

Národné

hospodárstvo

Bankovníctvo

Poist'ovníctvo

Financie

Podniková

ekonomika

Marketing

Manažment

Investície

a iné

Ekonomické spektrum

**Recenzovaný vedecko-odborný
on-line časopis o ekonómii
a ekonomike**

Ročník IX

Číslo

1/2014

Ekonomické spektrum

Recenzovaný vedecko- odborný on-line časopis o ekonómii a ekonomike

Ročník IX, č. 1/2014
ISSN 1336-9105

Vydáva združenie:

CAESaR – Centrum vzdelávania, vedy
a výskumu

Adresa:

Komárany 82
093 01 Vranov nad Topľou
IČO: 30 85 87 04
DIČ: 20 221 35 907

kontakt:

www.caesar.sk

Šéfredaktor:

Ing. Jarmila Buchová, PhD.

Redakčná rada:

Ing. Roman Buch
doc. Ing. Vladimír Gazda, PhD.
Ing. Drahomír Oujezdský, PhD.
doc. Ing. Erika Pastoráková, PhD.
Ing. Jarmila Vidová, PhD.

Dátum vydania:

Jún 2014

Periodicita vydávania:

štyrikrát ročne

Miesto vydania: Bratislava

Miesto umiestnenia na webe:

<http://www.spektrum.caesar.sk>

Zameranie časopisu:

Ekonomické spektrum

Recenzovaný vedecko-odborný on-line časopis zameraný na publikovanie vedeckých a odborných statí venujúcich sa teoretickým ako aj praktickým otázkam z oblasti ekonómie a ekonomiky, s dôrazom na nové vývojové trendy.

Cieľom časopisu je vytvoriť priestor pre vedeckých a pedagogických pracovníkov, doktorandov a študentov:

- na prezentáciu vedeckých výsledkov výskumu z jednotlivých oblastí ekonomiky,
- na publikovanie odborných článkov, recenzií monografií, učebných textov,
- na diskusiu a výmenu skúseností v oblastiach:
 - národné hospodárstvo,
 - podniková ekonomika,
 - bankovníctvo,
 - poisťovníctvo,
 - marketing,
 - manažment a pod.

Informácie pre autorov príspevkov sa nachádzajú na web stránke časopisu:

<http://www.spektrum.caesar.sk>

Za odbornú a jazykovú úpravu zodpovedajú autori príspevkov.

Príspevky sú recenzované dvoma nezávislými recenzentami.

Obsah:

Belanová, K.: Prehľad relevantných otázok o rodinnom podnikaní 4

Petrušková, A.-Mihóková, L.: Analýza vývoja rozpočtu samosprávy VÚC v kontexte hodnotenia finančnej autonómie samospráv11

Kissová, J.: Aktuálne zmeny vybraných druhov daní v daňovom systéme SR24

Marko, P.: Riziko zlyhania protistrany v Solvency II.34

Staríčková, Z.: Ekonomická kriminalita a forenzný audit.....41

Vidová, J.: Investície do vlastníckeho a nájomného bývania v Slovenskej republike a v Európskej Únii48

Romanová, D.-Kabourková,K.: Porovnaní výpočtu mzdy v Českej republike v letech 2007 až 2014.....58

Neupauerová, Z.: Reforma štátnej správy v kontexte súčasných trendov64

Content:

Belanová, K.: Overview of family business relevant issues 4

Petrušková,A.-Mihóková, L.: Regional self government budget revenue development analysis in the context of assessing their financial autonomy.....11

Kissová, J.: Actual changes of selected kinds of taxes in the tax systems of SR24

Marko, P.: The counterparty default risk in Solvency II.34

Staríčková, Z.: Economic criminality and forensic audit.....41

Vidová, J.: Investment in property and rental housing in the Slovak Republic and the European Union48

Romanová, D.-Kabourková,K.: Comparison of the salary calculation in the Czech Republic from 2007 to 2014.58

Neupauerová, Z.: Government reform in the context of the present trends.....64

PREHĽAD RELEVANTNÝCH OTÁZOK O RODINNOM PODNIKANÍ

OVERVIEW OF FAMILY BUSINESS RELEVANT ISSUES

Katarína Belanová

Abstrakt

I keď sú rodinné podniky tradičným spôsobom uskutočňovania podnikateľských aktivít v súkromnom sektore, záujem o ne vzrástol len nedávno. Podnetmi pre túto intenzívnejšiu pozornosť sú vyššie povedomie o príspevku, ktorý rodinné podniky majú k ekonomickému a sociálnemu rozvoju krajiny, zvýšený záujem o problematiku podnikateľského nástupníctva, ako i vyšší stupeň záujmu o túto problematiku zo strany akademických kruhov. Tieto podniky sú dôležité nielen kvôli svojmu príspevku do ekonomiky krajiny, ale tiež (resp. zvlášť) pre dlhodobú stabilitu, ktorú prinášajú, špecifickému záväzku, ktorý preukazujú miestnej komunite, zodpovednosti, ktorú ich majitelia cítia a hodnotám, ktoré vyznávajú. Toto sú zvlášť vzácne faktory na pozadí súčasnej finančnej krízy. Cieľom tohto príspevku je predstaviť tento druh podnikateľských subjektov, charakterizovať ich špecifické črty, financovanie a perspektívy.

Abstract

Family businesses are a traditional way of conducting business within the private sector. However, only recently family businesses have increasingly been attracting more attention in public and political discussions. The drivers for this enhanced attention are a greater awareness of the contributions family businesses make to economic and social/societal development, increased attention to the issue of business transfer, as well as higher degree of academic interest in the issue. These companies are important not only because they make an essential contribution to the economy, but also (or especially) because of the long – term stability they bring, the specific commitment they show to local communities, the responsibility they feel as owners and the values they stand for. These are rare factors on the background of the current financial crisis. The aim of this article is to introduce this kind of business, its specific features, funding and perspectives.

Kľúčové slová: Rodinné podniky. Malé a stredné podniky. Podnikateľské nástupníctvo. Zdroje financovania.

Key words: Family business. Small and medium enterprise. Business transfer. Sources of funding.

ÚVOD

Rodinné podniky sú nielen dôležitou skupinou podnikov v rámci segmentu malé a stredné podniky, je možné nájsť ich aj medzi veľkými svetovými podnikmi. I keď nie sú k dispozícii presné štatistiky, ktoré by dokumentovali ich počet vo svete, mnoho štúdií uskutočnených v rôznych krajinách potvrdilo význam, ktorý majú v národných hospodárstvach (napr. [ASTRACHAN-SHANKER, 2003], [IFERA, 2003], [MANDL, 2008]). V niektorých európskych krajinách rodinné podniky reprezentujú väčšinu všetkých podnikov [IFERA, 2003]. Niektoré štúdie navyše naznačujú, že rodinné podniky sú ústrednou silou ekonomík bývalých socialistických, resp. transformujúcich sa krajín [DUH-TOMIC-REBERNIK, 2005]. V skutočnosti, sociálne a ekonomické zmeny v bývalých socialistických krajinách strednej a východnej Európy (vrátane SR) vytvorili možnosti pre zakladanie súkromných podnikov a priemyselná politika v týchto krajinách sa tiež sústredila na rozvoj dynamického sektora malých a stredných podnikov. Podľa zistení ďalších štúdií rodiny poskytujú rozhodujúce zdroje a podporu novo vznikajúcim podnikom v týchto krajinách [DUH, 2003].

V minulosti boli rodinné podniky vnímané ako najslabší typ podnikov, t.j. ak boli úspešné, pripisovalo sa to iným faktorom ako rodinnému typu podnikania. V súčasnosti rodinné podniky získavajú na význame, čo platí zvlášť pre EÚ. Jedným z významných dôkazov priznania dôležitej úlohy rodinných podnikov pre zvyšovanie zamestnanosti a ekonomickej prosperity hospodárstva EÚ je tzv. Malý obchodný zákon (Small Business Act) z roku 2008, v ktorom sa osobitná pozornosť venuje rodinným podnikom a otázke podnikateľského nástupníctva (prvý princíp Malého obchodného zákona).

Zvyšok príspevku je štruktúrovaný nasledovne. 1. kapitola uvádza problematiku zadefinovania rodinných podnikov a ich hlavné charakteristiky. Kapitola 2 sa venuje ich financovaniu. 3. kapitola je venovaná rodinným podnikom v SR.

1 DEFINÍCIA A CHARAKTERISTICKÉ ČRTY RODINNÝCH PODNIKOV

V odbornej literatúre je možné stretnúť sa s mnohými pokusmi pre formuláciu koncepcnej a operatívnej definície rodinného podniku. Jadrom viacerých z nich bolo zadefinovanie rodinného podniku tak, aby ho bolo možné odlíšiť od nerodinného podniku. Akokoľvek, žiaden z týchto pokusov nevyústil do všeobecne akceptovanej definície či už v rozvinutých trhových ekonomikách alebo bývalých socialistických krajinách. V niektorých krajinách sú rodinné podniky považované za malé a stredné podniky, ďalšie krajiny obmedzujú rodinné podniky pod vlastníctvo jedného rodinného klanu.¹

Autori štúdií tiež spochybňujú homogénnosť týchto podnikov, nakoľko veľká väčšina podnikov v mnohých krajinách takisto obsahuje dôležitý „rodinný“ vplyv. Podľa empirických prieskumov sa rodinné podniky líšia stupňom zapojenia rodiny do podniku [SHARMA, 2004], ktorý sa môže meniť v priebehu života rodinného podniku a je dobre podchytený v rozličných vývojových modeloch rodinných podnikov, napr. [GERSICK, 1997].

Ani v slovenskej legislatíve nenájdeme definíciu rodinného podniku. Samozrejme, to neznamena, že neexistujú. Existujú, ale ich činnosť je upravená všeobecnou podnikateľskou legislatívou.² Môžeme konštatovať, že rodinné podniky si v tomto smere zaslúžia viac pozornosti, vrátane osobitných legislatívnych podmienok a následnej podpory.

V Európe približne 70 – 80 % podnikov sú rodinné podniky a na zamestnanosti sa podieľajú 40 – 50 % [MANDL, 2008]. Veľká časť európskych malých a stredných podnikov sú rodinné podniky a niektoré z najväčších európskych podnikov sú tiež rodinné podniky. Na druhej strane, podobne ako v európskom hospodárstve všeobecne, v rámci rodinných podnikov prevládajú malé a stredné podniky, z nich najmä mikro podniky s menej ako 10 zamestnancami.³

Rodinné podniky pôsobia vo všetkých odvetviach národného hospodárstva. V niektorých krajinách sú štatistické údaje poukazujúce na to, že rodinné podniky prevládajú

¹ Mandl na základe zhrnutia 90 rozličných definícií z 33 európskych krajín dospel k záveru, že rodinné podniky sa vyznačujú vplyvom rodiny vo vlastníctve a riadiacej/strategickej kontrole podniku. Iné charakteristiky použité v definíciách pre odlíšenie rodinných podnikov od nerodinných boli aktívne zapojenie členov rodiny do každodennej činnosti podniku, príspevok podniku do tvorby rodinných príjmov a medzigeneračné zvažovania [7].

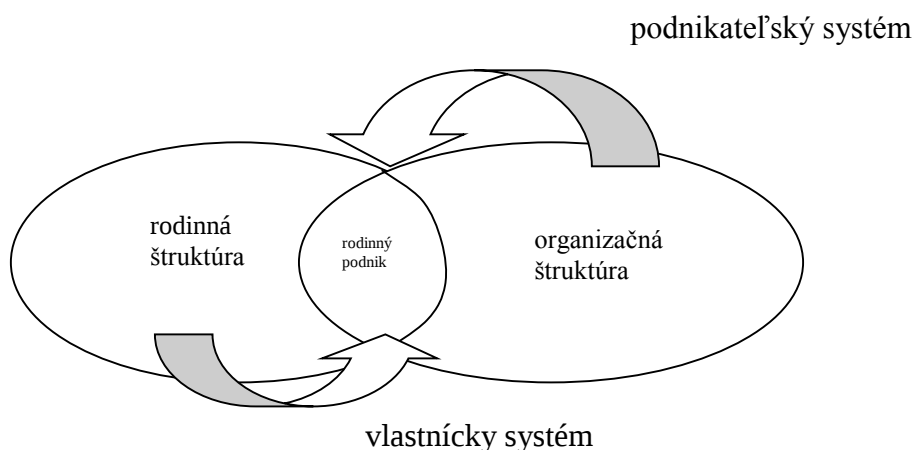
² Napriek tomu, že nie sú žiadne oficiálne štatistiky, koľko malých a stredných podnikov je vlastnených rodinami, v štúdii napr. [7] je možné nájsť, že podiel rodinných podnikov z celkového počtu podnikov v SR je 80 – 95 %.

³ Vymedzenie MSP v SR je podľa Smernice EK č. 2003/361/EC.

v tradičných a pracovne náročných odvetviach. I tu je viditeľný posun smerom k moderným priemyselným odvetviam.

Čo sa týka charakteristických črt tohto druhu podnikov, je vhodné začať s tou, že v rámci rodinného podniku je silný vzájomný vzťah medzi rodinou a podnikom. Rodina je (či už formálne, alebo neformálne) v centre podniku. Táto skutočnosť vyúsťuje do dvoch štruktúr, vzájomne sa prelínajúcich – rodina a podnik – čo zvyšuje možnosť vzniku konfliktu, ktorý by ovplyvnil tak rodinu, ako i podnik (obrázok 1).

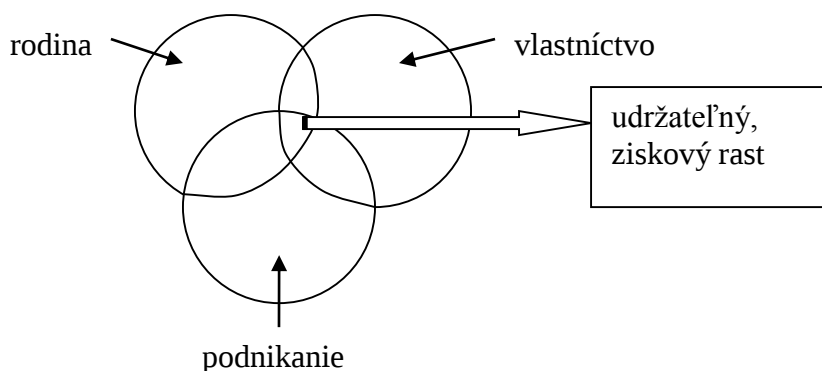
Obr. 1: Organizačné diagnostické faktory v rodinných podnikoch

Zdroj: vlastné spracovanie podľa IFERA, 2003

Rodinné podniky smerujú k udržaniu dlhodobej stability, ktorá je v nich preferovanejšia ako realizácia krátkodobých ziskov a k uskutočňovaniu generačných zmien vo vlastníctve a riadení podniku (nástupníctvo vo firme, v angl. succession alebo transfer).⁴ Na základe toho sú rodinné podniky v priemere staršie ako nerodinné podniky.

Obr. 2: Rodinný podnikateľský systém

Zdroj: vlastné spracovanie podľa IFERA, 2003

⁴ Veľa autorov (napr. [11]) rozlišuje medzi nástupníctvom v riadení a nástupníctvom vo vlastníctve, i keď vo väčšine malých a stredných podnikov, tak rodinných, ako i nerodinných, sú tieto procesy vzájomne prepojené.

V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že keď sa podnik prenáša na ďalšiu generáciu, nie sú to len finančné aktíva, ktoré sú postupované, ale i sociálny a kultúrny kapitál. Ten sa týka napríklad hodnotového systému, t. j. dôležitosť poctivosti, dôveryhodnosti, skromnosti, úcty a pod. Toto viedlo k zvláštnemu dôrazu kladenému na osobnú angažovanosť a zapojenie sa rodinných príslušníkov do podniku, ako i zapojenia sa podniku do miestnych aktivít.

Popri vzniku podniku a jeho raste je nástupníctvo vo firme rozhodujúcou fázou v životnom cykle podniku. Nástupníctvo je všeobecne kľúčovým problémom v rozvoji malých a stredných podnikov, kvôli zapojeniu rodiny do podnikania je však emotívnejšie v rodinných podnikoch. Výsledky prieskumov poukazujú na to, že nástupníctvo v rodinných podnikoch často nevyjde, čo je tiež dôvodom, prečo je to najviac študovaná a skúmaná problematika v rámci oblasti výskumu týkajúceho sa rodinných podnikov.⁵ Napriek tomu, že je predmetom približne jednej tretiny literatúry venujúcej sa rodinným podnikom, doteraz nevznikla žiadna všeobecná teória nástupníctva, resp. jeho plánovania v rodinných podnikoch.

Ďalšou špecifickou črtou rodinných podnikov je dominancia manažmentu v rámci rodiny. V tomto smere sú často prevládajúcimi v rodinných firmách paternalizmus a rodinkárstvo, ako i emotívne a neformálne rozhodovanie.

Rozvojové stratégie rodinných podnikov sú pomerne stabilné a súvislé v porovnaní sa nerodinnými podnikmi, ktoré sa vyznačujú dynamickejšími a volatilnejšími dráhami. Je to i vďaka ich zdrojom financovania, o ktorých pojednávame v ďalšej kapitole príspevku.

2 FINANCOVANIE RODINNÝCH PODNIKOV

Kapitalizácia rodinných podnikov pochádza prevažne z rodinných zdrojov a bankových úverov. Zisky bývajú reinvestované v spoločnosti a vlastníci sú ochotnejší čakať na zhodnotenie ich investícií (v angl. „patient capital“). Táto koncepcia je v rodinných podnikoch akceptovaná, aby spoločnosti neustále rástli a vyvíjali sa. Externé zdroje financovania nie sú hodnotené pozitívne, nakoľko sa spájajú s rizikom ako i delbou kontrolnej/riadiacej/rozhodovacej moci (obr. 3).

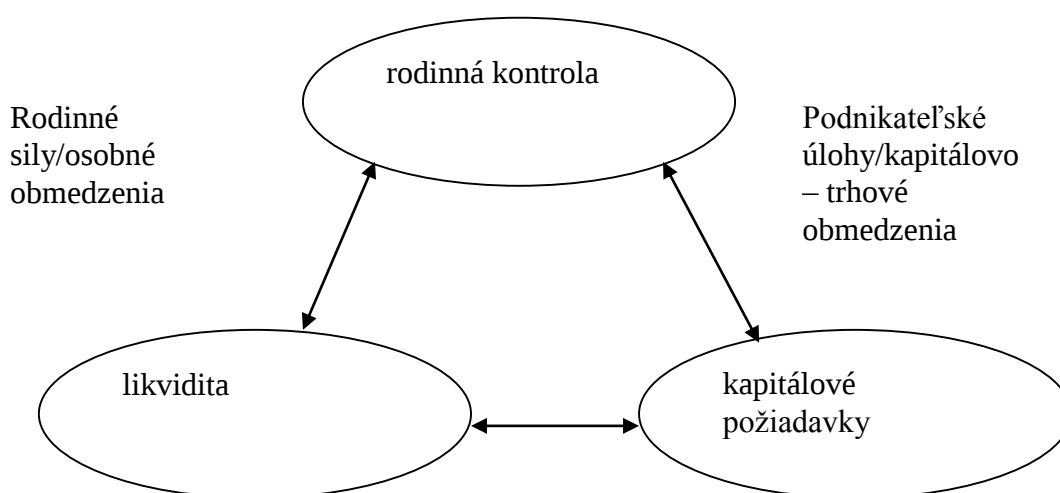
Táto skutočnosť je zrejماً pre financovanie malých a stredných podnikov všeobecne. Slovenskí odborníci pripisujú túto situáciu v SR faktu, že kvôli nefungujúcemu komerčnému bankovému systému pred rokom 1990 neboli pre začínajúce podniky prístupné iné finančné zdroje okrem rodinných úspor. Preto väčšina podnikov bola zakladaná ako rodinné podniky využívajúcich rodinné úspory majiteľa/majiteľov, resp. manažéra/manažérov, ktorí sa v súčasnosti dostávajú k výzve nástupníctva vo firme po prvý krát od založenia. Väčšina východoeurópskych krajín je charakteristická podobným vývojom.

Obmedzené rodinné zdroje a kolaterál, ako i sťažený prístup k bankovým zdrojom môžu prekážať rozvoju potenciálne priaznivého podniku. Ťažkosti pri získavaní dodatočných zdrojov financovania investícií môžu negatívne ovplyvniť konkurencieschopnosť rodinného podniku, ak zastaraná výroba a servis zariadení nemôžu byť nahradené v rovnakom rozsahu ako v nerodinných podnikoch. Navyše je náročnejšie rozhodovať sa o spôsobe expanzie, zvlášť v prostredí globalizácie/internacionalizácie, ak je prístupných menej finančných zdrojov.

⁵ Niekoľko štúdií poukazuje na to, že len približne 30 % rodinných podnikov prežije do druhej generácie kvôli neriešenému, resp. zle riešenému nástupníctvu vo vlastníctve a riadení a veľa podnikov tiež skoro zaniká potom, ako kontrolu preberie druhá generácia [8].

Uzatvorená finančná štruktúra rodinných podnikov predstavuje problém pre individuálnych akcionárov, ak zamýšľajú predať svoj podiel. Nakoľko väčšina rodinných podnikov nie je kótovaná na burze, vznikajú problémy ohľadom oceňovania podniku, ako i s nájdením vhodných kupcov (mimo podniku). Táto situácia tiež prekáža v rozvojových aktivitách rodinného podniku v prítiahnutí ďalších externých akcionárov.

Obr. 3: Rodinný podnikateľský trojuholník

Zdroj: vlastné spracovanie podľa IFERA, 2003

3 RODINNÉ PODNIKY V SR

Všeobecne môžeme konštatovať, že rodinné podnikanie v SR, v porovnaní s ostatnými európskymi krajinami, má menšie zastúpenie. Bolo to spôsobené prerušením tejto tradície v predchádzajúcom režime, kolektivizáciou a znárodnením aktív (čo malo v konečnom dôsledku negatívne dopady na celé hospodárstvo SR). V skutočnosti, ako sme už uviedli v predchádzajúcej kapitole príspevku, mnoho rodinných podnikov na Slovensku začalo svoju činnosť počas prvej vlny privatizácie v roku 1989. Značky väčšiny slovenských rodinných firiem ešte zďaleka nedosiahli také renomé, ako napr. IKEA, Meinel, Michelin, Microsoft, Fiat či Kapsch, ktoré patria vo svojej oblasti medzi svetových lídrov, takmer po 25 rokoch po nežnej revolúcii však majú v štruktúre slovenskej ekonomiky pomerne významný podiel.

Vzhľadom na pomerne krátke obdobie súkromného podnikania v SR, spoločnosti v rukách druhej generácie sú zriedkavé. Moment nástupníctva vo vlastníctve spoločnosti a obdobie príprav, ktoré mu predchádza, môžu zaručiť buď budúci úspech spoločnosti, alebo ju naopak položiť. Bez ohľadu na formu, okamih nástupníctva je len zriedka jednoduchá záležitosť a je to jeden z najčastejších zdrojov konfliktu nielen v rámci rodiny, ale i v manažmente spoločnosti. Z tohto hľadiska je nesmierne dôležité plánovanie nástupníctva, ako jeden z najdôležitejších faktorov úspešného nástupníctva manažmentu a vlastníctva.

Podľa prieskumu zrealizovaného poradenskou spoločnosťou PwC [PwC, 2013], len ¼ zo 78 % slovenských podnikov vo vzorke, starších ako 10 – 15 rokov, v skutočnosti plánuje zmeny vo vlastníctve. Veľká väčšina majiteľov rodinných podnikov plánuje zachovať vlastníctvo, ako i

manažment pre ďalšiu generáciu v rodine. Len marginálne sú zvažované iné formy nástupníctva vo firme.

V bývalých socialistických krajinách je nástupníctvo ešte problematickejšie ako v Európe všeobecne, nakoľko sa o ňom vždy neuvažovalo ako o probléme a zakladateľom/vlastníkom rodinných podnikov chýbajú skúsenosti s nástupníctvom. Nemajú prakticky žiadnu možnosť využiť skúsenosti z nástupníctva s inými, nakoľko väčšina ich kolegov vlastníkov/manažérov sú tiež zakladatelia a teda neprešli procesom nástupníctva. Skúsenosti z nástupníctva sa javia byť zvlášť významné, nakoľko empirické dôkazy poukazujú, že prežitie podniku po prvej generácii zvyšuje pravdepodobnosť úspechu ďalších nástupníctiev [DUH-TOMIC-REBERNIK, 2007].

Prieskum tiež poukazuje na to, že rodinným firmám sa darí. Polovica z nich zaznamenala v roku 2012 rast tržieb a takmer štvrtina potvrdila, že ich tržby sa nezmenili, a teda sú stabilné. Rodinné firmy sú optimistické aj čo sa týka očakávaní budúcich tržieb. V horizonte piatich rokov až 88 % verí, že ich tržby budú rásť.

Očakávaný rast plánujú zabezpečovať plynule a stabilne. Agresívne stratégie neprichádzajú do úvahy. I to dokumentuje charakteristickú črtu rodinných podnikov, že pri rodinnom podnikaní je stabilita a dlhodobá udržateľnosť žiaduca oveľa viac, než rýchly zisk. Polovica respondentov v prieskume potvrdila, že exportuje do zahraničia. Pre 48 % z nich tvorí export dokonca viac než 50 % príjmu. Rodinné firmy najviac exportujú do Českej republiky, krajín V4 a okolitých, susedných krajín.

Rodinné firmy, ktoré plánujú export rozšíriť do nových krajín, zvažujú tiež okolité krajiny. Avšak prekvapivo veľké percento respondentov (až 13 %) plánuje v budúcnosti skúsiť šťastie v Číne, kam v súčasnosti exportuje iba 5 % z nich.

Podobne ako malé a stredné podniky v celej Európe, aj slovenské rodinné podniky majú problém vyrovnať sa s konkurenciou v podobe veľkých obchodných sietí. Ďalšou prekážkou pre zachovanie podnikov je konflikt medzi vlastními podielu či nedostatok finančných zdrojov. Hoci tradícia rodinného vlastníctva sa na Slovensku narušila, z úspešných nových vlastníkov môžu v budúcnosti vyrásť bohaté rodiny s medzinárodným vplyvom a pôsobnosťou. Vlastnícke a manažérske vzťahy v takýchto firmách sa začnú vo väčšej miere kryštalizovať a meniť a budú sa prispôsobovať medzinárodným štandardom.

Slovenské rodinné firmy budú na ďalší rast potrebovať nielen entuziazmus a nápady, ale aj odbornú, osobnú a dlhodobú pomoc pri ďalšom rozvoji, udržaní súdržnosti a hájení vlastných záujmov na lokálnej pôde i v európskom priestore.

ZÁVER

Rodinné podniky sú dôležitou súčasťou ekonomického zdravia mnohých krajín, zvlášť v ekonomikách založených na trhovom hospodárstve, kde je podporovaná podnikateľská iniciatíva. Známe sú pre svoju charakteristickú vnútornú atmosféru, v ktorej sa spája náročná podnikateľská klíma a srdečné rodinné vzťahy. Problematika rodinného podnikania, ako i malých a stredných podnikov všeobecne, je aktuálna zvlášť v dnešných časoch turbulencií národných ekonomík. Vďaka svojmu významu, ktorý majú v národnej ekonomike, vlády jednotlivých krajín by mali zvážiť prijatie opatrení pre vytvorenie priaznivejšieho podnikateľského prostredia pre rodinné podniky, napr. v oblasti zdaňovania, legislatívy a vzdelávacieho systému. Malo by existovať špecifické kontaktné miesto v národnej administratíve. Vyžadujú sa tiež opatrenia na úrovni EÚ pre uľahčenie zakladania a rozvoja malých a stredných podnikov. Týka sa to i nástupníctva v rodinných podnikoch, o ktorom sa

zistilo, že je to jedna z najkritickejších oblastí v tejto osobitej skupine podnikateľských subjektov.

Ako sme uviedli v príspevku, v rodinných podnikoch v SR (kvôli očakávanému dôchodku podstatného množstva vlastníkov/manažérov rodinných podnikov), by mala byť pozornosť venovaná úspešnému nástupníctvu manažmentu a vlastníctva. Dôležitú úlohu v realizácii úspešného nástupníctva zohrávajú nielen samotní vlastníci/manažéri postupujúcich podnikov, ale i národné vlády, ktoré by mali zvyšovať povedomie vlastníkov/manažérov rodinných podnikov o dôležitosti skorých príprav a poskytovať náležitú podporu (nástroje, opatrenia a infraštruktúru) vhodnú pre nástupníctvo.

Použitá literatúra

- [1] Astrachan, J.H. – Shanker, M.C. 2003. Family Businesses`Contribution to the U.S. Economy. In: Family Business Review, Vol. 16, No. 3, pp. 211 – 219. ISSN 0894 - 4865
- [2] Duh, M. – Tominc, P. – Rebernik, M. 2007. Succession issues within family enterprises in Slovenia. In: Društvena istraživanja, Vol. 16, No. 4 – 5, pp. 751 – 779. ISSN 1330 - 0288
- [3] Duh, M. – Tominc, P. – Rebernik, M. 2005. Succession in small and medium – sized enterprises in Slovenia. In: Organizacija, Vol. 38, No. 10, pp. 590 – 599. ISSN 1318 - 5454
- [4] Duh, M. 2003. Family enterprises as an important factor of economic development. In: Journal of Enterprising Culture, Vol. 11, No. 2, pp. 111 – 130. ISSN 0218 - 4958
- [5] Gersick, K.E. et al. 1997. Generation to generation: Life cycles of the family business. Boston: Harvard Business School Press. ISBN 0 – 87684 – 55 – X.
- [6] IFERA. 2003. Family Business Dominate. In: Family Business Review, Vol. 16, No. 4, pp. 235 – 239. ISSN 0894 - 4865
- [7] Mandl, I. 2008. Overview of Family Business Relevant Issues. Vienna: Australian Institute for SME Research. [online]. cit. [2014 - 06 - 07] Dostupné na: <http://ec.europa.eu>
- [8] Miller, D. – Steier, L. – Breton – Miller, I. 2003. Lost in time: intergenerational succession, change and failure in family business. In: Journal of Business Venturing, Vol. 18, No. 4, pp. 513 – 531. ISSN 0883 - 9026
- [9] PwC: Prieskum rodinných firiem na Slovensku, 2013. [online]. cit. [2014-05-07]. Dostupné na: www.pwc.com
- [10] Sharma, P. 2004. An overview of the field of family business studies: current status and directions for the future. In: Family Business Review, Vol. 17, No. 1, pp. 1 – 36. ISSN 0894 - 4865
- [11] Sharma et al. 2003. Succession planning as planned behaviour. In: Family Business Review, Vol. 16, No.1, pp. 1 – 14. ISSN 0894 - 4865

Údaje o autorke:

Ing. Katarína Belanová, PhD. pracuje ako odborná asistentka na Katedre financií Ekonomickej univerzity v Bratislave. Odborné zameranie jej výskumnej a vedeckej činnosti je oblasť podnikateľské financie a financie MSP.

Kontaktné údaje:

Katarína Belanová, Ing., PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
+421 – 2 – 67 291 146
katarina.belanova@euba.sk.

ANALÝZA VÝVOJA PRÍJMOV ROZPOČTU SAMOSPRÁVY VÚC V KONTEXTE HODNOTENIA FINANČNEJ AUTONÓMIE SAMOSPRÁV

REGIONAL SELF-GOVERNMENT BUDGET REVENUE DEVELOPMENT ANALYSIS IN THE CONTEXT OF THEIR ASSESSING FINANCIAL AUTONOMY

Anna Petrušková- Lucia Mihóková

Abstrakt

Jedným zo základných cieľov realizovanej fiškálnej decentralizácie bolo dosiahnuť nahradenie transferovej závislosti samospráv od dotácií zo štátneho rozpočtu pri vykonávaní originálnych kompetencií daňovými príjmami, a tak posilniť finančnú samostatnosť samospráv. Pri posúdení naplnenia uvedeného cieľa je však žiaduce analyzovať základné kategórie príjmov, ktorých relačné vzťahy determinujú finančnú samostatnosť samospráv. Predovšetkým v čase hospodárskej krízy vznikajú tendencie k znižovaniu daňových výnosov samospráv a v snahe o konsolidáciu rozpočtu je nielen pre samosprávy potrebné efektívnejšie vynakladať finančné prostriedky a znižovať podiel cudzích zdrojov v rozpočte. Predkladaný príspevok sa na základe uvedených skutočností a v súlade s nomenklatúrou štatistických územných jednotiek NUTS zameriava na analýzu daňových príjmov, vlastných príjmov a celkových príjmov v období 2007 – 2012 územných jednotiek NUTS 3, ako aj analýzu ich podielu na celkových príjmoch samosprávných krajov.

Abstract

One of the primary objectives of pursued fiscal decentralization was to replace the dependence on government subsidies from the state budget, for the implementation of the original functions, to tax revenues, and thus strengthen the financial autonomy of local governments. In assessing the fulfillment of that objective, it is desirable to analyze the basic categories of revenues whose relations determine the financial autonomy of regional self-governments. Especially in times of economic crisis there is rise in tendencies to reduce tax revenues and efforts to consolidate the budget not only for local governments so it's needed to effectively spend funds and reduce the leverage in budget. The presented contribution is based on the foregoing and in accordance with the nomenclature of statistical territorial units NUTS focuses on the analysis of tax revenues, its own revenues and total revenues in the period 2007-2012 of NUTS 3 territorial units, as well as the analysis of their share of the total revenues of self-governing regions.

Kľúčové slová: Fiškálna decentralizácia. Samospráva VÚC. Finančná autonómia. Príjmy rozpočtu VÚC. Daňové príjmy. Krízové obdobie.

Keywords: Fiscal decentralization. Regional self-government. Financial autonomy. Self-government budget revenues. Tax revenues. Crisis period.

ÚVOD

Počas procesu fiškálnej decentralizácie prebiehajúcej na území SR, získala územná samospráva kompetencie v rámci rôznych oblastí pri zabezpečovaní všestranného rozvoja územia a potrieb obyvateľov. Zároveň v druhej etape decentralizácie štátna správa zabezpečila pre nižšie vládne úrovne potrebné finančné zdroje, prostredníctvom ktorých dokážu samosprávy zabezpečovať zverené úlohy. Výsledkom decentralizácie verejnej správy, ako súčasťou nového financovania územných samospráv, bolo prispieť k posilneniu finančnej autonómie pri zabezpečovaní

verejných statkov. Pri hodnotení finančnej autonómie územných samospráv sa najčastejšie používajú relačné vzťahy medzi vlastnými, celkovými a daňovými príjmami samospráv [Maličká, 2012]. Vývoj uvedených príjmových kategórií tak bezprostredne ovplyvňuje finančnú samostatnosť samosprávy, ktorá môže byť v turbulentnom krízovom období značne obmedzená. Vznik a prehĺbenie krízy od roku 2009 negatívne ovplyvnil aj ekonomický vývoj na regionálnej úrovni, a preto je pred samotným hodnotením finančnej autonómie samospráv opodstatnené uskutočniť analýzu vývoja celkových, vlastných i daňových príjmov v kontexte krízového obdobia.

1. ZHODNOTENIE VÝVOJA FINANCOVANIA SAMOSPRÁVY VÚC OD ROKU 2005

Reformou financovania územnej samosprávy sa upravili rozpočtové pravidlá, stanovila sa štruktúra miestnych daní a určil sa vzorec na výpočet podielu obcí, miest a samosprávnych krajov na výnose daní z príjmov fyzických osôb.

Spôsob financovania originálnych kompetencií samosprávy vyšších územných celkov (ďalej VÚC) sa realizuje v súlade s platnou legislatívou a pri zachovaní základných parametrov fiškálnej decentralizácie dohodnutých s územnou samosprávou [MF SR, 2012]. Podľa zákona č. 302/2001 Z. z. financovanie všestranného rozvoja územia a potreby obyvateľov zabezpečuje samosprávny kraj z vlastných príjmov (v rozsahu podľa osobitných predpisov (Zákon č. 302/2001 Z. z. § 9 ods. 2), ako aj zo štátnych dotácií (príjmov, ktoré môže použiť v súlade s účelom, na ktorý boli poskytnuté vo forme dotácie zo štátnych fondov, účelové dotácie z rozpočtu obce alebo inej VÚC, prostriedky z EÚ a iné zahraničné zdroje) a z ďalších príjmov (prostriedky peňažných fondov, zisky z podnikateľskej činnosti, návratné zdroje financovania, združené prostriedky).

Dôležitý nástroj príjmov rozpočtov na všetkých vládnych úrovniach predstavujú daňové príjmy. Podľa zákona č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov, plyní v oblasti daňových príjmov do rozpočtu samosprávy podiel na výnose dane z príjmov fyzických osôb vo výške 23,5 % z celkového výnosu tejto dane. V roku 2012 bol schválený vládny návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. V predložennom návrhu zákona o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samosprávy je v zmysle dohody upravený podiel na výnose dani z príjmu fyzických osôb pre VÚC na 21,9 % [Petrušková a Mihóková, 2013].

Do rozpočtu VÚC plyní, podľa zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady, miestna daň, ktorú môže ukladať VÚC, a to výnos z dane z motorových vozidiel (ďalej MV). Túto daň môže určovať VÚC, pričom správu dane vykonáva miestne príslušný daňový úrad. Pomocou všeobecne záväzného nariadenia si jednotlivé župy stanovujú aj sadzby spomínanej dane pre fyzické i právnické osoby, ktoré využívajú na podnikanie motorové vozidlá.

2 VÝVOJ PRÍJMOV ROZPOČTU NUTS 3 V KONTEXTE HODNOTENIA FINANČNEJ AUTONÓMIE

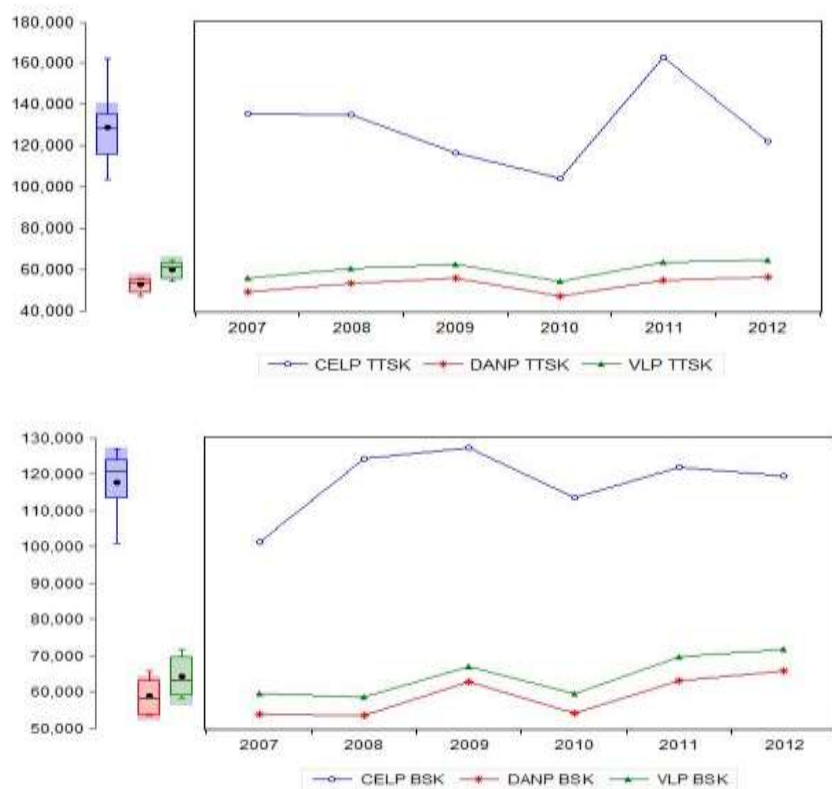
Na základe klasifikácie známej ako nomenklatúra štatistických územných jednotiek NUTS (nariadenie č. 1059/2003 a nadväzná vyhláška Štatistického úradu SR č. 438/2004 Z. z. z 19. júla 2004) zavedenej Štatistickým úradom Európskej komisie (Eurostat), sú predmetom analýzy príjmov rozpočtu územnej jednotky regionálnej úrovne NUTS 3. Využitím jednoduchej

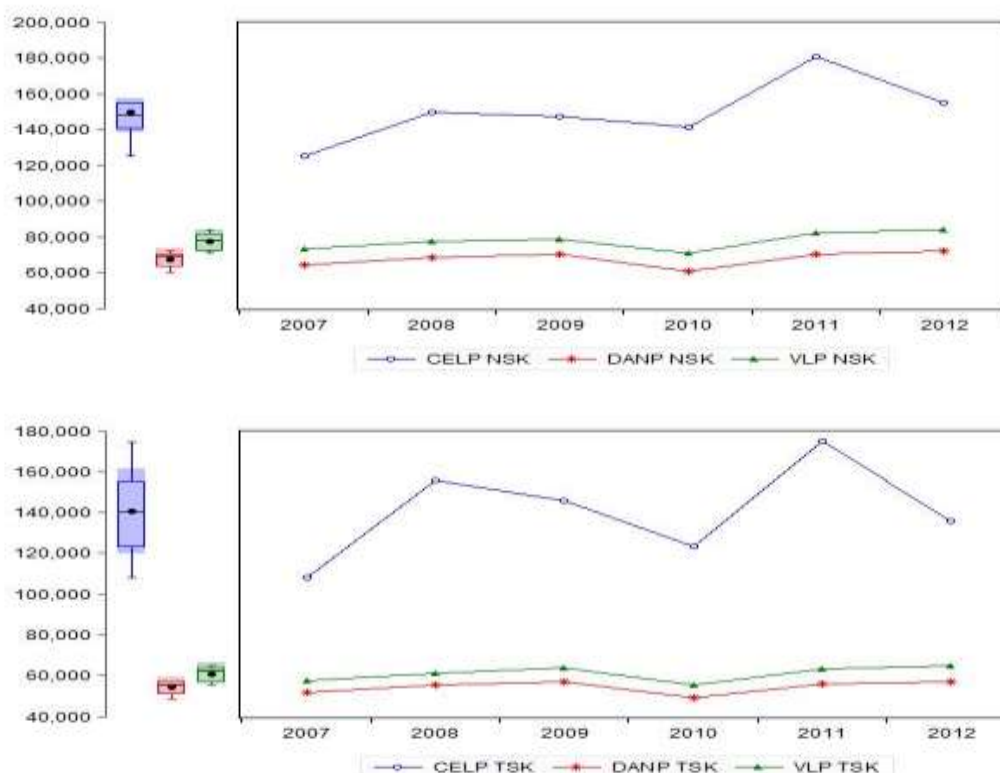
regresnej analýzy, matematických metód, grafického a číselného popisu dát i metód indukcie, dedukcie a syntézy je realizovaná analýza reálneho vývoja zdrojov financovania rozpočtu potrebných pre zabezpečenie rozvoja územných jednotiek. Predmetom analýzy je vývoj celkových, vlastných i daňových príjmov na základe skutočného plnenia rozpočtov v NUTS 3, nakoľko predstavujú základ pre určenie finančnej autonómie. Základným zdrojom údajom príjmových kategórií sú sekundárne údaje získané zo Záverečných účtov jednotlivých samosprávnych krajov v období 2005 – 2012. V skúmanom období došlo k vzniku a prehĺbeniu krízy, ktorej dôsledky negatívne ovplyvnili aj ekonomický vývoj na regionálnej úrovni, čo determinovalo aj vývoj príjmov v rozpočtoch samosprávnych krajov.

2.1 Vývoj príjmov rozpočtu v Bratislavskom, Trnavskom, Trenčianskom a Nitrianskom samosprávnom kraji

Vývoj skúmaných príjmových kategórií v sledovanom období 2007 – 2012 v Bratislavskom, Trnavskom, Trenčianskom a Nitrianskom kraji ilustruje Obr. 1. Súčasťou grafických zobrazení všetkých analyzovaných NUTS 3 je aj boxplot, znázorňujúci rozdelenie hodnôt premenných pomocou opisných charakteristík.

Obr. 1: Vývoj celkových, vlastných a daňových príjmov v BSK, TTSK, TSK a NSK

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov NUTS 3 v programe EViews

Bratislavský samosprávny kraj (BSK)

Celkové príjmy BSK mali počas obdobia 2005 – 2009 rastúci trend (s mediánom rastu 13,8%). Od roku 2009 však nastúpilo nestabilné obdobie charakterizované výpadkami celkových príjmov v rokoch 2010 (pokles o 13 595 tis. eur) a 2012 (mierny pokles o 2 578 tis. eur). Dôvodom znižovania príjmov v roku 2010 bol predovšetkým celkový pokles ekonomickej výkonnosti regiónu v dôsledku pretrvávajúcej krízy.

Vlastné príjmy (daňové a nedaňové) sa počas obdobia 2007 – 2012 pohybovali na úrovni v priemere 64 225,5 tis. eur, čo predstavovalo 54,7% podiel na celkových príjmoch rozpočtu BSK. Počas rokov 2007 – 2012 mal vývoj vlastných príjmov značne nerovnomerný vývoj charakterizovaný zvyšujúcimi sa hodnotami medzoročných rastov a poklesov. Najvyššiu hodnotu vlastných príjmov dosiahol BSK v roku 2012 (71 734 tis. eur). Významným príjmom rozpočtov na všetkých vládnych úrovniach sú daňové príjmy. Uvedená skutočnosť platila aj v prípade rozpočtu BSK, nakoľko podiel daňových príjmov predstavoval priemerne 50 % celkových príjmov a 91 % vlastných príjmov počas celého sledovaného obdobia. Možno konštatovať, že ich povaha a progresívny vývoj je určitou zárukou stabilných príjmov do rozpočtu BSK. Vývoj daňových príjmov v BSK mal relatívne rastúci trend (s mediánom rastu 4,2 %). Rastúca nezamestnanosť, stagnácia úrovne platov tvoriacich základ pre výnosy dane z príjmov FO, či zmeny v daňovej legislatíve prispeli k výpadku daňových príjmov, a to v roku 2008, kedy došlo k poklesu o 210 tis. eur a v roku 2010 k výpadku o 8 547 tis. eur. V ďalšom období zaznamenal BSK rast daňových príjmov o 9043 tis. eur v roku 2011 a o 2643 tis. eur v roku 2012.

Daňové príjmy charakterizuje výnos dane z príjmov fyzických osôb (ďalej FO) a výnos dane z motorových vozidiel (ďalej MV). V rokoch 2005 dosiahol výnos z dane MV plnenie na 102,5 % a v roku 2006 celkové plnenie na 104,5 %. Od roku 2007 zaznamenal výnos z dane z MV značne kolísavý vývoj. Skutočné plnenie výnosu z dane z príjmov MV v roku 2008 bolo nižšie ako sa pôvodne predpokladalo a výrazne ovplyvnilo aj celkové zníženie daňových príjmov. Výpadok bol dôsledkom novely zákona č. 538/2007 Z. z., v ktorom okrem iných zmien boli zmenené aj ustanovenia § 90 a 91 zákona, prostredníctvom ktorých došlo k zmene postupu podávania daňového priznania a platby dane z motorových vozidiel⁶. Zastupiteľstvo BSK dňa 29.10.2008 uznesením č.85/2008 schválilo zníženie príjmov dane z MV o 8 796, 39 tis. eur (265 000 tis. Sk v roku 2008). V nasledujúcom období došlo k zvyšovaniu výnosu z dane z MV, a to v roku 2011 o 4 035 tis. eur (skutočný výber na úrovni 102,26 %) a v roku 2012 o 2 054 tis. eur (skutočný výber iba na 99,84 %), čo v oboch rokoch prispelo k celkovému zvýšeniu daňových príjmov rozpočtu BSK.

Tab. 1: Vývoj príjmov rozpočtu BSK v rokoch 2007 – 2012 v tis. eur

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vlastné príjmy BSK	59 254	58 451	66 916	59 330	69 668	71 734
Daňové príjmy	53 753	53 543	62 623	54 076	63 119	65 762
Daň z príjmov FO	26 703	34 384	32 438	26 819	31 827	32 416
Daň z MV	27 050	19 159	30 185	27 257	31 292	33 346
Celkové príjmy BSK	101 098	124 030	127 071	113 476	121 888	119 310

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov BSK v rokoch 2007 - 2012

Výnos BSK z dane z príjmov FO v roku 2008 pokračoval v progresívnom trende vývoja od roku 2005 (s medziročným priemerným rastom 28 % od roku 2005). V období 2009 a 2010 nastúpil výrazný klesajúci trend. V rokoch 2009 a 2010 kríza ovplyvnila trh práce, kedy sa spolu s výrazným poklesom voľných pracovných miest – z 12 701 (2008), na 8 515 (2009) až na 6 776 miest v roku 2010 zvyšovala miera nezamestnanosti v BSK, a to z 3,6 % (2008) na 4,7 % (2009) a neskôr na 6,1 % v roku 2010. Negatívny makroekonomický vývoj a nepriaznivá situácia na trhu práce v dôsledku hospodárskej krízy sa tak významne podieľali na znižovaní výnosu z dane z príjmov FO. V roku 2011 a 2012 došlo k rastu výnosu z dane z príjmov FO (o 5 008 tis. eur v roku 2011 a o 589 tis. eur v roku 2012) k čomu prispelo oživenie makroekonomického prostredia (rast miery ekonomickej aktivity o 1,6 %).

Trnavský samosprávny kraj (TTSK)

Komplexný pohľad na príjmy TTSK poukazuje na postupný pokles celkových príjmov od roku 2007 - 2010. Najvýraznejší úbytok príjmov sa objavil v roku 2009, kedy príjmy poklesli až o 18 708 tis. eur oproti roku 2008. Výpadok nastal v oblasti kapitálového rozpočtu, kde nedaňové kapitálové príjmy poklesli až o 1 219 tis. eur. V tomto období samosprávny kraj neuskutočnil predaj kapitálového majetku a nedosiahol porovnateľný príjem s minulými obdobiami. TTSK taktiež v tomto roku znížil objem prijatých úverov, čo spôsobilo pokles príjmových finančných operácií. Najvyšší nárast nastal v roku 2011, kedy celkové príjmy TTSK dosiahli výšku 162 534 tis. eur. Nárast príjmov nastal v rámci bežného a kapitálového rozpočtu, ako aj príjmových finančných operáciách, kde bolo zvýšenie príjmov najvýraznejšie.

⁶ daňovník, u ktorého predpokladaná daň u jedného správcu dane nepresiahne 20 000,- Sk, preddavky na daň na bežné zdaňovacie obdobie neplatí a daňové priznanie za zdaňovacie obdobie je povinný podať do 31. januára po uplynutí tohto zdaňovacieho obdobia

Vlastné príjmy TTSK mali v sledovanom období 2007 – 2012 rastúcu tendenciu. Najväčší podiel v rámci vlastných príjmov tvorili daňové príjmy, ktoré predstavovali v priemere 88% a až na rok 2010 vykazovali rastúci charakter.

Tab. 2: Vývoj príjmov rozpočtu TTSK v rokoch 2007 – 2012 v tis. eur

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vlastné príjmy TTSK	55 738	60 369	62 145	54 193	63 327	64 638
Daňové príjmy	49 247	53 003	55 615	47 068	54 730	56 190
Daň z príjmov FO	35 340	43 388	40 936	33 908	40 184	40 904
Daň z MV	13 907	9 615	14 679	13 160	14 546	15 286
Celkové príjmy TTSK	135 528	135 097	116 389	103 928	162 533	122 026

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov TTSK v rokoch 2007 - 2012

V roku 2010 TTSK zaznamenal výrazný pokles daňových príjmov, ktorý sa prejavil v rámci dani z príjmov FO, čo predstavovalo zníženie o vyše 7000 tis. eur oproti predchádzajúcemu obdobiu. Pokles výnosu z dane z príjmov FO mohol byť spôsobený aj zvýšenou nezamestnanosťou v TTSK, ktorá sa od roku 2008 zvyšovala z úrovne 6,2 % na hodnotu 12%v roku 2010. V nasledujúcom období 2011 – 2012 výnos z dane FO rástol, pričom došlo počas týchto dvoch rokov k celkovému zvýšeniu v rozpočte o 6 996 tis. eur.

Výnos z dane z MV bol počas rokov 2007 – 2010 kolísavý. K výpadku príjmov došlo v roku 2008 (pokles o 4292 tis. eur) a v roku 2010 (zníženie o 1 519 tis. eur). Zatiaľ čo sa pokles výnosu z dane z MV výrazne neprejavil na znížení daňových príjmov, v roku 2010 výpadok tohto výnosu zároveň prispel k celkovému zníženiu daňových príjmov v rozpočte TTSK.

Trenčiansky samosprávny kraj (TSK)

V Trenčianskom kraji sa celkové príjmy v rokoch 2007 – 2012 vyznačovali nestabilným vývojom. Zatiaľ čo v rokoch 2007 a 2008 došlo k výraznému rastu celkových príjmov o 47 054 tis. eur najmä v dôsledku výrazného zvýšenia príjmových finančných operácií, v nasledujúcom období 2009 a 2010 sa príjmy TSK znížili celkovo o 32 104 tis. eur. Značný pokles príjmov počas dvojročného obdobia bol ovplyvnený zhoršením ekonomickej situácie v samosprávnom kraji. V čase hospodárskej krízy došlo k nárastu nezamestnanosti, čo spôsobilo pokles predovšetkým na strane daňových príjmov. V roku 2010 sa na znížení celkových príjmov podieľal aj pokles vlastných príjmov samosprávy. V roku 2011 došlo v TSK k výraznému nárastu celkových príjmov (o 51 523 tis. eur), čím TSK disponoval doteraz najvyššou hodnotou celkových príjmov počas sledovaného obdobia. Zvýšenie bolo ovplyvnené tak nárastom príjmov bežného rozpočtu, ako aj príjmových finančných operácií.

Vlastné príjmy TSK mali v sledovanom období 2007 - 2012 rastúci trend. Výpadok vlastných príjmov bol zaznamenaný iba v roku 2010, kedy došlo k zníženiu o 8 380 tis. eur v dôsledku zníženia daňových príjmov TSK.

Tab. 3: Vývoj príjmov rozpočtu TSK v rokoch 2007 – 2012 v tis. eur

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vlastné príjmy TSK	57 292	61 309	63 969	55 589	63 229	64 952
Daňové príjmy	51 601	55 353	57 197	49 025	56 164	57 122
Daň z príjmov FO	39 874	47 331	44 600	36 818	43 576	44 204
Daň z MV	11 727	8 022	12 597	12 207	12 588	12 918
Celkové príjmy TSK	108 396	155 450	145 797	123 346	174 869	135 990

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov TSK v rokoch 2007 - 2012

Daňové príjmy boli relatívne významným zdrojom príjmov aj v rozpočte TSK. Počas rokov 2007 – 2012 tvorili takmer 40% podiel celkových príjmov a 89% podiel vlastných príjmov. V priebehu sledovaného obdobia daňové príjmy vykazovali rastúcu trend. Výnimkou bol rok 2010, kedy sa objem výnosu z daňových príjmov znížil o 8 172 tis. eur oproti predchádzajúcemu roku.

Negatívny vývoj makroekonomického prostredia v čase trvania krízy ovplyvnil najmä výnos TSK z dani z príjmov FO, a to v rokoch 2009 a 2010 (celkový pokles výnosu dane z príjmov FO predstavoval 10 513 tis. eur). K faktorom, ktoré sa podieľali na nenaplnení príjmov možno zaradiť pokračovanie zhoršeného ekonomického prostredia v dôsledku hospodárskej krízy a zníženie ekonomického rastu s negatívnym dopadom na zamestnanosť (miera nezamestnanosti 10,2 %). Výpadok výnosu z dane z príjmov FO prispel spolu s poklesom výnosu z dane z MV (pokles o 390 tis. eur) k celkovému zníženiu vlastných príjmov TSK a spolu s negatívnym vývojom ďalších príjmov rozpočtu k poklesu celkových príjmov TSK v roku 2010.

Výnosy z dane z MV mali počas sledovaného obdobia relatívne rastúci vývoj. K výpadku došlo v rokoch 2008 (pokles o 3 705 tis. eur) a 2010 (pokles o 390 tis. eur). Rok 2008 bol ovplyvnený zákonom č. 538/2007 Z. z. ktorým sa zmenil a doplnil zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov.

Nitriansky samosprávny kraj (NSK)

Pri hodnotení celkových príjmov možno konštatovať, že ich vývoj bol značne nerovnomerný. Rast celkových príjmov v rokoch 2007 – 2008 vystriedal ich pokles v krízovom období 2009 a 2010, kedy sa finančná situácia NSK zhoršila a došlo k výpadku príjmov celkovo o 8 620 tis. eur. V roku 2011 nastal výrazný nárast celkových príjmov samosprávneho kraja, a to najmä v oblasti finančných operácií, kedy samospráva prijala dlhodobé bankové úvery v hodnote 37 000 tis. eur. O rok neskôr celkové príjmy opäť poklesli o viac ako 25 000 tis. eur, čo bolo spôsobené podpísaním memoranda o spolupráci územných samospráv pri konsolidácii verejných financií a zabezpečení zníženia deficitu verejných financií na 2,9% HDP na rok 2013 [ZMOS, 2012]

Tab. 4: Vývoj príjmov rozpočtu NSK v rokoch 2007 – 2012 v tis. eur

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vlastné príjmy NSK	73 035	77 554	78 790	70 903	81 984	83 941
Daňové príjmy	63 892	68 560	70 434	60 553	70 443	71 978
Daň z príjmov FO	48 677	58 258	54 720	45 062	53 268	53 951
Daň z MV	15 215	10 302	15 714	15 491	17 175	18 027
Celkové príjmy NSK	125 154	149 614	146 872	140 994	180 380	155 153

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov NSK v rokoch 2007 - 2012

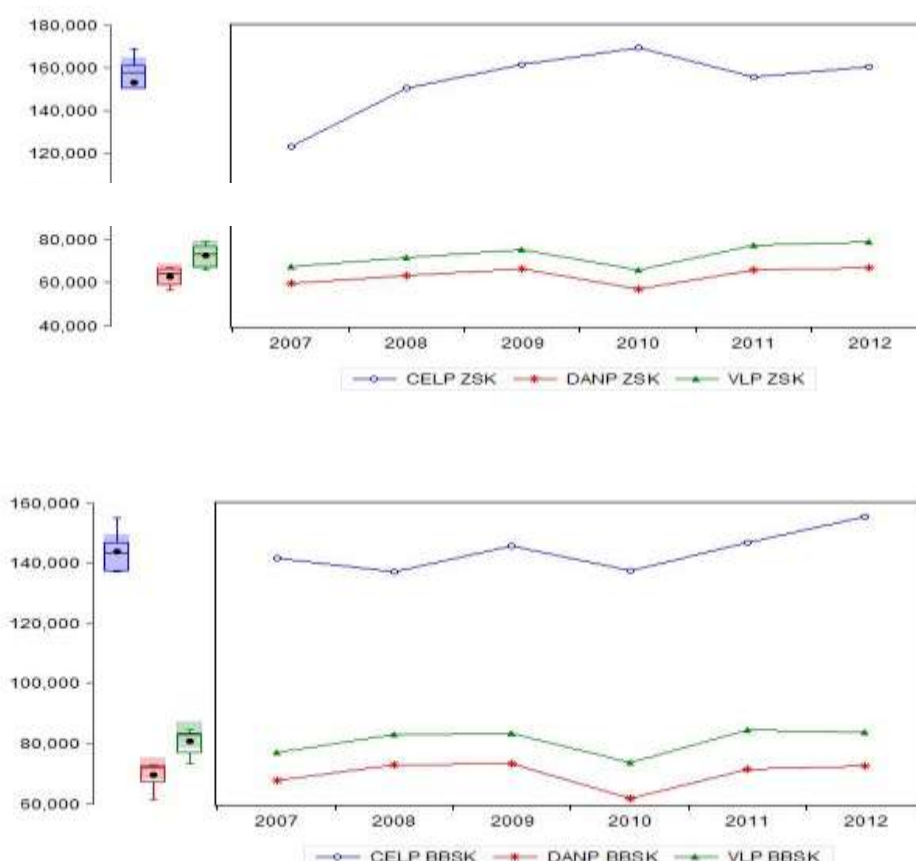
Daňové príjmy kraja preukázali v sledovanom období sklon k rastu. Obdobím zmien boli najmä roky 2009 a 2010. V roku 2009 nenastalo zníženie vlastných príjmov, ale v rámci daňových príjmov bol v NSK zaznamenaný pokles dani z príjmov FO, ktorý bol spôsobený krízou a taktiež výrazným nárastom nezamestnanosti v samosprávnom kraji, ktorá dosahovala úroveň 13%. Výnos z dane z MV vykázal nárast oproti roku 2008 v dôsledku zmien v odvodoch za túto daň. Od roku 2009 sa daň neplatí rok vopred, ale vysporiadava sa dodatočne, tzn. platí sa za uplynulé zdaňovacie obdobie roka 2008. V nasledujúcom roku 2010 sa prejavil pokles v rámci daňových príjmov u oboch daňových kategórií. Finančná situácia na strane príjmov sa

od roku 20011 zlepšila a tak daňové, ako aj nedaňové príjmy, ktoré sú súčasťou vlastných príjmov samosprávy sa začali zvyšovať.

2.2 Vývoj príjmov rozpočtu v Banskobystrickom a Žilinskom samosprávnom kraji

Vývoj celkových, vlastných i daňových príjmov v Banskobystrickom a Žilinskom samosprávnom kraji v rokoch 2007 – 2012 ilustruje Obr. 2.

Obr. 2: Vývoj celkových, vlastných a daňových príjmov v BBSK a ZSK

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov NUTS 3 v programe EViews

Banskobystrický samosprávny kraj (BBSK)

V rokoch 2005 a 2006 mali príjmy BBSK rastúci trend s medziročným rastom 8,6 %. Celkové príjmy BBSK sa však v nasledujúcom období 2007 – 2012 vyznačovali relatívne nestabilným vývojom, k čomu prispieval najmä vývoj kapitálových príjmov rozpočtu. V roku 2008 BBSK zaznamenal výpadok celkových príjmov o 4 314 tis. eur a v roku 2010 pokles o 8 174 tis. eur. Pozitívnym vývojom sa vyznačovali roky 2011 a 2012, v ktorých došlo k zvýšeniu príjmov s priemerným medziročným rastom 6,23 %.

Rastúci trend vlastných príjmov kraja zastavil pokles príjmov o 9 789 tis. eur v roku 2010 a opätovný nevýrazný výpadok príjmov o 955 tis. eur v roku 2012. Vlastné príjmy predstavovali počas sledovaného obdobia 56,18% podiel na celkových príjmov samosprávy, čo napovedá o zvýšenej samostatnosti a schopnosti samosprávy zabezpečiť úlohy pomocou vlastných

príjmov. Samospráva pri svojom hospodárení využíva cudzie zdroje v nižšej miere. Dominantný podiel na vlastných príjmoch mali tak v rokoch 2005 a 2006, ako aj počas celého obdobia 2007 – 2012, daňové príjmy, ktoré predstavovali v priemere 86,4% podiel na vlastných príjmoch a takmer 50% podiel celkových príjmov.

Tab. 5: Vývoj príjmov rozpočtu BBSK v rokoch 2007 - 2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vlastné príjmy BBSK	77 095	82 861	83 372	73 583	84 515	83 560
Daňové príjmy	67 522	72 700	73 118	61 572	71 538	72 452
Daň z príjmov FO	55 930	64 799	60 982	49 947	58 925	59 832
Daň z MV	11 592	7 901	12 136	11 625	12 613	12 620
Celkové príjmy BBSK	141 459	137 145	145 675	137 501	146 852	155 158

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov BBSK v rokoch 2007 – 2012

Vývoj daňových príjmov mal celkovo rastúci trend, a to od roku 2005. Výnos dane z príjmov FO bol v BBSK ovplyvnený krízovým obdobím, a to predovšetkým v rokoch 2009 a 2010, kedy došlo k zníženiu výnosu z tejto dane celkovo o 14 852 tis. eur. K zmenám v roku 2009 prispeli aj legislatívne zmeny novela zákona č. 595/ 2003 Z. z. o dani z príjmov (zavedenie zamestnaneckej prémie a zvýšenie nezdaniiteľnej časti základu dane). V roku 2009 tak po prvýkrát od zavedenia fiškálnej decentralizácie, rozpočet daňových príjmov, ako uvádza Záverečný účet BBSK, naplnený nebol. V roku 2010 ovplyvnila výnos dane z príjmov FO nezamestnanosť (na úrovni 18,6 %), v dôsledku čoho BBSK dosiahol najnižší výnos z dane z príjmov FO od roku 2006. V rokoch 2011 a 2012 sa negatívny ekonomický vývoj, ako dôsledok finančnej a hospodárskej krízy relatívne zastavil a došlo k rastu výnosu z dane z príjmov FO (s medziročným rastom 16,18% v roku 2011 a 1,27 % v roku 2012).

Od roku 2005 výnos dane z MV rástol aj napriek tomu, že sadzbu BBSK do 31. 12. 2007 nezvyšovalo. Skutočný výber za rok 2007 dosiahol 11 592 tis. eur, čo predstavovalo plnenie na 102,71 % rozpočtu. Výnosy samosprávy z dane z MV sa v nasledujúcom období vyznačovali premenlivým vývojom charakterizovaným znižovaním v rokoch 2008 (pokles o 3 691 tis. eur) a 2010 (pokles o 511 tis. eur) a rastom v rokoch 2011 a 2012. Hospodárska kríza a pokles zamestnanosti sa v roku 2009 prejavili aj na celkovom výnose dane z MV, ktorý bol síce počas prvých mesiacov vyšší (vplyvom legislatívnej zmeny zákona č. 582/2004 Z. z.), no v nasledujúcich mesiacoch klesal.

Žilinský samosprávny kraj (ZSK)

Vývoj celkových príjmov ZSK počas sledovaného obdobia možno hodnotiť ako pozitívny. Príjmy od roku 2007-2010 medziročne narastali (so spomaľujúcim sa medziročným rastom od 22 % - 4,95 %), ale na rozdiel od iných samosprávnych krajov sa roky 2009 a 2010 nevyznačovali výrazným poklesom príjmov v rozpočte kraja. Prelomovým obdobím bol rok 2011, kedy celkové príjmy poklesli o takmer 13 500 tis. eur. Situácia bola spôsobená najmä úbytkom tak na strane kapitálových príjmov, ktoré sa oproti roku 2010 znížili o 15 188 tis. eur, ako aj príjmových finančných operácií.

Vlastné príjmy ZSK mali s výnimkou roku 2010 rastúci charakter. V uvedenom roku 2010 nastal značný výpadok daňových príjmov, a to tak pri dani z príjmov FO, ako aj dani z MV.

Tab. 6: Vývoj príjmov rozpočtu ZSK v rokoch 2007 – 2012 v tis. eur

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vlastné príjmy ZSK	67 515	71 432	75 257	65 958	77 302	79 154
Daňové príjmy	59 483	63 169	66 403	56 728	65 889	66 989
Daň z príjmov FO	45 850	53 739	50 736	41 921	49 796	50 696
Daň z MV	13 633	9 430	15 667	14 807	16 093	16 293
Celkové príjmy ZSK	123 260	150 597	161 232	169 212	155 750	160 553

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov ZSK v rokoch 2007 – 2012

Najvýraznejší pokles sa prejavil v oblasti dane z príjmov FO, ktorý predstavoval sumu 8 815 tis. eur oproti roku 2009. K situácii prispela skutočnosť, že miera nezamestnanosti v žilinskom kraji dosiahla najvyššie percento za sledované obdobie, a to 14,5%, čo predstavuje nárast o 3,9% oproti predchádzajúcemu roku. V súvislosti s daňou z motorových vozidiel nastal miernejší pokles, a to o 860 tis. eur.

Pri analýze nedaňových príjmov, ktoré sú súčasťou vlastných príjmov bol v ZSK zaznamenaný postupný nárast týchto príjmov. Najvýraznejšie zvýšenia boli zaevidované tak v oblasti príjmov z vlastníctva majetku a podnikania, ako aj v rámci administratívnych poplatkov.

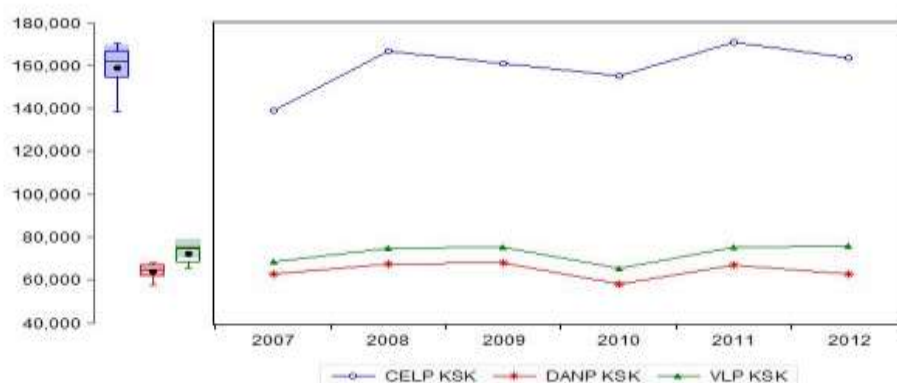
2.3 Vývoj príjmov rozpočtu v Košickom a Prešovskom samosprávnom kraji

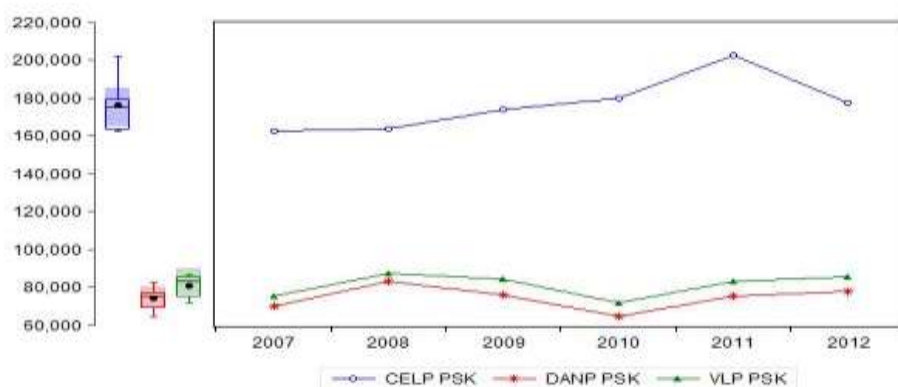
Grafické znázornenie vývoja celkových, vlastných i daňových príjmov Prešovského a Košického samosprávneho kraja ilustruje Obr. 3.

Košický samosprávny kraj (KSK)

Vývoja skúmaných príjmových kategórií rozpočtu KSK v rokoch 2007 – 2012 bola predmetom analýzy v príspevku Petrušková a Mihóková (2013), a preto nie je súčasťou predkladaného príspevku. Na základe uskutočnenej analýzy možno konštatovať, že sa ostatná kríza prejavila v KSK najmä v rokoch 2009 a 2010, kedy došlo k zníženiu objemu tak celkových príjmov, ako aj k poklesu daňových príjmov - výnosov z dani z príjmov FO a v dôsledku prijatých legislatívnych zmien aj k poklesu výnosov z dane z MV.

Obr. 3: Vývoj celkových, vlastných a daňových príjmov v PSK a KSK

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov NUTS 3 v programe EViews

Prešovský samosprávny kraj (PSK)

Vývoj celkových príjmov PSK vykazoval počas takmer sledovaného obdobia rastúci charakter (s mediánom rastu 8,9 %). Výnimkou bol rok 2012, kedy sa celkové príjmy kraja znížili o viac ako 25 000 tis. eur oproti predchádzajúcemu obdobiu. Dôvodom bol pokles na príjmovej strane kapitálového rozpočtu a negatívny vývoj príjmov na strane finančných operácií. Vývoj vlastných príjmov bol ovplyvnený dôsledkami hospodárskej krízy pretrvávajúcej na území SR, a to najmä v rokoch 2009 a 2010. Počas tohto obdobia poklesli vlastné príjmy PSK o viac ako 15 000 tis. eur oproti roku 2008. V priebehu dvojročného obdobia sa tak daňové, ako aj nedaňové príjmy kraja znížili. Výrazný pokles nastal najmä vo výnosoch z daní z príjmov FO, ktorý predstavoval výpadok výnosu o 14 786 tis. eur. K negatívnemu vývoju prispela aj skutočnosť, že sa miera nezamestnanosti postupne zvyšovala z úrovne 13 % (v roku 2008) na 16,2 % (v roku 2009) a v krízovom období (v roku 2010) tak v Prešovskom samosprávnom kraji dosiahla najvyššiu úroveň v rámci analyzovaného časového horizontu - 18,6 %.

Výnosy z dane z MV vykazovali značne nestabilný vývoj. Negatívny vývoj (v rokoch 2007 – 2010) sa však začal postupne stabilizovať a nadobudol rastúcu tendenciu. V priebehu roka 2011 došlo k zmenám v schválenom rozpočte z dôvodu neschválenia zmeny sadzieb dane z MV v roku 2010, platných pre rok 2011.

Tab. 7: Vývoj príjmov rozpočtu PSK v rokoch 2007 – 2012 v tis. Eur

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vlastné príjmy PSK	75 423	87 109	83 885	71 765	83 098	85 379
Daňové príjmy	69 561	82 953	75 771	64 518	75 110	77 543
Daň z príjmov FO	57 735	67 276	63 478	52 490	62 493	63 703
Daň z MV	11 826	7 454	12 293	12 028	12 617	13 840
Celkové príjmy PSK	162 528	163 873	173 682	179 481	202 264	177 103

Zdroj: vlastné spracovanie údajov na základe Záverečných účtov PSK v rokoch 2007 - 2012

ZÁVER

Na základe analýzy možno konštatovať, že vývoj celkových, vlastných a najmä daňových príjmov bol významne ovplyvnený dôsledkami hospodárskej krízy v NUTS 3. Najmä v rokoch 2009 a 2010 vplyvom negatívneho vývoja na trhu práce (rast miery nezamestnanosti vo všetkých krajoch) došlo k výraznému zníženiu výnosov z daní z príjmov FO v rozpočtoch samosprávnych krajov. Spolu s poklesom výnosov z dane z MV tak možno predpokladať, že sa z pohľadu relačných vzťahov k daňovým príjmom, v uvedenom období relatívne obmedzila finančná autonómia krajov. Medzi ďalšie dôležité faktory, ktoré sa podieľali na determinovaní

vývoja skúmaných príjmových kategórií (predstavujúcich základ pre hodnotenie finančnej autonómie) možno zároveň zaradiť:

- vplyv kritérií stanovených na prerozdelenie výnosu dane z príjmov FO medzi jednotlivé VÚC podľa zákona č. 668/2004 Z. z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územných samospráv a jeho legislatívnych úprav;
- prijímané legislatívne opatrenia, zmeny podmienok financovania a snahy o účelové smerovanie daní, ktoré spôsobujú prehlbovanie rozporu medzi rozsahom kompetencií a úlohami samospráv a ich možnosťami financovania z vlastných zdrojov;
- vplyv protikrizových opatrení v snahe o konsolidáciu verejných rozpočtov, a tým aj nedostatočné finančné zabezpečenie výkonu prenesených kompetencií zo strany štátu (z dôvodu deficitu finančných zdrojov);
- vplyv tzv. politického cyklu na konsolidáciu verejných rozpočtov a daňovú politiku VÚC.

Analýza uskutočnená v príspevku predstavuje podkladový výskum pre samotné hodnotenie finančnej autonómie územných jednotiek NUTS 3 v podmienkach SR, ktoré bude predmetom budúceho výskumu.

Literatúra

1. MALIČKÁ, L. 2012. Tendencie vývoja daňových príjmov miestnych samospráv SR v kontexte fiškálnej decentralizácie. In: Aktuálne koncepty ekonomiky a riadenia samospráv. Košice: TU, s. 77-104. ISBN 978-80-553-1264-4
2. MINISTERSTVO FINANCIÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Odbor rozpočtovej regulácie. Oddelenie rozpočtovej regulácie a analýz financovania územnej samosprávy. 2012. Vyhodnotenie výsledkov rozpočtového hospodárenia obcí a vyšších územných celkov za rok 2012. [online]. cit. [2013-11-12]. Dostupné na internete: <<http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=9030>>
3. PETRUŠKOVÁ, A., MIHÓKOVÁ, L. 2013. Hodnotenie finančnej samostatnosti Košického samosprávneho kraja. In: International Scientific Conference YOUNG SCIENTISTS 2013: Herľany, 10th- 11th October 2013. Košice: TU, EkF, 2013s. 159-165. ISBN 978-80-553-1475-4
4. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2012. Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2012. ISBN 978-80-8121-226-0 [online]. cit. [2013-11-12]. Dostupné na internete: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=64790>>
5. Zákon č. 668/2004 Z. z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samospráve
6. Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov
7. Zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady
8. Záverečné účty Bratislavského samosprávneho kraja. [online]. cit. [2013-10-15]. Dostupné na internete: <<http://www.region-bsk.sk/rozpocet.aspx>>
9. Záverečné účty Banskobystrického samosprávneho kraja. [online]. cit. [2013-10-17] Dostupné na internete: <<http://www.vucbb.sk/ganet/vuc/bb/portal.nsf/dfb803930bb60a36c1256bb80051dfe6/e7d96e1e96288004c12574d40040ea98?OpenDocument>>
10. Záverečné účty Košického samosprávneho kraja. [online]. cit. [2013-11-03] Dostupné na internete: <http://www.kosickykraj.sk/APIR/sk/Urad_KSK/Cinnosti_KSK/Odbor_Financii/rozpocet/Stranky/default.aspx>
11. Záverečné účty Nitrianskeho samosprávneho kraja. [online]. cit. [2013-10-23] Dostupné na internete: <<http://www.unsk.sk/showdoc.do?docid=1586>>
12. Záverečné účty Prešovského samosprávneho kraja. [online]. cit. [2013-11-12] Dostupné na internete: <<http://www.po-kraj.sk/sk/samosprava/legislativa-a-organy/rozpocet/>>

13. Záverečné účty Trenčianskeho samosprávneho kraja. [online]. cit. [2013-10-28] Dostupné na internete: <<http://www.tsk.sk/sk/financie/zaverecny-ucet.html>>
14. Záverečné účty Trnavského samosprávneho kraja. [online]. cit. [2013-11-05] Dostupné na internete: <http://www.trnava-vuc.sk/dokumenty_vyzvy.html>
15. Záverečné účty Žilinského samosprávneho kraja. [online]. cit. [2013-10-23] Dostupné na internete: <<http://www.zask.sk/showdoc.do?docid=631>>
16. ZDRUŽENIE MIEST A OBCÍ SLOVENSKA – ZMOS. 2012. Memorandum o spolupráci pri uplatňovaní rozpočtovej politiky orientovanej na zabezpečenie finančnej stability verejného sektora na rok 2013. [online]. cit. [2013-11-12]. Dostupné na internete: <http://www.zmos.sk/memorandum-o-spolupraci-medzi-zmos-a-vladousr.phtml?id3=0&module_action__58615__id_art=19671>

Informácie o autoroch:

Ing. Lucia Mihóková, PhD.

V roku 2010 získala titul Ing. v odbore Financie, bankovníctvo a investovanie na EkF TUKE a v 2013 titul PhD. v odbore Financie. Od 09/2013 pôsobí na Katedre financií EkFTUKE ako Odborná asistentka. Počas inžinierskeho štúdia získala doplňujúce pedagogické štúdium na Katedre inžinierskej pedagogiky TUKE. V rámci pedagogickej činnosti sa zameriava na predmety Financie a mena, Verejné financie a Dane podnikateľských subjektov a konzultáciu záverečných prác. V rámci výskumnej činnosti pôsobí najmä v daňovej oblasti a oblasti verejných financií.

Ing. Anna Petrušková

Absolventka EkF TUKE. V roku 2011 získala titul Ing. v odbore Financie, bankovníctvo a investovanie a od 9/2011 pôsobí na Katedre financií ako interná doktorandka. V rámci pedagogickej činnosti sa zameriava na predmety Financie územných samospráv a Podnikové financie. Z hľadiska výskumnej činnosti sa zameriava na oblasť hospodárenia regionálnej samosprávy.

Kontaktné údaje:

Ing. Anna Petrušková
Katedra financií, Ekonomická fakulta
Technická univerzita v Košiciach
Němcovej 32
Tel.: +421 55 602
E-mail: anna.petruskova@tuke.sk

Ing. Lucia Mihóková, PhD.
Katedra financií, Ekonomická fakulta
Technická univerzita v Košiciach
Němcovej 32
Tel.: +421 55 602 2145
E-mail: lucia.mihokova@tuke.sk

AKTUÁLNE ZMENY VYBRANÝCH DRUHOV DANÍ V DAŇOVOM SYSTÉME SR⁷

ACTUAL CHANGES OF SELECTED KINDS OF TAXES IN THE TAX SYSTEMS OF SR

Jana Kissová

Abstrakt

Príjmy štátu vo forme daní sú dôležitým nástrojom na krytie deficitu verejných financií. Vlády jednotlivých krajín sa snažia zabezpečiť efektívny výber daní, k čomu využívajú mnoho zmien v daňovej legislatíve resp. prísnejšie daňové kontroly. Tomuto trendu sa prispôsobuje i Slovensko, ktoré sa svojimi zmenami v daňovom systéme snaží o lepší výber daní a intenzívnejší boj proti daňovým podvodom. Článok sa zaoberá vybranými druhmi daní, ich charakteristikou, vývojom ich sadzieb, spôsobom ich výpočtu a v neposlednom rade aktuálnymi zmenami a dopadmi na podnikanie.

Abstract

State revenues in form of taxes are an important tool to cover government deficits. National governments are trying to ensure effective tax collection, to which they use a lot of changes in tax legislation or tighter fiscal controls. This trend is also being adapted in Slovakia to their changes in the tax system as they seek to improve tax collection and greater efforts to combat tax evasion. Article explores selected types of taxes, their characteristics, their development rates, methods of calculation and last but not least the current changes and the impact on business.

Kľúčové slová: Daň z príjmu fyzických osôb. Daň z príjmu právnických osôb. Daň z pridanej hodnoty. Sadzba dane. Podnikateľ.

Keywords: Tax on personal income. Tax on corporate profits. Value added tax. Tax rate. Businessman.

ÚVOD

Daňová politika bola vždy symbolom národnej suverenity. Oblasť daní a ich analýza je neustále v poprednom záujme nielen odborníkov ale i v centre pozornosti širokej verejnosti. Zatiaľ čo bežný občan je z tlače a médií informovaný o veľkosti štátneho rozpočtu a daniach, podnikateľ s námahou vníma počet noviel daňových zákonov, ktoré sa každoročne schvaľujú a podľa ktorých by sa mal pri svojej činnosti riadiť.

Vo svete je mnoho rôznych daňových systémov a uplatňujú sa rôzne princípy a zásady. Jedno však majú všetky daňové systémy spoločné. Negatívne ovplyvňujú disponibilný príjem či už sa jedná o fyzické osoby alebo právnické osoby. Úloha daní v ekonomike je v najužšom zmysle jasná: majú zabezpečiť príjmy so štátneho rozpočtu a prispieť k realizovaní plánovanej fiškálnej politiky a k optimalizácii verejných financií.

⁷ Článok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0294/13 na Katedre podnikovohospodárskej Ekonomickej univerzity v Bratislave

1. NAJDÔLEŽITEJŠIE ODVODY DAŇOVÉHO CHARAKTERU V DAŇOVOM SYSTÉME SR

Daňovú sústavu v SR legislatívne upravuje zákon o dani z príjmu, zákon o dani z pridanej hodnoty, zákony o spotrebnej dani, zákon o miestnych daniach a miestnych poplatkoch za odpady. K dôležitým odvodom daňového charakteru patria aj odvody sociálneho poistenia. Celú daňovú sústavu v SR môžeme kategorizovať v zmysle viacerých kritérií – našim záujmom je však jedno kritérium a to hľadisko dopadu dane, ktoré rozlišuje dve skupiny daní:

- 1) priame dane** – sú dane, pri ktorých platca dane a nositeľ daňového bremena sú jedna a tá istá osoba. Vyberajú sa bezprostredne od jednotlivých daňovníkov a platia sa v závislosti od veľkosti dôchodkov a majetku.
- 2) nepriame dane** – vyberajú sa pri predaji tovaru alebo poskytnutí služieb, sú započítané v cene tovaru a služieb a daňové bremeno nesie konečný spotrebiteľ.

Na základe uvedeného je možné bližšie klasifikovať uvedené hľadisko v zmysle štruktúry v schéme č.1.

Predmetom nášho záujmu sú vybrané druhy daní, ktoré najviac ovplyvňujú podnikateľov a zasahujú významnou mierou do ich podnikateľskej činnosti – priame dane (daň z príjmu fyzickej osoby, daň z príjmu právnickej osoby) a nepriama daň (daň z pridanej hodnoty). V nasledujúcich častiach článku ich bližšie špecifikujeme.

Daň z príjmu v SR – priama daň

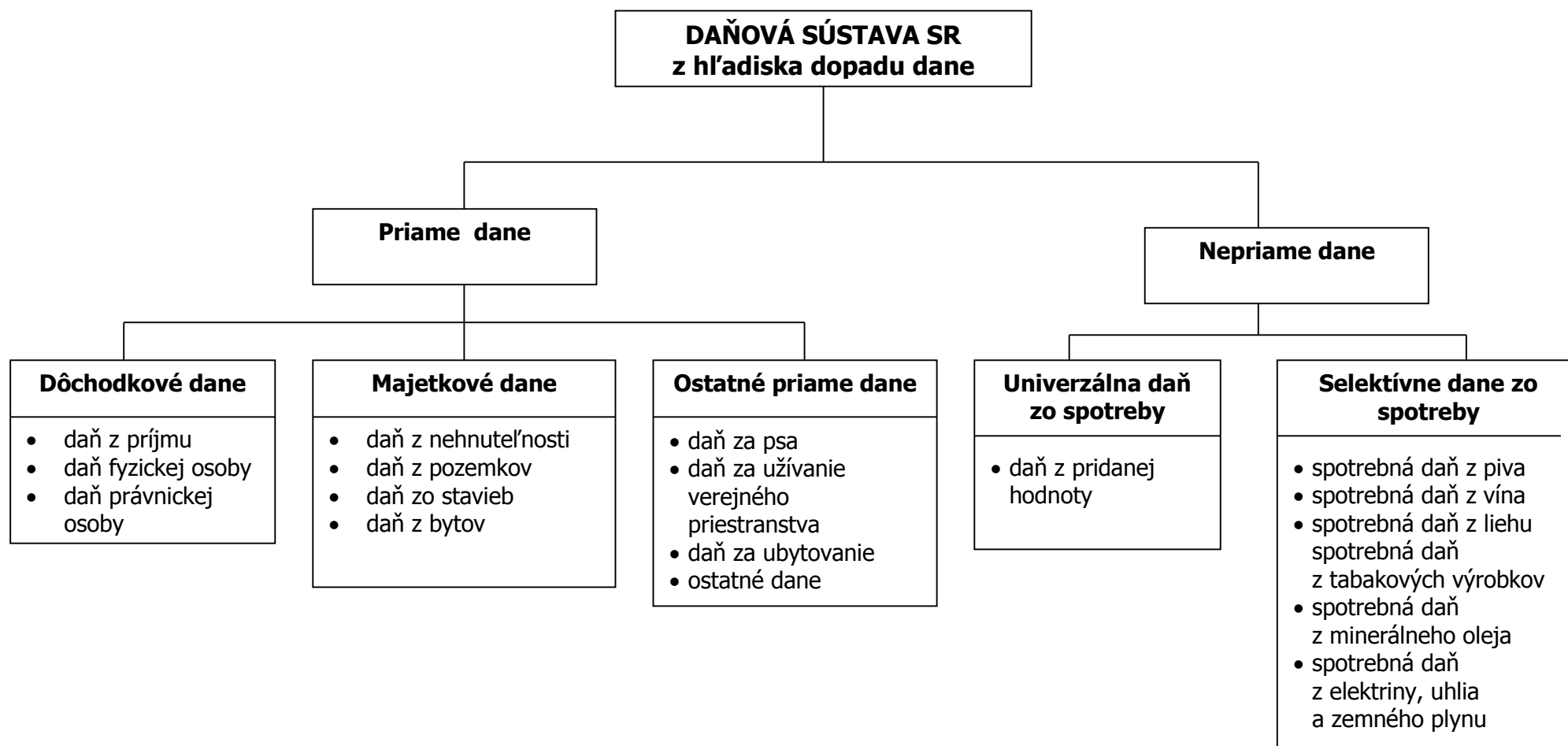
Daň z príjmov v slovenskej legislatíve označuje jednak daň z príjmov fyzických osôb a takisto daň z príjmov právnických osôb (neformálne „daň zo zisku“). Uvedená daň bola zavedená k 1. januáru 1993 vtedajším Zákonom č. 286/1992 Zb., kedy nahradila dovtedajšiu:

- daň zo mzdy, daň z príjmov z literárnej a umeleckej činnosti a daň z príjmov obyvateľstva – **pre fyzické osoby (ďalej len „FO“)**
- dôchodkovú daň, poľnohospodársku daň, daň zo zisku a odvod zo zisku – **pre právnické osoby (ďalej len „PO“)**

Zdaňovanie príjmov ekonomických subjektov patrí k historicky najstarším spôsobom zdaňovania vo všetkých krajinách s vyspelou ekonomikou. Na jednej strane uvedené dane zabezpečujú stabilný príjem do verejných rozpočtov, na druhej strane prostredníctvom nich možno vytvárať predpoklady na rozvoj podnikateľských aktivít jednotlivých subjektov, resp. ich tlmieť, ak by sa rozvíjali nežiaducim smerom. [SCHULTZOVÁ, 2009, s. 48]

Daň z príjmu právnických osôb (daň zo zisku) – predmetom dane sú príjmy právnych subjektov najmä: akciových spoločností, spoločností s ručením obmedzeným a družstiev. Pri tzv. správcovských spoločnostiach, investičných a podielových fondoch, ktoré nie sú zriadené alebo založené za účelom podnikania, verejných obchodných spoločností, komanditných spoločností, Národnej banky Slovenska a Fondu národnej majetku sú predmetom dane len niektoré ich dosiahnuté príjmy. Od dane sú oslobodené príjmy záujmových združení právnických osôb, profesných komôr, občianskych združení vrátane odborových organizácií, politických strán, štátom uznaných cirkví, obcí a vyšších územných celkov, rozpočtových a príspevkových organizácií, vysokých škôl a neziskových organizácií, pokiaľ sa jedná o príjmy z činnosti, pre ktoré boli tieto subjekty založené. [ŠIROKÝ, 2007, s. 221]

Schéma 1: Daňová sústava SR z hľadiska dopadu dane

Zdroj: vlastné spracovanie podľa [MEDVEĎ, 2009, s. 24]

„Zdaňovanie príjmov právnických osôb sa oproti zdaňovaniu príjmov FO rieši jednotnejšie, možno povedať aj jednoduchšie. Zavedenie spôsobu zdanenia príjmov PO už od roku 1993 odstránilo viaceré problémy v zdaňovaní, ktoré pretrvávali do roku 1992. Problémy, ktoré boli odstránené sa týkali najmä spôsobu a miery zdanenia jednotlivých daňových subjektov podľa formy vlastníctva a taktiež rozdiely v zdaňovaní podľa odvetví národného hospodárstva.“ [SCHULTZOVÁ, 2009, s. 70]

Daň z príjmu fyzických osôb - predmetom dane sú príjmy zo závislej činnosti, príjmy z podnikania a z inej samostatne zárobkovej činnosti a z prenájmu, príjmy z kapitálového majetku a ostatné príjmy. Medzi príjmy nepodliehajúce uvedenej dani patria náhrady, príjmy z dedičstva a z darovania, úvery a pôžičky, podiely na zisku vyplácané po zdanení obchodnou spoločnosťou alebo družstvom. Medzi oslobodené príjmy patria najmä príjmy z predaja bytu alebo domu (pokiaľ nebol zahrnutý v obchodnom majetku), sociálne príjmy a transfery, štipendiá okrem doktorandských štipendií, prijaté náhrady za škody, úroky a iné výnosy z vkladov, výnosy zo štátnych dlhopisov a finančné prostriedky plynúce z grantov. [ŠIROKÝ, 2007, s. 222]

Daň z pridanej hodnoty v SR - nepriama daň

Prvýkrát bola daň z pridanej hodnoty zavedená vo Francúzsku ekonómom Maurice Lauré v roku 1954 pre veľké spoločnosti, odkiaľ sa časom rozšírila do všetkých oblastí.

V súčasnosti je v SR i vo svete daň z pridanej hodnoty (DPH) základným univerzálnym typom nepriamej dane a jeden z hlavných príjmov štátneho rozpočtu. Všeobecným dôvodom zavedenia DPH je splnenie fiškálneho záujmu štátu resp. príjem štátneho rozpočtu krajiny, na území ktorej je vykonávaná ekonomická aktivita. Systém platenia DPH zjednodušené funguje tak, že konečný spotrebiteľ zaplatí daň pre konkrétny tovar v jeho cene. Do štátneho rozpočtu sa tak dostane DPH pomocou distribučného kanála registrovaných platiteľov DPH, ktorí sa nejakým spôsobom podieľali na konkrétnom tovare.

Daň z pridanej hodnoty - predmetom dane je tovar za protihodnotu, uskutočnenú zdaniteľnou osobou na Slovensku, poskytnutie služby za protihodnotu uskutočnenú zdaniteľnou osobou, zabezpečenie tovaru za protihodnotu z iného členského štátu a dovoz tovaru.

Medzi tovar resp. služby nepodliehajúce uvedenej dani patria: [DPH, 2014]

- univerzálne poštové služby a dodanie tovaru s nimi súvisiace,
- zdravotná starostlivosť,
- služby sociálnej pomoci,
- výchovné služby a vzdelávacie služby,
- služby súvisiace so športom alebo telesnou výchovou,
- kultúrne služby,
- zhromažďovanie finančných prostriedkov,
- služby verejnoprávnej televízie a verejnoprávneho rozhlasu,
- poisťovacie služby,
- bankové služby.

2. VÝVOJ SADZIEB DANÍ A SPÔSOB ICH VÝPOČTU

Sadzba dane z príjmu sa od vzniku samostatnej Slovenskej republiky líšila, mala viacero úrovní vzhľadom na skupiny daňovníkov resp. vzhľadom k ich výške dosiahnutého príjmu.

Prelomovým rokom vo vývoji uvedenej dane bol rok 2004, kedy nastala daňová reforma, v rámci ktorej bola zavedená jednotná sadzba dane nielen pre konkrétnu skupinu daňovníkov, ale pre všetky skupiny.

2.1 Prehľad vývoja dane z príjmu [FURMANÍK, 2014]:

1993 – 2003: progresívna sadza dane z príjmu pre FO

Od vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku **1993** až do roku **2003** bola uplatňovaná v slovenskej daňovej legislatíve progresívna sadzba dane pre fyzické osoby (dokumentované v tabuľke č. 1). V zmysle toho boli uplatňované rôzne sadzby dane pre rôzne „príjmové skupiny“. Ak daňovník zarobil napr. ročne 200 000,- Sk, zo sumy 60 000,- Sk platil 15 % daň, z ďalších 60 000,- Sk 20% daň....atď. V uvedenej dobe upravovali daň z príjmov dva zákony:

- Zákon č. 286/1992 o daniach z príjmov
- Zákon č. 366/1999 o daniach z príjmov

Tabuľka č. 1 : Vývoj sadzby dane z príjmu FO v rokoch 1993 – 2013

1993	1994 - 1999	2000 -2001	2002-2003	2004-2012	2013
15 - 47%	15- 42%	12 - 42%	10 - 38%	19%	19% - 25%

Zdroj: spravované podľa [7] ,[11]

Sadzba dane z príjmu pre právnické osoby bola v každom okamihu daného obdobia len jedna a bola rovnaká pre všetky právnické osoby (PO), no od sadzby dane pre fyzické osoby (FO) sa líšila. V priebehu sledovaného obdobia rokov 1993 - 2002 klesla zo 45% na 25% ako je dokumentované v tabuľke č. 2.

Tabuľka č. 2: Vývoj sadzby dane z príjmu PO v rokoch 1993 -2013

1993	1994 - 1999	2000 -2001	2002-2003	2004-2012	2013
45%	40%	29%	25%	19%	23%

Zdroj: spravované podľa [7] ,[11]

2004: „rovná daň“ pre PO a FO

V roku 2004 vstúpil v rámci daňovej reformy do platnosti nový Zákon o dani z príjmu č. 593/2003 Z.z. s jednotnou sadzbou dane z príjmov pre FO a PO vo výške **19 %**, ktorá sa často označuje nesprávne ako „rovná daň“. Zákon platí dodnes i keď s niekoľkými desiatkami pozmeňujúcich noviel.

2007: „polmilionárska daň“

Uvedená výška dane bola zavedená pre vysokopríjmové skupiny ľudí. Pri dosiahnutí určitej zákonom stanovenej výšky príjmu si daňovníci nemôžu svoj základ dane znížiť o odpočítateľnú položku, ale musia platiť daň z celého teda z nezníženého základu dane.

2013: „milionárska daň“

Od roku 2013 je opäť pre **FO** zavedená progresívna sadzba dane z príjmu a to nasledovne:

- 19% z tej časti základu dane, ktorá nepresiahne 176,8 – násobok sumy platného životného minima⁸
- 25 % z tej časti základu dane, ktorá presiahne 176,8 - násobok platného životného minima

Progresivita dane z príjmu v daňovom systéme SR sa odvíja aj od nezdanej časti základu dane (NČZD), na výšku ktorej rozhodujúcou mierou vplýva najmä základ dane konkrétneho daňovníka.

Výpočet dane z príjmu môžeme ilustrovať na jednoduchom príklade:

Podnikateľ (FO) v roku 2013 dosiahol príjmy vo výške 115 620 € a výdavky vo výške 76 300 €. Výsledný disponibilný príjem podnikateľa bude:

Základ dane:	115 620 – 76 300	39 320 €
Výpočet dane:	19% zo sumy 34 401,74	6 536 €
	25% zo sumy 4 918,26 (rozdiel 39 320 – 34 401,74).....	<u>1 229 €</u>
Progresívna daň.....		7 765 €
Disponibilný príjem:	39 320 – 7 765	31 555 €

Pozn.: Uvedený podnikateľ nemá nárok na NČZD keďže dosahuje záporný rozdiel sumy 8600,436 a $\frac{1}{4}$ jeho základu dane.

Progresivita novej daňovej sadzby je nastavená tak, že daňovník (FO), ktorý musí odvieť (zaplatiť) aj 25% sadzbu dane z príjmu resp. má vyšší príjem ako 34 401,74 €, nemá vôbec nárok na odpočítateľnú položku v podobe NČZD. Z toho vyplýva skutočnosť, že od sumy vyššej ako 34 401,74 €, nielenže nie je možné odpočítať žiadnu nezdanej časť základu dane, ale z danej sumy v porovnaní s ostatnými, nezniženej sumy daňovník zaplatí aj daň vo vyššej 25 % sadzbe.

2.2 Prehľad vývoja dane z pridanej hodnoty [JAROŠOVÁ, 2014]

Pre úpravu dane z pridanej hodnoty bol rozhodujúci Zákon č. 222/1992 Z.z. o DPH, ktorý priniesol základnú sadzbu a zníženú sadzbu. Zníženej sadzbe dane podliehali stavebné práce, prevod a nájom nehnuteľností, nájom osobných automobilov, vybrané tovary podľa číselných kódov Colného sadzobníka (potraviny, energie, farmaceutické výrobky, tlač, zdravotnícke pomôcky) a služby podľa klasifikácie produkcie vyhlásenej Štatistickým úradom SR (služby v poľnohospodárstve, opravy, ubytovacie služby, služby jedální, vybrané druhy dopravy, právne, architektonické a ďalšie).

Od januára 1996 vstúpil do platnosti nový Zákon č. 289/1995 Z.z., ktorý bol trinásťkrát novelizovaný.

V rámci harmonizácie legislatívy so smernicami EÚ boli od roku 2002 schválené ďalšie novely zákona o DPH, s ktorými už pred vstupom SR do EÚ dochádzalo k postupnej príprave začlenenia do jednotného európskeho vnútorného trhu. S účinnosťou od 1.1. 2004 bola zavedená jedna sadzba dane 19%, t.j. stalo sa tak ešte pred účinnosťou Zákona č. 222/2004 Z.z. , ktorý nadobudol platnosť od 1.5. 2004.

K opätovnému zavedeniu zníženej sadzby dane došlo k 1.7. 2007 na základe novelizácie Zákona č. 222/2004 Z.z., pričom jej použitie sa vzťahuje na lieky, farmaceutické výrobky a vybraný zdravotnícky tovar podľa číselných kódov Spoločného colného sadzobníka.

⁸ Od 1.1.2013 je výška životného minima na úrovni 194,58 €

Výška DPH závisí od výrobku alebo služby, na ktorú sa vzťahuje. Aktuálna základná sadzba je 20% a znížená sadzba je DPH je 10 % (platí pre knihy, potraviny, lekárske a farmaceutický tovar, vstup na kultúrne akcie..)

Tabuľka č. 3: Vývoj dane z pridanej hodnoty v rokoch 1993 -2013

	1993 – 1995	1996 - 1999	1999- 2002	2003	2004- 2006	2007- 2010	2011- 2013
základná sadzba	25%	23%	23%	20%	19%	19%	20%
znížená sadzba	6%	6%	10%	14%	-	10%	10%

Zdroj: spracované podľa [JAROŠOVÁ, 2014], [ZÁKON 222/2004]

Z hľadiska uvedenej dane zákon rozlišuje dve kategórie subjektov (daňovníkov) – a to platiteľa DPH a neplatiteľa DPH.

Výpočet dane z pridanej hodnoty potom v rozhodujúcej miere závisí od toho, či je podnikateľ registrovaný ako platiteľ DPH alebo nie. Zákon definuje, kto musí byť povinne registrovaný ako platiteľ DPH, a to minimálne ten, kto prekročil obrat vo výške 49 790 eur za posledných 12 po sebe nasledujúcich mesiacov. Na druhej strane podnikateľ sa môže stať platiteľom DPH aj dobrovoľne (nemusí spĺňať uvedenú podmienku zákona). Nedá sa však jednoznačne uviesť, či je lepšie (výhodnejšie) byť platiteľom alebo neplatiteľom DPH. Pri rozhodnutí by sa malo prihliadať aj na fakt, či odberatelia a dodávatelia daného podnikateľa sú alebo nie sú platiteľmi DPH. V prípade, že sú platiteľmi DPH, potom je vhodnejšie, aby bol i samotný podnikateľ platiteľ DPH, ak naopak nie sú, je lepšie, aby podnikateľ takisto bol neplatiteľ DPH. V nasledujúcom texte uvádzame jednoduché príklady výpočtu a odvodu DPH pre obidve kategórie podnikateľov – platiteľa i neplatiteľa DPH. [VÝHODY, 2014]

Výpočet dane pre platiteľa DPH:

Platiteľ DPH nakúpi tovar od iného platiteľa DPH v hodnote 120 €.

Nákup tovaru:100 € základ dane
20 € DPH na vstupe (20 % zo sumy 100 €)
120 €
Stanovenie predajnej ceny:....100 € nákupná cena bez DPH
30 € marža
26 € DPH na výstupe (20 % zo sumy 130 €)
156 €
Výpočet DPH: **6 €** (126 € DPH na výstupe - 120 € DPH na vstupe)
Zisk platiteľa DPH
pre účely dane z príjmu..... **30 €** (130 € – 100 €).

Keďže DPH na výstupe je vyššia ako DPH na vstupe tak pre platiteľa vzniká daňová povinnosť vo výške 6 €, ktorú musí zaplatiť (odvieť) štátu.

Výpočet dane pre neplatiteľa DPH:

Neplatiteľ DPH nakúpi tovar od iného platiteľa DPH v hodnote 120 €.

Nákup tovaru:120 € (vrátene DPH – nemôže si ju odpočítať)
Stanovenie predajnej ceny:....120 € nákupná cena s DPH
36 € marža (30 % zo sumy 120 €)

156 €

Výpočet DPH: **0 €**
 Zisk neplatiteľa DPH
 pre účely dane z príjmu.....**36 €** (156 € – 120 €)

Z hľadiska porovnania je vidieť, že zatiaľ čo neplatiteľ DPH musí zdaniť daňou z príjmu čiastku 36 eur, platiteľ DPH iba 30 eur (6 eur už odviezol v rámci DPH).

3. AKTUÁLNE ZMENY V DAŇOVOM SYSTÉME SR

3.1 Aktuálne zmeny dane z príjmu pre FO a PO

Pre rok 2013 a 2014 sú okrem zmeny sadzby dane dôležité i ďalšie skutočnosti, formujúce daňový systém a ovplyvňujúce *FO a PO*: [PREHLAD, 2014]

- obmedzenie paušálnych výdavkov - pre podnikateľov najmä SZČO ostáva výška paušálnych výdavkov na úrovni 40 % z príjmov, ktoré sú však limitované sumou 5 040 € (mesačne 420 € pre podnikateľov, ktorí podnikali len niekoľko mesiacov). Obmedzenie sa týka aj poľnohospodárov, ktorí si uplatňujú 25 % paušálne výdavky z príjmu. Rušia sa paušálne výdavky pre prenajímateľov nehnuteľností, ktorí nie sú podnikateľmi.
- obmedzenie daňového bonusu – po novom budú mať nárok na daňový bonus len zamestnanci a SZČO s aktívnymi príjmami (nie SZČO, ktorí dosahujú len príjmy z prenájmu resp. len kapitálové príjmy) v prípade, že dosahujú príjem vo výške 6- násobku minimálnej mzdy.
- obmedzenie uplatnenia nezdaniteľnej časti na manželku – bude si ju môcť uplatňovať po novom len ten daňovník, ktorého manželka sa stará o dieťa do 3 rokov resp. je evidovaná ako uchádzač o zamestnanie.
- preddavky na daň bude platiť menšia skupina SZČO ako doteraz – hranica daňovej povinnosti platiť preddavky na daň sa posúva zo sumy 1 659,7 € na 2 500 €
- nová nezdaniteľná časť na dobrovoľné príspevky daňovníka na starobné dôchodkové poistenie – dotýka sa tzv. II piliera, ide o formu kompenzácie za zníženie príspevkov do tohto piliera. Pôjde o sumu preukázateľne zaplatených dobrovoľných príspevkov na starobné dôchodkové sporenie a to vo výške 2% zo základu dane zisteného z príjmov zo závislej činnosti alebo z príjmov z podnikania alebo zo súčtu čiastkových základov dane. Hornou limitujúcou hranicou je suma 943,2 €.
- zjednotenie spodnej hranice preddavkov – od r. 2014 by sa mala zjednotiť povinnosť platenia štvrťročných preddavkov medzi PO a FO na úrovni 2 500 eur. V súčasnosti je táto hranica pri PO 1 659,80 eur a u FO je to 2 500 eur.

Pre PO sa zníži **od 1.1.2014** opäť sadzba dane z príjmu z pôvodných 23 % (platných jeden rok 2013) na 22%. Okrem uvedeného budú zavedené tzv. daňové licencie – pričom pôjde o výšku „minimálnej dane“ závislej od výšky tržieb spoločnosti, a takisto od toho či spoločnosť je platiteľom DPH alebo nie. Konkrétne budú zavedené „3 daňové pásma“: [PAŠEK, 2014]

Tabuľka 4: Výška daňových licencií r. 2014

Daňovník (PO)	Výška daňových licencií
neplatiť DPH s tržbami do 500 000 €	480 €
platiť DPH s tržbami do 500 000 €	960 €
subjekt s tržbami nad 500 000 €	2 880 €

Zdroj: spracované podľa [6]

Z hľadiska porovnania zaťaženia PO daňovými licenciami a plánovanou sadzbou dane z príjmu PO vo výške 22% je dôležité upozorniť resp. poukázať na hranicu základu dane, do ktorej budú spoločnosti platiť vďaka zavedeným licenciám vyššie dane ako by platili, keby sa na ich dosiahnutý základ dane vzťahovala sadzba dane príjmu z právnických osôb 22%.

3.2 Aktuálne zmeny dane z pridanej hodnoty

Novela zákona č. 222/2004 Z. z. o DPH v znení neskorších predpisov, prijatá 17.10. 2013 je zameraná najmä na tvorbu ďalšej podpory boja proti podvodom na dani z pridanej hodnoty. K najdôležitejším zmenám patria nižšie uvedené: [ZÁKON 222/2004]

- zavedenie kontrolného výkazu k DPH - patrí k najdôležitejším zmenám zákona, pričom má slúžiť na zefektívnenie výberu daní, obmedziť daňové podvody, kontrolu správnosti odvedenej výšky DPH, zamedziť vystavovaniu fiktívnych faktúr.....
- sprísnenie a spresnenie podmienok registrácie platiteľa DPH - sprísňuje sa a upresňuje postavenie platiteľa dane zo zákona na základe nadobudnutia podniku resp. nadobudnutia samostatnej organizačnej zložky pričom sa bližšie špecifikuje čo je nadobudnutie podniku alebo organizačnej zložky
- rozšírenie povinnosti zábezpeky - zahŕňa už aj žiadateľa o registráciu PO, ktorej spoločníkom je takisto právnická osoba, ktorá má nedoplatky na DPH 1 000 eur a viac
- zmeny v registrácii zahraničných osôb – ruší sa povinnosť registrácie pre DPH v prípade, ak tieto osoby uskutočnia dovoz tovaru do SR. Povinnosť registrovať sa v SR ostáva zachovaná, ak dovezený tovar plánujú dovozcovia dodať s miestom dodania v SR.
- rozšírenie tzv. „tuzemského samozdanenia“ – rozširuje sa okruh tovarov, pri dodaní ktorých sa v tuzemsku uplatní prenos povinnosti platiť daň na kupujúceho, ak má postavenie platiteľa dane. Podmienkou pre uplatnenie prenosu daňovej povinnosti u týchto tovarov je, aby základ dane vo faktúre pri dodaní bol 5 000 eur a viac.

ZÁVER

Dane sú dôležitým nástrojom v rukách štátu, s ktorého pomocou sa dá rýchlo a efektívne zvýšiť resp. znížiť príjem do štátneho rozpočtu. Predstavujú komplexný systém, ktorý má zásadný vplyv na ekonomiku i sociálnu oblasť. Z pohľadu celkového vývoja jednotlivých daní je možné konštatovať progresivitu sadzieb jednotlivých daní. V rámci vývoja daní je medzníkom rok 2004, kedy bola zavedená daňová reforma v SR.

Štát formou legislatívnych úprav a zmien či sprísnených podmienok sa snaží o dôslednejší výber a efektívnejšiu kontrolu. Dopady uvedených zmien sú celoplošné, resp. dotýkajú sa všetkých, i tých poctivých podnikateľov, ktorí v tomto prípade sú rovnako postihovaní ako tí nepoctiví, kvôli ktorým sú uvedené zmeny a sprísnené podmienky zavedené.

Použitá literatúra

1. DPH. 2014. Čo je DPH [online] [cit. 2014 -5-7] Dostupne na:<<http://www.kurzy-online.sk/co-je-dph>>
2. FURMANÍK, P.2014.Prehľad daňových zmien od roku 1993: Progresívna daň sa nevracia. Stále tu bola. [online] [cit. 2014-3-20] Dostupne na: <<http://www.investujeme.sk/prehľad-danovych-zmien-od-roku-1993>>
3. JAROŠOVÁ, B. 2014. Vývoj sadzieb dane z pridanej hodnoty v SR od roku 1993. [online] [cit. 2014 - 5-7] Dostupne na: <<http://www.epi.sk/odborny-clanok/Vyvoj-sadzieb-dane-z-pridanej-hodnoty-v-SR-od-roku-1993>>
4. MEDVEĎ, J. 2009. Daňová teória a daňový systém. Bratislava: SPRINT, 2009. 288 s. ISBN 978-80-8349-0696-0
5. PAŠEK, P. 2014 Daňové licencie - Aké zmeny prinesú ? [online] [cit. 2014-3-20] Dostupné na: www.cfo.sk/articles/danove-licencie-ake-zmeny-prinesu
6. PREHLÁD 2014 Prehľad 12 kľúčových zmien pre podnikateľov platných od roku 2014 [online] [cit. 2014-3-20] Dostupne na: < www.podnikam.webnoviny.sk/dane-odvody/aktuality/prehľad>
7. PROKEŠOVÁ, N. 2014 Dopad daňovej reformy v Slovenskej republike na príjmy zamestnancov. [online] [cit. 2014- 4 -24] Dostupne na: <http://www.os-echo.cz/data/download/presentation_Naile_Prokesova.pdf>
8. SCHULTZOVÁ, A. 2009 Daňovníctvo. Bratislava: IURA, 2009. 200 s. ISBN 978-80-807-8161-3
9. ŠIROKÝ, J. 2007. Dane v Európskej únii. Praha: LINDE, 2007. 255 s. ISBN 978-80-7201-649-5
10. VÝHODY 2014 Výhody a nevýhody platenia DPH [online] citované [7.5.2014] Dostupne na: <<http://www.kurzy-online.sk/dane/vyhody-a-nevyhody-platenia-dph>>
11. Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmu v znení neskorších predpisov
12. Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov

Informácie o autorovi:

Ing. Jana Kissová, PhD., pracuje na Katedre podnikovohospodárskej Fakulty podnikového manažmentu Ekonomickej univerzity v Bratislave ako odborná asistentka. V pedagogickom procese ako aj vo vedeckovýskumnej oblasti sa zaoberá princípmi fungovania podnikov, analýzou podnikov s ohľadom na konkurenciu, mikroekonomickými aspektmi podnikov. Vyučuje predmet Podnikové hospodárstvo, Mikroekonómiu.

Kontaktné údaje

Ing. Jana Kissová, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta podnikového manažmentu
Katedra podnikovohospodárska
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
e-mail: jana.kissova@euba.sk

Peter Marko

Abstrakt

Zaistenie plní dôležitú úlohu pri rozdeľovaní rizika medzi poisťovne a zaistovne. Táto úloha zaistenia bude zrejme ešte dôležitejšia v systéme Solvency II, kde sa požadovaný kapitál bude vypočítavať na základe väčšieho súboru rizík, ktorým sú poisťovne vystavené. Jedným z týchto rizík je aj riziko zlyhania protistrany, ktoré priamo súvisí so zaistením a zvyšuje kapitálovú požiadavku na solventnosť. Preto bude potrebné vždy hľadať optimálne podmienky zaistného kontraktu, aby malo zaistenie požadovaný efekt.

Abstract

Reinsurance plays an important role in the distribution of risk between the insurers and reinsurers. This task of reinsurance will probably be even more important in the system of Solvency II, where required capital will be calculated on the basis of a larger set of risks. One of these risks is the counterparty default risk, which is directly related to reinsurance and increasing the Solvency Capital Requirement. Therefore it will always be necessary to find optimal conditions of reinsurance contract in order to secure required effect on reinsurance.

Kľúčové slová: Riziko zlyhania protistrany. Zaistenie. Solvency II. Kapitálová požiadavka na solventnosť.

Keywords: Counterparty default risk. Reinsurance. Solvency II. Solvency Capital Requirement.

ÚVOD

Poisťovne sú vystavené rôznym vlastným rizikám, ktorým sú vystavené aj iné podnikateľské subjekty na trhu, ako aj špecifickým rizikám v oblasti poisťovníctva. Okrem toho poisťovne na seba preberajú riziká od iných subjektov (fyzických a právnických osôb), pričom v poisťovni sa transformujú do poistno-technického rizika. Na prenos prevzatých rizík alebo ich častí môžu poisťovne využiť zaistenie. Zaistením teda dochádza k znížovaniu miery vystavenia poisťovne niektorým prevzatým rizikám, za čo patrí poisťovni odmena vo forme zaistného. Na základe zaistnej zmluvy sa zaistovňa zaväzuje vyplatiť plnenie dohodnuté v tejto zmluve v prípade, že dôjde k vopred špecifikovanej udalosti. Môže však nastať situácia, že by zaistovňa nebola schopná plniť si svoje záväzky vyplývajúce zo zaistenej zmluvy a poisťovňa sa uzatvorením takejto zmluvy takémuto riziku vystavuje. Toto riziko sa označuje ako riziko zlyhania protistrany a z hľadiska požadovaného kapitálu na krytie rizík pôsobí v opačnom smere ako zaistenie, teda ak zaistenie požadovaný kapitál znižuje, tak poisťovňa sa zároveň vystavuje riziku zlyhania protistrany čo požadovaný kapitál zvyšuje.

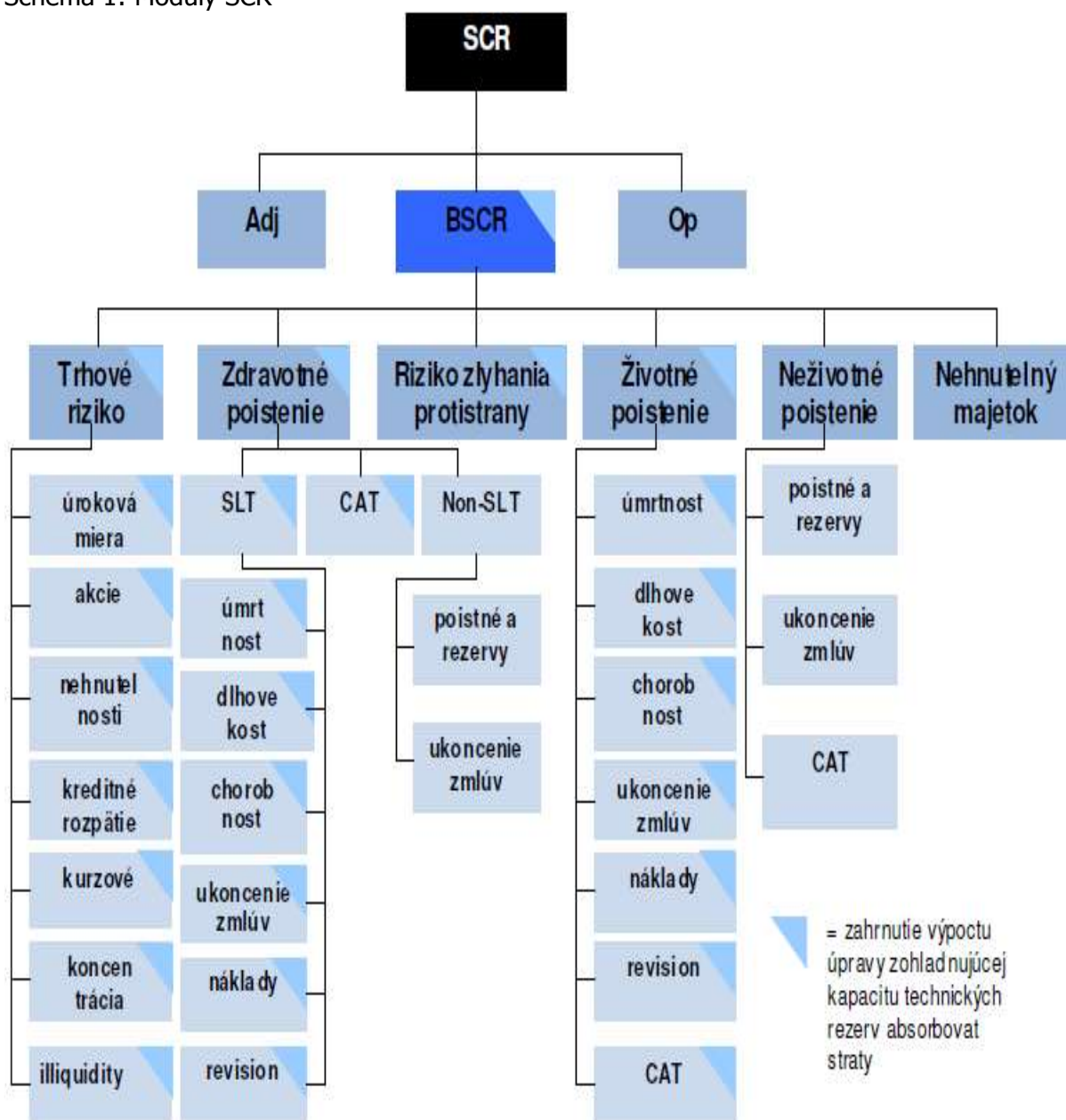
1. RIZIKO ZLYHANIA PROTISTRANY

Systém Solvency II by z hľadiska pripravovaných pravidiel mal priniesť komplexné hodnotenie rizík. Na rozdiel od súčasného stavu by na výšku kapitálu, ktorý by mali mať poisťovne k dispozícii, malo vplývať širšie spektrum rizík, ktorým sú poisťovne vystavené.

Tento systém by sa mal stať reálnejším obrazom celej štruktúry rizík poisťovní a mal by priniesť individuálny prístup k jednotlivým poisťovniam, keďže výška kapitálovej požiadavky bude odrážať mieru vystavenia jednotlivým rizikám, ktorá je u každej poisťovne iná.

Jednou z možností ako znížiť kapitálovú požiadavku poisťovne je zaistenie. Prostredníctvom zaistenia dochádza k prenosu rizík na zaistovne, čiže sa prirodzene aj znižuje kapitálová požiadavka súvisiaca s prevzatými rizikami. Môže sa to zdať ako úplne jednoduchý spôsob na prispôbenie kapitálovej požiadavky na prijateľnú úroveň, ale z hľadiska poisťovní je to predsa len zložitejšie. Ako už bolo spomenuté pri vyčíslení kapitálovej požiadavky na solventnosť (SCR) sa berie do úvahy celý komplex rizík, ktoré sú usporiadané do modulov a podmodulov - Schéma 1 [NBS.2011]. Kapitálovú požiadavku súvisiacu s prevzatými rizikami v životnom a neživotnom poistení je možné znížiť prostredníctvom zaistenia, zároveň sa ale poisťovňa vystavuje prostredníctvom zaistenia novému riziku a to riziku zlyhania protistrany, kde tou protistranou je práve zaistovňa.

Schéma 1: Moduly SCR

Zdroj: : [NBS. 2011]

BSCR – základná kapitálová požiadavka na solventnosť

Adj – úprava zohľadňujúca kapacitu technických rezerv a odložených daní absorbovať straty

Op – kapitálová požiadavka pre operačné riziko

Zdravotné poistenie – modul pre upisovacie riziko zdravotného poistenia

Životné poistenie – modul pre upisovacie riziko životného poistenia

Neživotné riziko – modul pre upisovacie riziko neživotného poistenia

SLT – podmodul pre upisovacie riziko zdravotného poistenia podobného životnému poisteniu

Non-SLT – podmodul pre upisovacie riziko zdravotného poistenia podobného neživotnému poisteniu

CAT – podmodul pre katastrofické riziko

Riziko zlyhania protistrany spočíva v tom, že protistrana, v tomto prípade zaistovňa, nebude schopná splniť svoje záväzky vyplývajúce zo zaistenej zmluvy, teda nebude schopná poskytnúť adekvátne zaistné plnenie v prípade, že dôjde k vopred definovanej poistnej udalosti. Na pokrytie takeého rizika, musí mať poisťovňa k dispozícii dodatočný kapitál, preto je jedným z modulov pre výpočet kapitálovej požiadavky na solventnosť aj modul pre riziko zlyhania protistrany. Celý proces optimalizácie kapitálovej požiadavky zo strany poisťovne teda nebude jednoduchý, keďže zaistenie kapitálovú požiadavku znižuje, ale zároveň s tým súvisí riziko zlyhania protistrany, ktoré zase naopak kapitálovú požiadavku zvyšuje. Všetko bude závisieť od konkrétnych podmienok zaistenia

2. ZAISTENIE A RIZIKO ZLYHANIA PROTISTRANY

Riziko zlyhania protistrany bude ovplyvňovať samotný zaistný kontrakt, ako aj zaistovateľ, s ktorým sa zaistná zmluva uzatvára. Nie každý zaistovateľ je rovnako finančne silný, preto by riziko zlyhania protistrany malo závisieť aj od aspektu spoľahlivosti zaistovateľa. Merateľnosť spoľahlivosti a finančnej sily je samozrejme problematická a zatiaľ sa ráta s využitím ratingového hodnotenia zaistovní. Dá sa povedať, že je to jedna zo slabých stránok nového hodnotenia rizika v rámci Solvency II, keďže sa už mnohokrát, napríklad aj pri poslednej finančnej kríze, ukázalo, že ratingové hodnotenia subjektov a nástrojov finančného trhu nemusia vždy zodpovedať realite. Momentálne však neexistuje iný, spoľahlivejší a zároveň dostatočne všeobecný spôsob, ktorý by sa dal premietnuť do pravidiel systému Solvency II, preto sa pri všetkých nedostatkoch, ktoré ratingové hodnotenia má, naďalej uvažuje s jeho využitím.

Otázka teda znie, do akej miery môžu podmienky zaistného kontraktu a ratingové hodnotenie zaistovateľa ovplyvniť kapitálovú požiadavku na solventnosť poisťovne resp. jej optimalizáciu. V prvom rade je potrebné zadefinovať výšku straty, ktorá by vznikla v dôsledku neplnenia záväzku zo strany zaistovne. Predpoklad v rámci Solvency II je, že aj v prípade insolventnosti bude zaistovateľ schopný splniť si 50% svojich záväzkov voči poisťovateľovi. Tento predpoklad je veľmi dôležitý, keďže všetky ďalšie kalkulácie sa od tohto predpokladu odvíjajú. Možná strata alebo dopad na poisťovateľa v prípade insolventnosti je v súlade s týmto predpokladom teda 50% z celkového rizika preneseného na zaistovateľa. Tento dopad na kapitál poisťovne sa označuje ako Loss Given Default (LGD).

Druhý dôležitý faktor, rating zaistovne, bude potom predstavovať pravdepodobnosť nastania insolventnosti zaistovateľa, ktorý sa vyjadruje ako rizikový faktor, teda percentuálny podiel z LGD.

$$SCR_{def} = LGD \times RF$$

SCR_{def} – kapitálová požiadavka na krytie rizika zlyhania protistrany

LGD – Loss Given Default

RF – rizikový faktor

Zdroj: [EIOPA. 2009]

Rizikový faktor je na základe predpokladov Solvency II závislý na ratingu zaistovateľa (Tab.1)

Tab. 1: Rating zaistovne a rizikový faktor

Rating zaist'ovne	Rizikový faktor
AAA	1,3%
AA	3,0%
A	6,7%
BBB	14,7%
BB	54,5%
B	100%

Zdroj: [EIOPA. 2009].

Zaistenie v rámci Solvency II bude zrejme plniť veľmi dôležitú úlohu z hľadiska uvoľňovania kapitálu poisťovní, zároveň vzhľadom na hodnoty rizikových faktorov bude veľmi dôležité, aký rating bude mať konkrétna zaistovňa, s ktorou sa zaistný kontrakt bude uzatvárať.

Vplyv ratingu môžeme ilustrovať na nasledujúcom príklade. Predpokladajme situáciu, že medzi poisťovateľom a zaistovateľom dôjde k uzatvoreniu kvótového zaistenia s kvótou 90%, teda 10% z rizika si poisťovňa ponechá na vlastný vrub a zvyšok prenesie na zaistovateľa. Ďalej predpokladajme, že riziko je vyjadrené poistnou sumou 1 000 000 €.

Prostredníctvom zaistenia dochádza k uvoľneniu kapitálu, keďže si poisťovňa ponechá na vlastný vrub len 100 000 € a za zvyšné riziko zodpovedá zaistovňa. Poisťovňa sa ale zároveň vystavuje riziku zlyhania protistrany kde dopad na poisťovňu, vyjadrený prostredníctvom LGD, v súlade s už uvedeným predpokladom je vo výške 450 000 €. Výška kapitálu potrebného na krytie rizika zlyhania protistrany ďalej závisí od ratingu zaistovateľa, s ktorým sa zaistný kontrakt uzatvoril (Tabuľka 2).

Tab. 2: Kapitálová požiadavka na krytie rizika zlyhania protistrany v prípade jednej zaistovne

Rating zaist'ovne	SCR _{def}
AAA	5 850 €
AA	13 500 €
A	30 150 €
BBB	66 150 €
BB	245 250 €
B	450 000 €

Zdroj: [EIOPA. 2009]

Z uvedených výsledkov je zrejmé, že rating zaistovne môže veľmi výrazne ovplyvniť výšku kapitálu potrebnú na krytie rizika zlyhania protistrany, pričom so zhoršovaním ratingu sa požadovaný kapitál zvyšuje násobne. V prípade ratingu BBB už SCR_{def} predstavuje viac ako polovicu rizika, ktorý si poisťovňa ponechala na vlastný vrub a v prípade ratingu BB už poisťovňa potrebuje oveľa viac kapitálu na krytie rizika zlyhania protistrany, než na krytie pôvodného rizika a v takom prípade je už takéto zaistenie neefektívne. Rating zaistovne B už predstavuje situáciu, kedy prakticky nedochádza k uvoľneniu kapitálu pre poisťovňu a takéto zaistenie stráca svoj zmysel.

Pre poisťovne z toho vyplýva, že výber zaistovateľa bude pre uvoľnenie kapitálu veľmi podstatný a pri zle nastavenom zaistnom krytí so zaistovateľom s nedostatočnou finančnou silou môže byť uvoľnený kapitál prostredníctvom zaistenia požadovaný na krytie rizika zlyhania protistrany, čo nie len že nebude mať pre poisťovňu požadovaný efekt, ale navyše bude musieť zaistovní platiť dohodnutú výšku zaistného.

Zaistný kontrakt sa samozrejme nemusí uzatvárať len medzi poisťovňou a jedným zaistovateľom, ale zaistovatelia môžu byť aj dvaja alebo viacerí. V takom prípade je potrebné zobrať do úvahy aj efekt diverzifikácie. Rizikový faktor v tomto prípade bude závisieť od kombinácie ratingov zaistovateľov (Tabuľka 3)

Tab. 3: Rizikový faktor v prípade kombinácie zaistovateľov

	AAA	AA	A	BBB	BB	B	CCC
AAA	1,1%						
AA	1,8%	2,5%					
A	3,5%	4,1%	5,6%				
BBB	7,4%	7,7%	8,9%	12,3%			
BB	27,3%	27,5%	28,6%	33,0%	45,5%		
B	50,0%	50,2%	50,8%	53,5%	64,3%	83,4%	
CCC	50,0%	50,2%	50,8%	53,5%	64,3%	83,4%	83,4%

Zdroj: [EIOPA. 2009]

Situácia je teda ešte komplikovanejšia, pretože okrem pôvodného rizika a zaistenia, ešte musíme zobrať do úvahy mieru diverzifikácie rizika medzi zaistovateľom s rôznym ratingovým hodnotením. Efekt diverzifikácie pritom nemusí byť nutne dostatočný, aby vykompenzoval nižší rating niektorého zo zaistovateľov. Znamená to, že pre poisťovňu niekedy môže mať zmysel riziko postúpiť viacerým zaistovateľom a využiť efekt diverzifikácie, ale v niektorých prípadoch môže byť pre poisťovňu výhodnejšie využitie jedného zaistovateľa. Všetko závisí od finančnej sily teda ratingového hodnotenia zaistovne alebo zaistovní a ich konkrétnych kombinácií.

Znovu predpokladajme už uvedenú situáciu, teda že poisťovňa si v rámci kvótového zaistenia na vlastný vrub ponechá 10% z rizika vyjadreného sumou 1 000 000 €. Zvyšné riziko sa ale teraz zaistí u dvoch zaistovateľov, pre ktorých zvolíme rôzne kombinácie ratingov (Tabuľka 4).

Tab. 4: Kapitálová požiadavka na krytie rizika zlyhania protistrany v prípade dvoch zaistovní

Rating zaistovní	SCR_{def}
AAA/AAA	4 950 €
AA/A	18 450 €
AAA/BBB	33 300 €
BBB/BB	148 500 €
AAA/CCC	225 000 €
B/B	375 300 €

Zdroj: vlastné spracovanie podľa špecifikácií [EIOPA. 2009]

Ak porovnáme prípad jedného zaistovateľa s ratingom AA, kde je SCR_{def} na úrovni 13 500 € s prípadom jedného zaistovateľa s ratingom AA a druhého zaistovateľa s ratingom A, kde je SCR_{def} na úrovni 18 450 €, tak z toho vyplýva, že efekt diverzifikácie nie je taký silný aby pokryl znížený rating jedného zo zaistovateľov. V takomto prípade by pre poisťovňu bolo stále výhodnejšie využitie jedného zaistovateľa s ratingom AA, keďže v tomto prípade je na ňu kladená nižšia kapitálová požiadavka na krytie rizika protistrany. Zistený fakt potvrdzuje aj

porovnanie prípadu kedy pri jednom zaistovateľovi s ratingom BBB je SCR_{def} na úrovni 66 150 € a pri kombinácii dvoch zaistovní s ratingmi BBB a BB je SCR_{def} na úrovni 148 500 €, pričom to isté platí pre akúkoľvek ďalšiu podobnú kombináciu.

Efekt diverzifikácie sa však samozrejme prejavuje, čo je jasne badateľné napríklad pri porovnaní situácie jedného zaistovateľa s ratingom AAA alebo napríklad B, so situáciami kde dochádza ku kombinácii dvoch zaistovateľov s ratingovými hodnoteniami AAA a AAA resp. B a B. V týchto prípadoch bude kapitálová požiadavka na krytie rizika zlyhania protistrany vždy menšia v prípade využitia viacerých zaistovní v zaistnom kontrakte.

Z uvedeného vyplýva, že využitie viacerých zaistovateľov bude mať zmysel len v niektorých prípadoch a v iných bude naopak kapitálovú požiadavku na krytie rizika zlyhania protistrany len zbytočne zvyšovať a bude to závisieť vždy od konkrétnej kombinácie. Okrem toho bude potrebné vždy zobrať do úvahy aj náklady na zabezpečenie a držbu kapitálu, čo bude zvyšovať celkové náklady na zaistenie.

ZÁVER

Zaistenie bude veľmi pravdepodobne zohrávať významnú úlohu v systéme Solvency II, keďže pri zohľadnení celého komplexu rizík, ktorým sú poisťovne vystavené, bude ešte dôležitejšie využitie možnosti uvoľnenia kapitálu prostredníctvom zaistenia. Poisťovne sa ale so zaistením zároveň budú vystavovať riziku zlyhania protistrany, čo má vplyv na nárast požadovaného kapitálu, keďže aj toto riziko sa zahŕňa do výpočtu celkovej kapitálovej požiadavky na solventnosť. Od ratingu samotného zaistovateľa alebo od kombinácie ratingov viacerých zaistovateľov bude závisieť aký dopad bude mať uzatvorenie konkrétnej zaistnej zmluvy na výšku požadovaného kapitálu na krytie rizika zlyhania protistrany. Nie každé zaistenie teda bude mať požadovaný efekt v zmysle uvoľnenia celkovej kapitálovej požiadavky na solventnosť a efekt diverzifikácie v prípade viacerých zaistovateľov nie vždy musí byť nevyhnutne dostatočný na vykrytie zníženého ratingu poisťovne. Pri kalkulácii je preto potrebné vždy zohľadniť konkrétnu situáciu, aby mohla poisťovňa efektívne využívať zaistenie a riadiť riziko zlyhania protistrany.

Príspevok je výstupom výskumného projektu VEGA č. 1/0681/12 "Ekonomické prostredie a dynamika zmien v sektore poisťovníctva" riešeného na Katedre poisťovníctva NHF EU v Bratislave.

Použitá literatúra

1. AON BENFIELD. 2010. Solvency II for reinsurance managers. Aon Benfield, 2010. [online]. [cit. 2014-05-12] Dostupné na internete: <http://thoughtleadership.aonbenfield.com/Documents/201006_solvency_II_reinsuranc_e_managers_full.pdf>
2. AON BENFIELD. 2011. Solvency II Revealed. Aon Benfield, 2011. [online]. [cit. 2014-05-10] Dostupné na internete: <http://thoughtleadership.aonbenfield.com/Documents/201110_ab_analytics_solvency_II_revealed.pdf>
3. DITTRICH, Jörg. 2010. The impact of reinsurance on capital requirements under Solvency II. Munich Re, 2010. [online]. [cit. 2014-05-10] Dostupné na internete: <http://www.actuaries.org/EVENTS/Congresses/Cape_Town/Presentations/Non-Life%20Insurance%20%28ASTIN%29/223_PPT_Dittrich.pdf>
4. EHRLICH, Kathleen - KUSCHEL, Norbert - MOORMANN, Lars. 2010. Solvency II and reinsurer ratings. Munich Re, 2010. [online] [cit. 2014-05-11] Dostupné na internete: <http://www.munichre.com/publications/302-06232_en.pdf>
5. EIOPA. 2009. Advice for level 2 implementing measures on Solvency II – SCR standard formula – Counterparty default risk module. EIOPA, 2009. [online]. [cit. 2014-05-09]

Dostupné na internete:

<https://eiopa.europa.eu/fileadmin/tx_dam/files/consultations/consultationpapers/CP28/CEIOPS-L2-Final-Advice-SCR-SF-Counterparty-default-risk.pdf>

6. EIOPA. 2011. Technical specifications for QIS 5. EIOPA, 2011. [online]. [cit. 2014-05-09] Dostupné na internete:
<http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/docs/solvency/qis5/draft-technical-specifications_en.pdf>
7. GENERAL REINSURANCE. 2012. Reinsurance default risk. General Reinsurance, Insurance issues, 2012. [online] [cit. 2014-05-12] Dostupné na internete:
<<http://www.genre.com/sharedfile/pdf/InsuranceIssues201210-en.pdf>>
8. GENERAL REINSURANCE. 2012. Solvency II and counterparty default risk. [online] General Reinsurance, Risk matters, 2012. [cit. 2014-05-12] Dostupné na internete:
<<http://www.genre.com/sharedfile/pdf/RiskMatters201209-en.pdf>>
9. MORGAN STANLEY AND OLIVER WYMAN GROUP. 2010. Solvency 2: Quantitative & Strategic Impact. Morgan Stanley and Oliver Wyman Group, 2010. [online]. [cit. 2014-05-11] Dostupné na internete:
<http://www.morganstanley.com/views/perspectives/strategic_impact.pdf>
10. NBS. 2011. Piata kvantitatívna dopadová štúdia (QIS 5) v poistnom sektore. NBS, 2011. [online] [cit. 2014-05-11] Dostupné na internete:
<http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Dohlad/ORM/Poistovnictvo/Sprava_NBS_o_QIS5_v_poistnom_sektore.pdf>
11. SWISS RE. 2011. Equivalence in reinsurance treatment, group solvency and group supervision under Solvency II. Swiss Re, 2011. [online] [cit. 2014-05-12] Dostupné na internete:
<http://media.swissre.com/documents/Factsheet_SolvencyII_Equivalence.pdf>
12. SWISS RE. 2011. Recognition of reinsurance under Solvency II. Swiss Re, 2011. [online] [cit. 2014-05-11] Dostupné na internete:
<http://media.swissre.com/documents/Recognition_of_reinsurance_under_Solvency_II.pdf>
13. WAßMER, Arnold. - HARTMANN, Stephan. 2010. Does your reinsurance fit into the world of Solvency II?. Munich Re, 2010. [online]. [cit. 2014-05-12] Dostupné na internete:
<<http://www.pillarone.org/collaboration/events/saa-st.-gallen-2010/presentations/2-dynamic-analysis-of-an-insurance-portfolio/P1-Event%2009092010%20PODRA%20CapitalEagle%20NP%20Part%202%20of%206.pdf>>
14. WILLIS RE. 2010. QIS5 – Solvency II nears the finishing line. London: Willis Re, 2010. [online] [cit. 2014-05-09] Dostupné na internete:
<http://www.willisre.com/documents/publications/Analytics/Analytics/Actuarial_and_Financial_Modeling/Willis_Re_Analytics_QIS5_Report.pdf>

Informácie o autorovi

Ing. Peter Marko, PhD. pracuje na Katedre poisťovníctva Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave ako odborný asistent. V pedagogickej ako aj vedeckovýskumnej činnosti sa zameriava na oblasť rizík v poisťovníctve, manažment rizík, zaistenie a kvantitatívne metódy v poisťovníctve.

Kontakné údaje:

Ing. Peter Marko, PhD.
Katedra poisťovníctva, Národohospodárska fakulta
Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
e-mail: peter.marko@euba.sk

Zuzana Staríčková

Abstrakt

Ekonomická kriminalita spôsobuje zhoršenie finančnej situácie organizácií a stratu dôvery podnikateľských subjektov navzájom. Hlavnou úlohou účtovníctva účtovných jednotiek je poskytovať pravdivý obraz o výnosovej a finančnej situácii spoločnosti. Na dosiahnutie tejto pravdivosti slúžia výstupy účtovníctva vo forme účtovných závierok, na základe ktorých v praxi užívatelia robia ekonomické rozhodnutia. Manažment mnohých organizácií v snahe vykázať a prezentovať lepšie výsledky nezákonne pristupuje k zámernému zlepšovaniu dosiahnutých výsledkov. Ďalšou príčinou manipulácie s výstupmi údajmi účtovníctva je, že na základe umelo zlepšených výsledkov chce manažment prilákať viac investorov a snaží sa o zníženie základu dane nadhodnocovaním nákladov alebo podhodnocovaním výnosov. Forenzý audit, ako vhodný nástroj podnikovej diagnostiky, možno využiť pri určení týchto problematických oblastí a stanovení ich diagnózy, ako aj pri návrhu vhodných opatrení na ich odstránenie a ďalšiu prevenciu. Forenzý audit predstavuje hĺbkový audit vykonávaný v organizáciách za účelom odhalenia ekonomickej kriminality s cieľom navrhnúť preventívne opatrenia. V príspevku poukážeme na podstatu ekonomickej kriminality, na príčiny jej vzniku a na možnosti jej odhalenia.

Abstract

Economic crime causes deterioration of the financial situation of organizations and businesses losing confidence with each other. The main task of accounting entities is a true picture of income and financial situation. To achieve this the veracity of the accounts are outputs in the form of financial statements, on which, in practice, users make economic decisions. Management of many organizations in an effort to recognize and present better results illegally and intentionally improve obtained results. Another reason for handling data output accounting is, that based on the results of artificially enhanced management intends to attract more investors and seeks to reduce the tax base of an overvaluation or undervaluation of cost benefit analysis. Forensic audit as a good corporate diagnostic tool, can be used to determine these problem areas, and fixing their diagnosis, as well as a proposal for appropriate measures to eliminate them and prevent further. Forensic audit is an in-depth audit conducted in organizations in order to discover economic crime in order to propose preventive measures. This paper will highlight the essence of economic crime on its causes and the possibilities of its detection.

Kľúčové slová: Ekonomická kriminalita. Kreatívne účtovníctvo. Forenzý audit

Keywords: Economic criminality. Creative accounting. Forensic auditing

ÚVOD

V celosvetovom meradle sa za posledný rok stretlo s minimálne jedným prípadom ekonomickej kriminality 34 % organizácií a 21 % organizácií na Slovensku. Medzi najčastejšie typy ekonomickej kriminality patrí predovšetkým sprenevera majetku, korupcia, úplatky a počítačová kriminalita [PWC, 2011, s. 3]. Škoda, ktorú v roku 2011 spôsobili zistené ekonomické trestné činy predstavovala na Slovensku podľa štatistík Ministerstva vnútra 438 933 miliónov €. Odhaduje sa, že celkové straty spôsobené podvodným konaním zamestnancov organizácií predstavujú až 5% ročných tržieb organizácií [ACFE, 2010, s. 4]. Hoci je forenzý

audit súčasťou obchodnej praxe na Slovensku len niekoľko rokov, je isté, že sa postupe stane jej neodmysliteľnou súčasťou. V západnej Európe a USA je nenahraditeľný predovšetkým pri podnikových kombináciách a uzatváraní významných zmlúv rôzneho charakteru. Vzhľadom na zväčšujúce sa dopady ekonomickej kriminality na podnikateľské subjekty možno konštatovať nárast významu identifikácie kľúčových rizikových faktorov a hodnotenia ich dopadov. Preto sa domnievame, že z tohto dôvodu môže byť forenzný audit vhodným nástrojom diagnostikovania slabých miest a hrozieb. Na základe vhodných stabilizačných opatrení je možné vybudovať systémy včasného varovania a prevencie podvodných aktivít.

1. EKONOMICKÁ KRIMINALITA – PRÍČINY VZNIKU A PREVENCIA

Z pohľadu trestného práva **ekonomická kriminalita** predstavuje súhrn trestných činov a nezákonných postupov páchaných v organizáciách, na organizáciách alebo prostredníctvom organizácií. Použitie pojmu organizácia poukazuje na skutočnosť, že ekonomická kriminalita nemusí nevyhnutne postihovať iba podnikateľské subjekty, ale aj neziskové organizácie a inštitúcie verejnej správy. Uvedené vymedzenie pritom zahŕňa aj kriminalitu páchanú zamestnancami organizácií. [KOPRLOVÁ, 2008, s. 150 - 176]

V súčasnosti pojem ekonomická kriminalita často nahrádzame pojmom podvod alebo podvodné, či nekalé praktiky. Pôvod pojmu podvod ako označenia celej ekonomickej kriminality môžeme nájsť v anglo-americkej účtovnej a audítorskej terminológii. Medzinárodné audítorské štandardy ISA definujú podvod (fraud) ako „úmyselné konanie jednej alebo viacerých osôb z radov manažmentu, zamestnancov, osôb poverených riadením alebo tretích strán, ktorého súčasťou je použitie klamstva alebo uvedenia do omylu za účelom získania neoprávnenej alebo protiprávnej výhody.“ [IAASB, 2009, s. 159]

Z obsahového hľadiska **príčiny vzniku ekonomickej kriminality** rozčleňujeme na tieto základné skupiny kriminogénnych faktorov: [CHMELIK-HAJEK-NEČAS, 2005, s. 37-40]

- vysoká nezamestnanosť a jej sprievodné prejavy;
- ekonomická, ničím neodôvodniteľná nerovnosť, premietajúca sa v rastúcej polarizácii;
- zmena morálky a nepísaných pravidiel správania sa v spoločnosti v ich úzkom vzťahu k podceňovaniu zmeny a vytváraniu zodpovedajúcich právnych inštitútov a právnej regulácie.

Pri správnom spôsobe plánovania, používania pravidiel, postupov a kontrol môžu organizácie znížiť riziko závažných podvodov, odhaliť ich včas a tým minimalizovať aj výšku škody. Podrobný program riadenia rizík môže tiež účtovným jednotkám pomôcť včas zabezpečiť nevyhnutné vyšetrovanie, prijať nápravné opatrenia a efektívne reagovať na zistený podvod. Možno konštatovať, že proaktívny prístup zameraný na prevenciu a včasnú detekciu je v porovnaní s reaktívnym prístupom určite výhodnejší a vysiela jasnú správu potenciálnym podvodníkom.

Za základ **prevencie** považujeme predpoklad limitovať potenciál vzniku ďalších škôd. V praxi sa nemožno domnievať sa, že podvodom sa dá úspešne vyhnúť na 100 %, avšak v tomto prípade sa pre prax odporúča:

- zaviesť a všeobecne prijať podnikovú kultúru, čo znamená, že zrozumiteľne formulované etické zásady a princípy vydávajú jasný signál potenciálnym podvodníkom, že ich konanie bude verejne odmietnuté a v prípade odhalenia ihneď postúpené vyšším autoritám;
- vytvoriť kontrolný systém proti vzniku príležitostí pre podvod: pokrytie tzv. „sivých zón“ v podniku - oblastí, ktoré nepokrýva kontrolný mechanizmus predovšetkým v podobe vnútroorganizačných smerníc;

- eliminovať riziko prijatia podvodníka alebo začatie obchodovania s ním: vykonávanie „background check“ – preverenia minulosti prijímaných zamestnancov a obchodných partnerov.

1. PREJAVY EKONOMICKEJ KRIMINALITY - SKRESĽOVANIE ÚČTOVNÝCH ÚDAJOV

Zobrazenie predmetu účtovníctva je poctivé, keď sa pri ňom používajú účtovné metódy spôsobom, ktorý vedie k dosiahnutiu vernosti. Tam, kde účtovná jednotka môže voľiť medzi viacerými možnosťami danej účtovnej metódy a zvolená možnosť by zastierala skutočný stav, je účtovná jednotka povinná zvoliť inú možnosť, ktorá skutočnému stavu zodpovedá. Konkrétna podoba a obsah účtovných informácií závisí však od toho, komu sa tieto informácie poskytujú, čo sa od nich požaduje a aké rozhodovacie úlohy riešia.

Ako sme už vyššie uviedli, ekonomická kriminalita z pohľadu trestného práva predstavuje súhrn trestných činov a nezákonných postupov páchaných v organizáciách, na organizáciách alebo prostredníctvom organizácií. Ekonomická kriminalita nemusí nevyhnutne postihovať iba podnikateľské subjekty, ale aj neziskové organizácie a inštitúcie verejnej správy. Ekonomická kriminalita prispieva k zhoršeniu finančnej situácie organizácií a strate dôvery podnikateľských partnerov. Najčastejšími typmi ekonomickej kriminality boli v posledných rokoch počítačová kriminalita, korupcia, úplatky a sprenevera majetku. [KOPRLOVÁ, 2008, s. 150 - 176]

Pojem **kreatívne účtovníctvo** sa dostal do povedomia verejnosti v roku 2001 predovšetkým v súvislosti s krachom veľkej energetickej spoločnosti Enron. Pád tejto firmy odštartoval sériu bankrotov ďalších firiem nielen v Amerike, ale aj na celom svete a mnohí dnes považujú firmu Enron za symbol kreatívneho účtovníctva. Tento fenomén sa stal každodennou súčasťou nielen nadnárodných spoločností, ale aj menších firiem bez ohľadu na ich podnikateľskú činnosť či územie ich pôsobenia. Takéto podniky využívajú výhodu slabšej kontroly a preto manipuláciu s účtovnými výkazmi zakryjú celkom jednoducho. Na druhej strane treba spomenúť, že kreatívne účtovníctvo môže mať aj pozitívne dopady na firmy, ktoré tým môžu zachrániť pred krachom. Kreatívne účtovníctvo je vlastne prispôbovanie účtovných výkazov podľa želaní vedenia podniku, čo teda predstavuje úmyselné skresľovanie účtovných dokladov, respektíve nastavenie účtovných metód postupov za účelom zakrytia skutočností. Možno konštatovať, že existuje niekoľko definícií kreatívneho účtovníctva, spoločným je však fakt, že kreatívne účtovníctvo definujeme ako prístup, ktorý umožňuje účelové skreslenie ekonomického stavu podniku zobrazeného v účtovníctve. Kreatívne účtovníctvo charakterizujeme aj ako proces manipulácie s účtovnými údajmi s cieľom transformovať výkazy finančného účtovníctva do takej podoby, ktorú by mali mať pri vernom zobrazení skutočnosti a ktorú by si priali tí, ktorí sú za ňu zodpovední. Ku kreatívnemu účtovníctvu patrí uskutočňovanie napríklad takých transakcií, ktorých zámerom je vykázat žiaducu finančnú pozíciu, peňažné toky podniku a výkonnosť.

Hospodárenie a ekonomické výsledky jednotlivých organizácií sú dôležité pre štát, investorov, vlastníkov, manažérov, bankové inštitúcie či konkurenciu. Najčastejším využitím kreatívneho účtovníctva je manipulácia s údajmi finančného účtovníctva na pokrytie požiadaviek štátu – hlavne daňových úradov. Firmy sa snažia podhodnocovať výsledok hospodárenia, aby sa odvieďa čo možno najnižšia daňová povinnosť. K tomu možno využiť rôzne metódy a postupy. Kreatívne účtovníctvo tvorí hranicu medzi alternatívnymi prístupmi, ktoré umožňuje legislatíva a podvodným finančným výkazníctvom. V praxi praktiky kreatívneho účtovníctva považujeme za nečestné, pretože ide o zámerné, účelové skresľovanie výstupných informácií.

Rôzne formy a techniky účelového skresľovania účtovných údajov majú s kreatívnym účtovníctvom spoločné to, že ide o manipuláciu s účtovnými informáciami. Jednotlivé techniky manipulácie navzájom odlišujeme podľa toho, či konkrétna technika skresľovania údajov je viac či menej zreteľná (window dressing) alebo či je na jej odhalenie potrebná vysoká odborná kvalifikácia audítorov.

Účelom jednej z foriem kreatívneho účtovníctva - window dressing - je manipulácia s účtovnými údajmi tak, aby výkazy nadobudli podobu, aká vyhovuje manažérom. Teda techniku window dressing možno považovať za uskutočňovanie transakcií, pri ktorých finančné výkazy podávajú zavádzajúce údaje alebo nereprezentatívny obraz o finančnej situácii organizácie [KOVANICOVÁ, 2005, s. 494].

Medzi hlavné techniky techniky window dressing patrí napríklad [KOVANICOVÁ, 2005, s. 494]:

- zámena modernizácie majetku za opravu a naopak;
- skreslenie ocenenia majetku v súvahe už v momente obstarania;
- výber metódy odpisovania – zlý odhad doby životnosti majetku;
- zámerné vykazovanie krátkodobého majetku a dlhov medzi dlhodobými a naopak;
- skreslenie vykazovania výnosov, ktoré nevyhovujú ich definícii;
- nedodržanie zásady opatrnosti v účtovníctve a podobne.

Inštitút certifikovaných účtovníkov Anglicka a Walesu (ICAEW) mimosúvahové financovanie definuje ako financovanie alebo refinancovanie podnikových činností, ktoré sa pri dodržaní zákonných požiadaviek existujúcich účtovných zásad nemusia objaviť v súvahe daného podniku. Zjednodušene môžeme povedať, že mimosúvahové financovanie je spôsob financovania, pri ktorom nie sú záväzky a relevantný majetok v súvahe danej spoločnosti, ale objavujú sa v súvahách iných spoločností.

Pri mimosúvahovom financovaní sa využívajú tieto hlavné techniky: [TUMPACH, 2004, s. 39, 43, 44]

- nevykazovanie záväzkov vyplývajúcich z nezaplatenia pohľadávky;
- vykazovanie záväzkov (dlhov);
- nesprávne vykazovanie lízingu (zámena finančného a operatívneho lízingu);
- zaručené pôžičky považované za tržby a
- pôžičky klasifikované ako vlastný kapitál a pod.

V súčasnej praxi už existuje viacero spôsobov, ktorými možno zabrániť úmyselnému skresľovaniu výstupných účtovných informácií:

- Jednou z možností je vyššia prevencia vo vnútri organizácie, ktorá sa týka právomoci a zodpovednosti manažérov alebo vlastníkov, ktorí sa najčastejšie snažia zmanipulovať výsledky spoločnosti. Interný kontrolný systém by mal včas odhaľovať a poukazovať na zámerné chyby, ktoré vedú k skresleným výsledkom.
- Sprísnenie štandardov alebo ďalších požiadaviek na vedenie účtovníctva je ďalšou možnosťou ako zabrániť účelovému skresľovaniu účtovných údajov. Niektoré štandardy dokonca vznikli aj ako ochrana pred kreatívnym účtovníctvom.
- V rámci medzinárodných štandardov možno týmto problémom zabrániť napríklad aj zvýšenými požiadavkami na zverejňovanie výstupov; prijímaním podrobnejších predpisov pre účtovníctvo; uprednostňovaním obsahu pred formou; zavádzaním prísnejších štandardov prípadne viac štandardov zamerať na problémové oblasti.

Práve využívaním forenzného auditu možno odhaľovať spáchanie rôznych trestných činov v súvislosti s manipuláciou účtovných údajov.

2. FORENZNÝ AUDIT A MOŽNOST JEHO VYUŽÍVANIA

Forenzný audit je špecifický druh hĺbkového auditu, úlohou ktorého je zozbierať a analyzovať relevantné skutočnosti s cieľom:

- preverenia podozrenia z trestnej činnosti;
- popísania jej priebehu;
- preverenia vzťahov a pripravenia dokumentácie, ktorá by mala byť podnetom pre možné začatie trestného konania orgánmi činnými v trestnom konaní.

Medzi základné úlohy forenzného auditu patrí:

- odhalenie neštandardných transakcií, podvodných schém a páchatel'ov podvodov;
- porozumenie odhaleným schémam a priebehu podvodných prípadov;
- zamedzenie vzniku škôd zdokonalením systémov včasného varovania a prevencie;
- minimalizácia dopadov a škôd včasným odhalením podvodných aktivít.

Výsledkom forenzného auditu môže byť aj záver, že k spáchaniu trestného činu nedošlo. Treba si však uvedomiť, že forenzný audítor prezentuje fakty, nie názory. Asociácia certifikovaných vyšetrovateľ'ov podvodov (ACFE) definuje úlohy vyšetrovateľ'ov podvodov nasledovne:

- vyšetriť podozrenia z podvodného konania;
- získať dôkazy, predložiť závery a napísať správu;
- svedčiť pred súdom o svojich zisteniach;
- pomáhať pri odhaľovaní a prevencii neštandardného konania.

Za neštandardné konanie sa považuje úmyselné konanie v rozpore s pravidlami a postupmi kontrolovaného subjektu, s legislatívou a so záujmami kontrolovaného subjektu a štátu, ktoré by mohlo viesť k významným škodám pre kontrolovaný subjekt alebo štát.

Podvod podľa forenzných účtovníkov je širší pojem než v legislatívnom chápaní:

- podvod je akýkoľvek úmyselný čin, ktorý vedie k získaniu neoprávnených výhod pre jednotlivcov či organizáciu;
- môže i nemusí byť trestným činom (napr. manipulácia s finančnými výkazmi) s rozmanitou vymáhateľnosťou; okrem trestných má i etické dopady.

Typy podvodného jednania chápeme ako podvody spáchané jednotlivcom alebo ako podvody spáchané firmou. Medzi hlavné typy podvodov patrí:

- sprenevera majetku; podvodné vykazovanie výsledkov hospodárenia;
- vynaloženie nákladov na neoprávnené účely;
- získanie majetku podvodným spôsobom.

Vyšetrovacie a forenzné služby PWC pri odhaľovaní ekonomickej kriminality poskytujú nasledujúce služby: vyšetrovanie; riadenie rizík podvodov; obchodné spory; medzinárodné arbitráže; akvizície a akcionárske spory; zabezpečenie licenčných práv; spory z porušenia práv duševného vlastníctva; zabezpečenie licenčných práv; poistné nároky; ochrana proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti; vyšetrovanie pre účely regulácie; forenzné technológie. Môžeme teda konštatovať, že forenzné účtovníctvo nie je právne definované a aj v odbornej praxi má viacero ekvivalentov, či významov. Forenzné účtovníctvo a forenzný audit je v porovnaní s auditom viac kriminalistická disciplína. Pojem forenzný znamená súdny, týkajúci sa práva alebo súvisiaci so súdom. Forenzný audit, resp. v širšom ponímaní forenzné služby, definujeme ako používanie finančných, daňových, štatistických, účtovných, audítorských a iných kvantitatívnych znalostí. Jeho cieľom je účinné poradenstvo v najrôznejších odvetviach pre riešenie záležitostí, ktoré by mohli mať súdnu dohru. Forenzní experti preverujú a vysvetľujú

fakty a dôkazy v právnych sporoch a poskytujú súdom alebo svojim klientom znalecké posudky o svojich zisteniach. [BANAS, 1999]

Forenzný audit môže prezentovať výstup v podobe odhalenia mimoriadnych okolností ako aj pomoci pri zavádzaní systémov a postupov slúžiacich na prevenciu výskytu nežiaducich záležitostí. Napríklad ide o:

- previerky dodržiavania regulačných požiadaviek, t. j. či existujúce vzťahy a transakcie vyhovujú požiadavkám legislatívy;
- navrhnutie a zavedenie postupov zameraných na prevenciu podvodov;
- vyhľadávanie, získavanie a spätné odhaľovanie odcudzených prostriedkov. V rámci tejto aktivity sa uskutočňujú podrobné rozbery peňažných tokov a zhromažďujú sa dôkazové materiály;
- poskytovanie súčinnosti v prípade právnych sporov;
- vyšetrovanie podvodov najrozmanitejšej povahy - napríklad podvodov, ktoré zakrývajú porušovanie povinností pri správe cudzieho majetku alebo jeho odcudzenie, posudzovanie existencie kapitálových, subvenčných a v niektorých prípadoch aj poisťných podvodov;
- vyšetrovanie skutočností, či v podniku nedochádza ku korupčnému správaniu sa manažmentu a jeho zamestnancov.

To znamená, že forenzný audit sa vykonáva pri dôvodnom podozrení z používania nezákonných praktík. Ak sa preukáže podozrenie z podvodu, môže byť prípad postúpený orgánom činným v súdnom konaní. Forenzný audit však ako taký nie je súčasťou súdneho vyšetrovania, ale môže slúžiť ako dôkazový materiál v disciplinárnom alebo trestnom konaní. Vyšetrovanie má civilný, nie policajný charakter a môže prebehnúť nenápadným spôsobom, ktorý nenaruší morálku v spoločnosti a nespomaľuje prebiehajúce procesy [VYLITA, 2006].

V praxi sa aplikuje aj známy je model fraud triangle – trojuholník podvodu, na základe ktorého je spáchanie podvodu podmienené existenciou troch prvkov pôsobiacich v rovnakom čase. Vrcholmi trojuholníka sú motív, resp. tlak, príležitosť a odôvodnenie. Motívom alebo tlakom podvodného konania môžu byť osobné a finančné problémy alebo osobnostné črty páchatel'a. Príležitosť vzniká pri neefektívnych kontrolných mechanizmoch. Odôvodnenie je vnútornou racionalizáciou podvodníka a zvyčajne pramení z presvedčenia, že jeho konanie nie je trestné, alebo že je súčasťou väčšej schémy a teda zaň nenesie plnú zodpovednosť [DOWNING, 2010].

Napriek významu a prínosom nástrojov forenzného auditu treba však poukázať aj na prekážky stojace v ceste jeho rozvoja. Slabým miestom je neznalosť problematiky vyšetrovania a prevencie podvodov, finančná, časová a odborná náročnosť celého procesu. Najväčšími prekážkami rozvoja forenzných služieb u nás je v súčasnosti podnikateľská etika a spôsob, akým sa v Slovenskej republike vnímajú organizácie podnikateľskej, ale aj verejnej sféry. Len málo z nich je ochotných dovoliť iným subjektom, aby im kontrolovali účtovníctvo, právne dokumenty a ostatné listiny. Dôvodom je aj to, že na Slovensku ešte stále existujú spoločnosti, ktoré by takéto informácie zneužili vo svoj prospech. Štatistiky ekonomickej kriminality svedčia aj o rozvinutom trende zámerného obchádzania pravidiel. Preto môžeme konštatovať a predpokladať, že odhaľovanie nezákonných praktík nie je na Slovensku žiaduce pre všetkých rovnako.

ZÁVER

Vzhľadom na to, že účtovníctvo ako jedna z najdôležitejších ekonomických vedných disciplín plní veľmi dôležité úlohy, na ktoré sa kladú vysoké požiadavky. Skutočnosť, že na výstupy

úctovných závierok sa spoliehajú externí a interní používatelia, vedie často organizácie ku skresľovaniu výstupných úctovných informácií. Domnievame sa, že forenzné účtovníctvo so svojimi novými postupmi a metódami prispeje k znižovaniu a odhaľovaniu nezrovnalostí a skresľovaní úctovných závierok. I keď je forenzný audit súčasťou obchodnej praxe v Slovenskej republike len niekoľko rokov, treba predpokladať, že sa postupe stane jej neodmysliteľnou súčasťou. Súčasne je nenahraditeľný predovšetkým pri uzatváraní významných zmlúv rôzneho charakteru. Vzhľadom na zväčšujúce sa dopady ekonomickej kriminality na organizácie rastie aj význam identifikácie kľúčových rizikových faktorov a rovnako aj hodnotenie ich dopadov. Forenzný audit preto môžeme považovať za vhodný nástroj diagnostikovania slabých miest a hrozieb v ekonomike. Aplikáciou vhodných stabilizačných opatrení možno vybudovať systémy včasného varovania a prevencie nezákonných aktivít. V ďalšom príspevku sa podrobnejšie zameriame na význam forenzného auditu v praxi, na spôsob forenzného vyšetrovania, na zdroje údajov a vyšetrovacie postupy a celkovo na prevenciu ekonomickej kriminality.

Použitá literatúra

1. ACFE. 2010. Report To The Nations On Occupational Fraud And Abuse [online]. 2010. s. 4. [cit. 7.4.2012]. Dostupné na: <http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/documents/rtn-2010.pdf>.
2. BANAS, M. 1999. Právna, daňová a účtovná previerka firmy s cieľom odhaliť nezákonné aktivity. In: Transparentnosť v ekonomike SR II. Bratislava: CPHR 1999.
3. DOWNING, J.: 2010. Fraud Prevention and Detection [online]. Cit [2013-12-10] s. 7-8. Dostupné na: <<http://papers.org/newweb/documents/PresentationFraudPreventionandDetection.pdf>>.
4. CHMELÍK, J. – HÁJEK, P. – NEČAS, 2005. Úvod do hospodárskej kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. s. 37-40. ISBN 80-86898-13-X.
5. IAASB. 2009. International Standard On Auditing 240: The Auditor's Responsibilities Relating To Fraud In An Audit Of Financial Statements. [online]. 2009. s. 159. [cit. 29.3.2012]. Dostupné na: <<http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/a012-2010-iaasb-handbook-isa-240.pdf>>.
6. KOPRLOVÁ, J. 2008. Ekonomické a právne aspekty súčasnej hospodárskej kriminality. In: Dny práva 2008: 2. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity: sborník z konference. [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 150-176. [cit. 28.3.2012]. Dostupné na: <<http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/SBORNÍK.pdf>>. ISBN 978-80-210-4733-4.
7. KOVANICOVÁ, D. 2005. Finanční účetnictví. Světový koncept. 5. aktualizované vydání. Praha. Nakladatelství Polygon, 2005. s. 544. ISBN 80-7273-129-7.
8. KRUPOVÁ, L. 2001. Kreativní účetnictví. Zneužívání účetnictví – možnosti a meze. Praha. Komora auditorů ČR, 2001.
9. LALKA, J. – PAULE, I. 2009. Prieskum o výskyte podvodov v organizáciách na Slovensku za rok 2009, [online]. 2009. s. 9. [cit. 4.4.2012]. Dostupné na: <<http://www.tpa-horwath.sk/wp-content/uploads/2011/01/Survey-trh-sprava-v06-final-draft.pdf>>.
10. NASER, KAMAL H. M. 1993. Creative Financial Accounting – Its Nature and Use. 1. vydanie. London. Prentice Hall International Limited, 1993. 250 s. ISBN 0-13-061763-6.

11. PWC. 2011. Celosvetový prieskum hospodárskej kriminality 2011. [online]. 2011. s. 3. [cit. 2.4.2012]. Dostupné na internete: <http://www.pwc.com/sk/sk/forenzne-sluzby/assets/2011-Prieskum-hospodarskej_kriminality_SK.pdf>.
12. PWC. 2012. Vyšetrovacie a forenzné služby [online]. 2012. [cit. 10.4.2012]. Dostupné na: <<http://www.pwc.com/sk/sk/forenzne-sluzby/index.jhtml>>.
13. VYLITA, J. 2006. Hĺbkový audit nerieši podozrenia: Forenzné vyšetrovanie môže iniciovať trestné konania. [online]. 2006. [cit. 2.4.2012]. Dostupné na internete: <<http://podnikanie.etrend.sk/podnikanie-firemne-pravo/hlbkovy-audit-neriesi-podozrenia.html>>.
14. TUMPACH, 2004. M. Manažérske účtovníctvo – oficiálna terminológia (preklad do slovenského jazyka). Revidované Autorizovaným inštitútom manažérskych účtovníkov. Bratislava. Iura edition, 2004. 302 s. ISBN 80-89047-59-9.
15. Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov

Informácie o autorovi:

Ing. Zuzana Staríčková, PhD pracuje na Katedre financií Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave ako odborná asistentka. V pedagogickom procese ako aj vo vedeckovýskumnej oblasti sa zaoberá problematikou podvojného účtovníctva pre podnikateľov, finančného účtovníctva, manažérského účtovníctva. Vyučuje predmety Finančné účtovníctvo, Národné účty a Financie a mena.

Kontaktné údaje:

Ing. Zuzana Staríčková, PhD.
Národohospodárska fakulta
Katedra financií
Ekonomická univerzita
Dolnozemska cesta 1/a
PSČ 852 35 Bratislava
email: 4soyza@gmail.com

INVESTÍCIE DO VLASTNÍCKEHO A NÁJOMNÉHO BÝVANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A V EURÓPSKEJ ÚNII

INVESTMENT IN PROPERTY AND RENTAL HOUSING IN THE SLOVAK REPUBLIC AND THE EUROPEAN UNION

Vidová Jarmila

Abstrakt

Slovenská republika je krajinou, kde sa od roku 1989 úplne zmenila úloha štátu v oblasti bytovej politiky, zodpovednosť za bývanie ponechaná v kompetencii jednotlivca. Potreba bývať bola riešená prostredníctvom komplexnej bytovej výstavby, ktorá bola realizovaná predovšetkým v mestských sídlach a vo vidieckych sídlach sa realizovala bytová výstavba (predovšetkým výstavba rodinných) svojpomocne, s podporou prostredníctvom mladomanželských pôžičiek, prostredníctvom nenávratných podpôr alebo bezúročných úverov

od zamestnávateľov v závislosti od sociálneho statusu stavebníka. Každá podpora bola však podmienená časom výstavby, kedy podporené stavby museli byť dokončené v stanovenom čase. Okrem toho boli poskytované byty v rámci podnikov, družstiev. Cieľom príspevku je priblížiť problematiku vývoja bytovej výstavby v Slovenskej republike a krajinách Európskej únie v kontexte vlastníckeho a nájomného bývania.

Abstract

Slovak Republic is a country where the role of the state in housing policy, responsibility for housing is left at the discretion of the individual has completely changed since 1989. The need to live has been addressed through a comprehensive housing that has been practiced primarily in the urban centers and rural settlements were implemented housing (especially construction of family) self-help, with the support through family loans through non-repayable subsidies or interest-free loans from employers, depending on the social status of the builder. Each support was conditional, which means that every supported construction had to be completed in specified time. In addition, the apartments were provided within enterprises, cooperatives. The aim of this paper is to introduce the issue of housing development in the Slovak Republic and the countries of the European Union in the context of ownership and rental housing.

Kľúčové slová: Investície do bývania. Vlastnícke bývanie. Nájomné bývanie. Úver

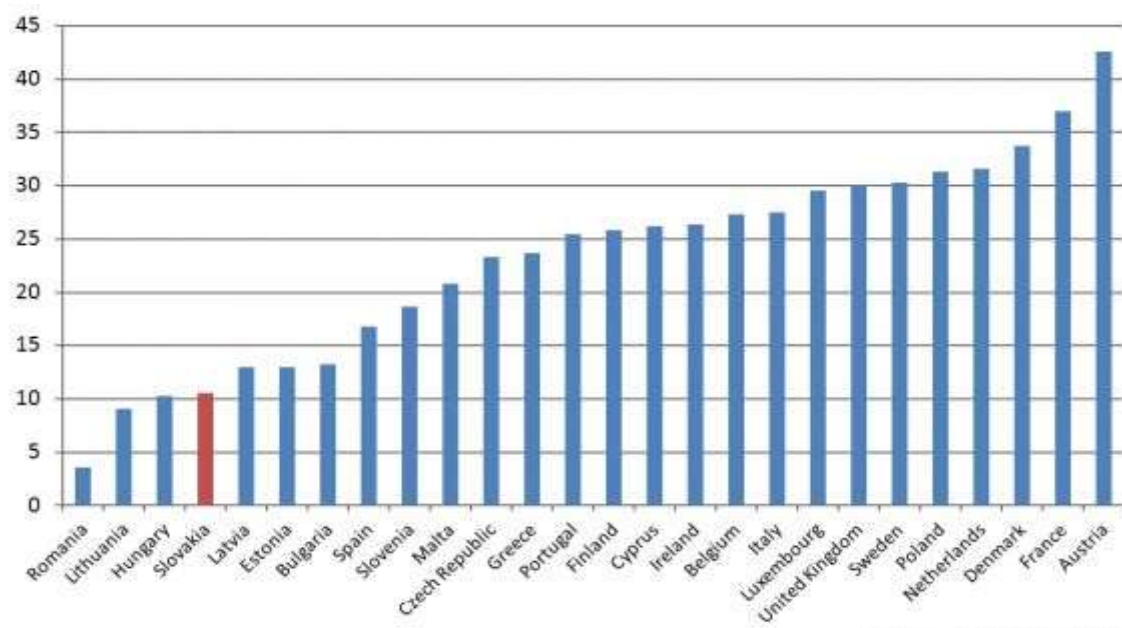
Keywords: Investment in housing. Owner-occupied housing. Rental housing. Credit

ÚVOD

V súčasnosti je celá zodpovednosť za bývanie ponechaná v kompetencii jednotlivca resp. domácnosti, pri podpore so strany štátu. Keď sa pozrieme na situáciu v súvislosti s vlastníckym a nájomným bývaním, prevláda u nás vlastnícke bývanie a to až svojim 95 %-ným podielom, čiže podiel nájomných bytov v SR je oproti štátom Európskej únie a krajinám v OECD niekoľkonásobne nižší. Podľa Štatistického úradu SR na základe sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 je na Slovensku v súkromnom vlastníctve 1 508 303 bytov v bytových a rodinných domoch. Súkromný nájomný sektor podľa odhadu Eurostatu dosahuje okolo 8 %. Predpokladá sa, že v prenájme bytov existuje určitá miera sivej ekonomiky. Príjmy z prenájmu bytov za rok 2012 podľa Finančnej správy priznalo 52 718 fyzických osôb, pričom mali príjmy 295 miliónov eur a výdavky 160 miliónov. V roku 2012 bolo na Slovensku v ponuke na trhový prenájom približne 51-tisíc bytov, najmä v Bratislave a okolí. V rokoch 2010 a 2011 ponúkali na prenájom 64 230, resp. 52 260 bytov.

Stalo sa nepísaným pravidlom, že vlastníctvo nehnuteľnosti je aj akési neoficiálne hodnotenie sociálneho statusu. Pri ekonomickej situácii v SR je to opakom, čo je faktom vo vyspelých krajinách Európy, kde nie je bývanie vo vlastnom synonymom dobrého sociálneho statusu. V západnej Európe si mladí ľudia, ktorí si aj chcú pritom založiť vlastnú rodinu riešia otázku bývania zväčša nájomnými bytmi. V krajinách ako sú Nemecko, či Veľká Británia, tvoria nájomné byty až 50 % z celkového počtu bytov, ktoré sú dostupné na bývanie. Tento trend je spôsobený hlavne tým, že mladí ľudia v bohatších krajinách si nechcú „komplikovať život“ splácaním hypotekárneho úveru. Ich cieľom je skôr cestovať a „sociálnym statusom“ je skôr užívanie si života. Tým nechceme naznačiť, že zmýšľanie Slovákov v tejto oblasti je zlé. Sú totiž podobné ako v každej post socialistickej krajine a nijako sa nelíšime od takých Česka, Poľska, Maďarska.

Graf 1: Podiel obyvateľstva bývajúceho v nájomných bytoch v EÚ

Zdroj: Eurostat

Vlastnenie nehnuteľnosti teda nie je automaticky obrazom bohatého stavu spoločnosti. Uvedené skutočnosti hovoria skôr o opaku. Čo sa týka trendov v Európskej únii, tak tento fakt podčiarkuje situácia, podľa ktorej sa podiel vlastníctva nehnuteľnosti zvyšuje tým, čím je krajina chudobnejšia. Nie je potom prekvapením, že najviac nájomných bytov je v Nemecku, Rakúsku a na druhom konci je Rumunsko kde je v osobnom vlastníctve takmer 100 % bytov. Väčšia popularita nájomných bytov v západných je však spôsobená nielen vyššou podporou štátu, či samosprávy v tejto oblasti, ale aj tým že mentalita v týchto krajinách je viacej naklonená možnosti mobility práce. Ľudia v týchto krajinách totiž často menia nielen samotnú prácu, ale najmä miesto svojho profesijného pôsobenia. Pri takomto životnom štýle by bolo vlastné bývanie len na ťarchu. Situáciu by potom museli riešiť predajom, alebo by dali svoj byt niekomu do prenájmu. Toto uvažovanie sa im preto stalo výhodné najmä v časoch krízy, keď kvôli práci menili svoje pôsobisko aj o niekoľko stovák kilometrov ďalej.

Na Slovensku je teda vlastné bývanie považované za prirodzený jav. Pre väčšinu ľudí je to asi najväčšia investícia v živote a je to považované za najhodnotnejšiu investíciu. Najväčším rozdielom medzi Slovenskom a krajinami, kde je nájomné bývanie populárne je skutočnosť, že u nás je hodnotené v prevažnej miere ako „sociálne bývanie“ pre sociálne slabšie vrstvy obyvateľstva. Pričom v krajinách, kde nájomné bývanie má vysoké čísla to tak nie je, pretože sú tieto byty určené pre všetky vrstvy spoločnosti a nie len pre tú s nižším sociálnym štandardom. Napríklad v Rakúsku sú investormi pri realizácii nájomných bytov obce a nájomca platí anuitu pri uzatvorení zmluvy o nájme a pri ukončení nájmu sa anuita vracia. Práve táto možnosť je pri uspokojovaní potreby bývať domácností najideálnejším riešením. Dôvodom je skutočnosť, že výstavba bytov obcou je v porovnaní s výstavbou developermi lacnejšia a je možné využiť aj financie z podporných nástrojov na financovanie bývania.

EKONOMICKÉ DOPADY VYUŽÍVANIA NÁSTROJOV NA PODPORU VLASTNÍCKEHO BÝVANIA

Nadobudnutie si vlastníckeho bývania je závislé od rastu úspor domácností. Ako sme už spomenuli, v Slovenskej republike prevláda vlastnícke bývanie. Vzhľadom na ukazovatele uvedené v tabuľke 1, nie je pre obyvateľov možné nadobudnúť si bývanie bez pomoci štátu, a to nehovoríme o sociálne slabších skupinách v spoločnosti.

Tab. 1: Zmeny vo vývoji ukazovateľov v %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Priemerná mzda v NH v €	9,16	8,61	7,38	8,12	2,97	3,29	2,21	2,42	-0,25
Priemerný ročný príjem v €	9,15	8,49	7,40	8,23	2,90	3,36	2,21	2,16	0,25
Priemerná cena m² bytu v €	-2,95	16,82	23,20	21,75	-10,40	-4,69	-2,34	-2,48	3,28
Počet m² za rok	13,10	-7,10	-12,87	-11,08	14,19	9,09	4,17	4,00	-2,56
Dĺžka sporenia (v rokoch)	-11,45	8,07	14,71	12,54	-13,01	-7,72	-4,45	-4,55	3,02
Priemerná cena bytu 68 m²	-2,95	16,82	23,20	21,75	-10,40	-4,69	-2,34	-2,48	3,29

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR

Úlohou štátu je, aby svoju bytovú politiku smeroval k uspokojovaniu potreby bývať. V Slovenskej republike existuje niekoľko nástrojov na skrátenie času pre zaobstarávanie si vlastníckeho bývania. V súčasnosti ide predovšetkým o hypotekárne úvery, úvery zo stavebného sporenia, resp. úvery alebo podpory zo Štátneho fondu rozvoja bývania. V rámci týchto programov sa obvykle používajú subvencie, ktoré majú zaistiť také náklady na bývanie, ktoré by nepresahovali rozumnú úroveň výdavkov domácností na bývanie. To znamená, aby bola dostupná pre každého. Masívnejšie používanie týchto nástrojov bytovej politiky je kritizované pre svoju malú efektívnosť v zabezpečení bývania špeciálne pre rodiny s nižšími príjmami, pretože je extrémne ťažké zaručiť, aby takto obstarané byty boli vždy využívané len takými rodinami, pre ktoré boli určené.¹ Tieto skutočnosti preto prispievajú k tomu, že väčšina štátov smeruje k posilneniu priamej podpory občanom – k dopytovej stratégii v podpore bývania. [KREBS, 2005, s. 35]

Okrem efektívnosti v súvislosti s nástrojmi podpory bytovej výstavby hovoríme aj o efektivite, ktorou sa rozumie „rozumná“ výška verejných výdavkov vzhľadom na cieľ, na naplnenie ktorého sú výdavky určené. Nástroj bytovej politiky je efektívny vtedy keď nie je možné nájsť nič lacnejšie a nenarúša trh s bývaním. Tzv. ekonómia štátu blahobytu (welfare

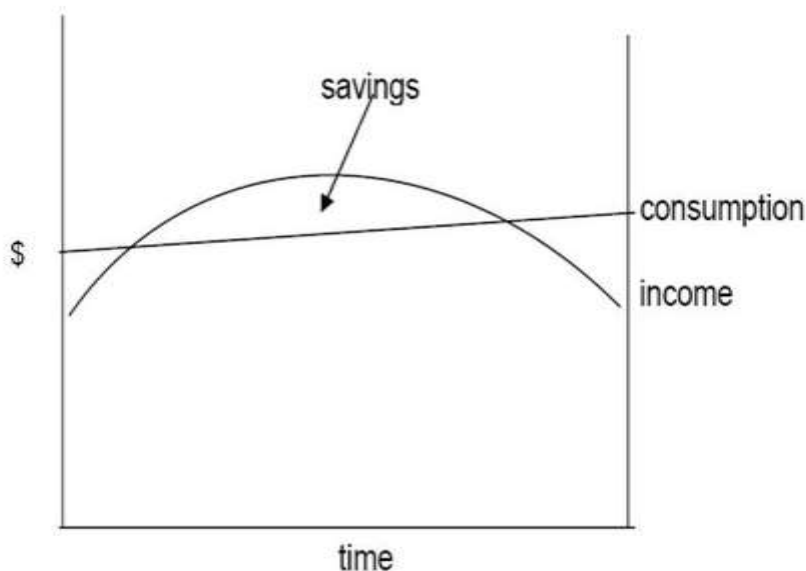
¹ Skutočná miera splnenia stanovených cieľov.

economics) rozlišuje vertikálnu efektívnosť a horizontálnu efektívnosť. Vertikálna súvisí s mierou redistribúcie príjmov, spotreby alebo bohatstva od bohatých k chudobným a meria do akej miery nástroje bytovej politiky pomáhajú tým, ktorí najviac pomoc potrebujú. Hodnotenie vertikálnej efektívnosti verejnej podpory je založené na porovnávaní miery príjmovej nerovnosti v spoločnosti pred jej zavedením a po jej zavedení. Ak je miera nerovnosti vplyvom podpory nižšia, možno podporu hodnotiť pozitívne. Horizontálna efektívnosť zodpovedá takej distribúcii príjmov, spotreby, ktorá zodpovedá princípu rovného zaobchádzania sebe rovných, meranie do akej miery je nejaká skupina vylúčená z možnosti získať určitú formu verejnej podpory. [Barr 1993, 444.].

Miera rozdelenia v distribúcií príjmov však úplne nekoreluje s rozdielmi v distribúcii majetku, a to predovšetkým z dôvodu tzv. životného cyklu úspor, na ktorý sme sa už v predchádzajúcej časti odvolali. Ide o skutočnosť, že Modigliani a Brumberg v roku 1954 publikovali model závislosti príjmov a majetku na veku. Na základe tohto modelu dochádza v priebehu životného cyklu jednotlivca s postupujúcim vekom k nárastu tak výšky príjmov ako aj množstva majetku. Nárasty oboch veličín dosiahnu v istom bode svojho vrcholu, avšak v inom časovom období, a následne klesajú. Mladí ľudia väčšinou môžu zaznamenať prudký nárast príjmov, ale len malá skupina z nich disponuje veľkým množstvom majetku, aby si mohli nadobudnúť bývanie.

Na strane druhej podstatná časť osôb v postproduktívnom veku disponuje istým množstvom úspor, aj keď ich príjem podstatne klesol, ale bývanie už majú. Z uvedeného vyplýva, že nadobudnúť si bývanie je ťažšie pre mladých ľudí, keď sa chcú osamostatniť, založiť si rodinu. Preto tu má zohrávať úlohu štát.

Obr. 1: Model životného cyklu úspor

Zdroj: Modigliani – Brumberg, 1954, s. 58

Pri skúmaní problematiky bývania je tiež otázne, či sa bytová politika má viac orientovať viac na podporu vlastníckeho bývania, ktoré je finančne náročné pre domácnosti alebo sa orientovať na nájomné bývanie, ktoré je finančne náročné pre štát, resp. obce. V Slovenskej republike sa viac bytová politika orientuje na vlastnícke bývanie, ktoré tvorí až 95 %. Nie je to však faktor, ktorý by pozitívne vplýval na ekonomický rast. My sa pre účely článku budeme venovať nástrojom, ktoré sú využívané na podporu financovania bývania v SR.

Využívaním uvedených nástrojov však stúpa zadlžovanie obyvateľov na Slovensku, avšak uplatňovaním súčasnej bytovej politiky, nie je možné bez využitia cudzích zdrojov zaobstarat' si vlastnícke bývanie. Dôležitým však je aj schopnosť splácať úvery, čo sa v súčasnosti vďaka ekonomickému vývoju, stáva pre mnohé domácnosti problémom hlavne znižovaním počtu pracovných miest. Vážnym problémom, ktorý v súvislosti s bývaním existuje, je skutočnosť, že domácnosti obstaraním si vlastníckeho bývania z cudzích zdrojov, znižujú možnosť spotrebovať, čo ovplyvňuje agregátny dopyt. Domácnosti ako majitelia bytov v bytových domoch alebo bytov v domoch, sú menej ochotní sťahovať sa za prácou, pretože ak je domácnosť zatťažená úverom, nie je schopná uhrádzať svoj záväzok voči veriteľovi a ešte vynakladať znášať náklady súvisiace s prenájmom ďalšieho bývania.²

Profesor Andrew Oswald z Univerzity vo Warwicku (Veľká Británia) na základe výskumu v 20 rozvinutých krajinách tvrdí, že vysoké vlastníctvo bytov je jedným z hlavných dôvodov vysokej nezamestnanosti v Európe. Podľa jeho odhadov každých 10 dodatočných percentuálnych bodov vlastníctva bytov znamená nárast nezamestnanosti o 2 percentuálne body. Vychádza z argumentu, že vlastníci bytov sú v prípade straty zamestnania menej ochotní sťahovať sa ako nájomcovia bytov z dôvodu vyšších nákladov na sťahovanie (do ktorých zahŕňa aj náklady spojené s predajom bytu a platenie dvoch bytov až do predaja pôvodného).³ Ekonometrické modelovanie nájomného a vlastníckeho bývania od Ortalo-Magné a Rady (2002) potvrdzuje, že vlastnícke bývanie prispieva k volatilitě (nestálosti) trhu s bytmi, umožňuje viacerým relatívne chudobným domácnostiam zostať v atraktívnych lokalitách na úkor nových prisťahovalcov a posilňuje rozptyl príjmov v danej lokalite. [ORTALO-MAGNÉ, RADY, 2002]

Situácia na Slovensku sa bohužiaľ do tohto stavu dostala a zvýšila sa zadlženosť domácností práve v súvislosti s nadobudnutím si vlastníckeho bývania. Rast dlhu domácností môže mať výrazné ekonomické i sociálne dôsledky. Vysoká úroveň zadlženia zvyšuje citlivosť domácností – ich bilancií – na cenové a príjmové šoky, ako napríklad na rast úrokových sadzieb, pokles príjmov a stratu príjmu v prípade nezamestnanosti. Na výrazný rast zadlženosti reagujú domácnosti poklesom spotreby a snahou zvyšovať svoje úspory.

² Výrazná disproporcija vlastníckeho a nájomného bývania má dôsledky pre trh práce. Zahraničné skúsenosti ukazujú, že vlastnícke bývanie má tendenciu ochromovať trh práce a mobilitu.

³ Oswald poukazuje aj na skutočnosť, že regióny s vyšším podielom vlastníckeho bývania majú spravidla rigidnejšiu úpravu územnoplánovacej a pozemkovej legislatívy, ktorá obmedzuje rozvoj podnikateľských aktivít. Oswaldove analýzy boli predmetom skúmania iných autorov, ktorí potvrdili koreláciu medzi vlastníctvom a nezamestnanosťou, avšak s výrazne nižším vplyvom. Pozri bližšie: Oswald, A.J. (1996) A Conjecture on the Explanation for High Unemployment in the Industrialized Nations: Part I. University of Warwick Working Paper No. 475; Green, R.K. – Hendershott, P. H. (2001) Home Ownership and the Duration of Unemployment. A Test of the Oswald Hypothesis. National Bureau of Economic Research

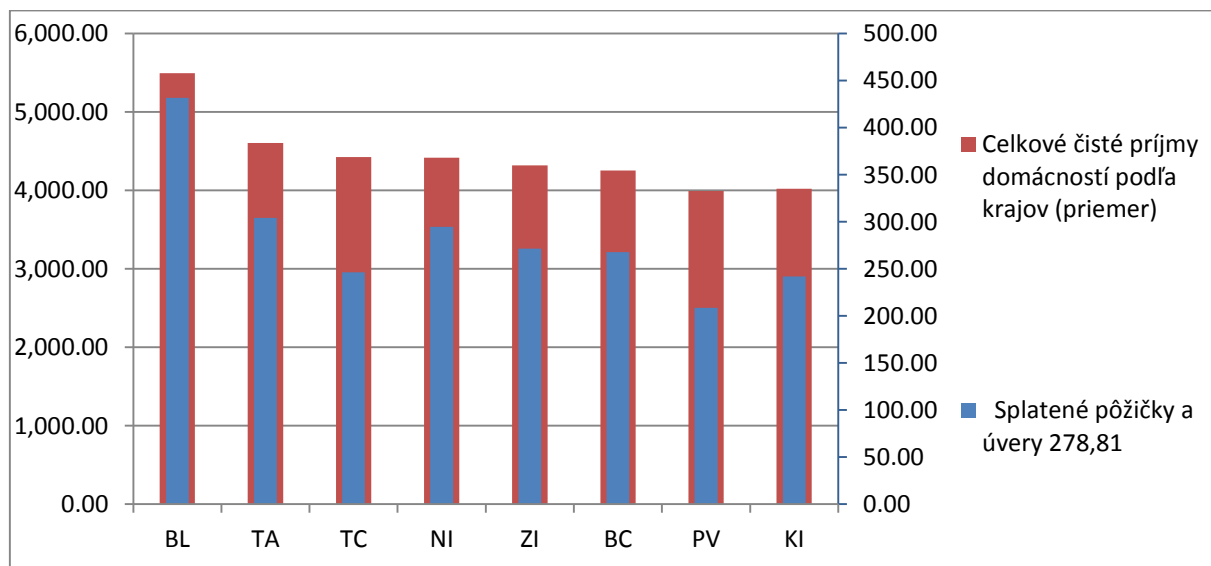
Tab. 2: Obývané byty podľa foriem vlastníctva v SR

Územie	Obývané byty								
	Spolu	Z toho podľa foriem vlastníctva bytov typov domov							
		Vlastné byty v byt. domoch	Byty vo vlast. rod. Domoch	Obecné byty	Služobné byty	Družstevné byty	Byty v nájme	Byty v bezplatnom užívaní	Iné
SR	1776698	764100	744203	32239	5216	62873	46451	18926	26917
Kraj									
Bratislavský	264629	172524	52275	2092	919	3317	6668	2246	6412
Trnavský	184059	64129	94437	4587	494	5054	4215	1711	1997
Trenčiansky	199546	85646	93018	4383	487	9520	5808	2219	2291
Nitriansky	236923	79503	121432	4809	816	9128	5886	2124	2833
Žilinský	214934	84456	102435	3940	499	5189	5154	2384	2619
Bansko-bystrický	222606	91177	96119	3203	842	8866	7884	3678	3655
Prešovský	219651	83171	102707	4546	615	9700	4988	2587	3779
Košický	234350	103494	91780	4679	544	12099	5848	1977	3331

Prameň: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011

Problémy zadlžovania domácností sa spájajú hlavne so spotrebiteľskými úvermi, ktorých splátky sa musia hrať z budúcich bežných príjmov a tak finančne zaťažujú domácnosti. Nízka úroveň príjmov na Slovensku a prepád reálnych príjmov počas hospodárskej krízy, sociálne diferenciacie, pokles zamestnanosti a demografické zmeny spôsobili pokračovanie dlhodobej nedôvery a opatrnosti domácností pri spotrebných rozhodnutiach. [Taktika, 2013]

Graf 2: Celkové čisté peňažné príjmy domácností a ich splatené úvery, pôžičky (osoba, rok 2011, v €) v členení podľa krajov Slovenska

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR

Napriek opatrnosti pri rozhodovaní o spotrebe rastie zadlženosť slovenských domácností vyjadrená výškou výdavkov na splácanie úverov a pôžičiek. Domácnosti žijúce v Bratislavskom kraji dosahujú najvyššie úrovne príjmov a výdavkov. Tento kraj je jediným na

Slovensku, ktorého HDP na obyvateľa presahuje úroveň priemeru EÚ-15, má najvyššiu produktivitu práce a najnižšiu mieru nezamestnanosti.

Z krátkej vzdialenosti k Bratislavskému kraju ťaží najmä Trnavský kraj. Trenčiansky kraj má výhodnú polohu blízko hraníc s Českou republikou a nie sú mu veľmi vzdialené ani mestá Žilina a Trnava. Najmenej rozvinutý kraj západného Slovenska je Nitriansky, čo potvrdzuje vývoj príjmov obyvateľov. V Prešovskom kraji sú najnižšie celkové čisté príjmy domácností a tiež je tu najnižší podiel vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva. Okrem toho aj slabo rozvinutá technická infraštruktúra, ktorá znemožňuje rozvoj priemyslu, služieb a cestovného ruchu. Okrem týchto skutočností je v Prešovskom a Košickom kraji najnižšia produktivita práce a vysoké zastúpenie rómskeho obyvateľstva.

S prebiehajúcou súčasnou finančnou a hospodárskou krízou súvisia tiež negatívne očakávania spotrebiteľov. Tie sú v súčasnosti posilnené veľkou dávkou nedôvery domácností voči ekonomickému daniu u nás i v EÚ. Z dôvodu negatívnych očakávaní slovenských domácností dochádza k utlmeniu ich spotreby a posilneniu impulzu smerujúcemu k narastaniu úspor (tabuľka 3).

Tab. 3: Miera hrubých úspor domácností

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Miera hrubých úspor v %	5,80	6,86	6,29	8,01	6,96	7,74	11,61	10,71	11,36

Poznámka: metóda ESNÚ 95, podľa štvrťročných národných účtov

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR

Trend vývoja čistých peňažných príjmov domácností SR dokumentuje, že roku 2008 príjmy rástli. Od roku 2008 príjmy stagnujú. Príčinou stagnácie príjmov je oslabenie zahraničného dopytu, zníženie ekonomickej aktivity a zhoršenie celkovej ekonomickej situácie s následným vplyvom na životnú úroveň domácností. (Tabuľka 4)

Tab. 4: Celkové čisté peňažné príjmy domácností a splatené úvery, pôžičky (osoba, roky 2004-2011, v €)

Na osobu/ rok v €	Domácnosti v tom príjmová skupina domácnosti							
	Prvých 25 %		Druhých 25 %		Tretích 25 % 25 %		Štvrtých	
Sledované kategórie	Celkové čisté príjmy	Splatené úvery, pôžičky	Celkové čisté príjmy	Splatené úvery, pôžičky	Celkové čisté príjmy	Splatené úvery, pôžičky	Celkové čisté príjmy	Splatené úvery, pôžičky
2004	1753,46	52,71	2636,13	49,12	3200,58	96,26	5482,53	223,70
2005	1810,33	68,39	2737,63	97,25	3466,16	119,89	5523,27	294,07
2006	2095,04	101,62	3075,63	145,77	3822,24	155,04	5977,39	323,57
2007	2360,14	117,07	3389,16	168,46	4239,87	220,42	66695,37	378,94
2008	2640,98	137,05	3728,07	190,16	4632,69	279,46	7249,72	454,68
2009	2575,16	149,83	3714,41	182,90	4584,66	257,40	7176,55	555,81
2010	2454,22	147,08	3799,31	247,27	4820,18	259,98	7193,68	497,29
2011	2624,48	170,37	3956,35	231,96	4953,15	273,01	7564,85	540,51

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR

Z hľadiska výdavkov na splátky úverov a pôžičiek sú na prvom mieste domácnosti SZČO, ktorých ekonomická situácia je v porovnaní s ostatnými sledovanými domácnosťami najlepšia. Avšak vývoj splatených pôžičiek a úverov kolíše viac než u iných domácností, čo môže byť spôsobené väčšou neistotou pri tvorení dlhodobých plánov a rozhodovaní o úveroch. Domácnosti dôchodcov sú v porovnaní s ostatnými sledovanými domácnosťami na poslednom mieste v absolútnej výške splatených úverov a pôžičiek. Predposledné miesto pri splácaných úveroch a pôžičkách pripadá domácnostiam iných. Vo väčšine prípadov vývoj splácaných úverov a pôžičiek kopíruje trend vývoja čistých peňažných príjmov jednotlivých domácností SR. V tabuľke 5 sú zachytené príjmové rozdiely v ekonomickej situácii jednotlivých domácností a celková ekonomická náročnosť spojená s výchovou určitého počtu detí. Čím viac detí domácnosť má, tým nižšie čisté príjmy pripadajú na osobu a tým horšia je ich ekonomická situácia.

Tab. 5: Celkové čisté peňažné príjmy domácností a splatené úvery, pôžičky (osoba, roky 2004 - 2011, v €) podľa počtu nezaopatrených detí v domácnosti

Na osobu / rok v €	Domácnosti podľa počtu detí							
	bez detí		s počtom detí					
			1		2		3+	
	Celkové čisté príjmy	Splatené úvery, pôžičky	Celkové čisté príjmy	Splatené úvery, pôžičky	Celkové čisté príjmy	Splatené úvery, pôžičky	Celkové čisté príjmy	Splatené úvery, pôžičky
2004	3 660,84	94,85	3 207,64	137,30	2 506,92	111,97	2 050,06	89,55
2005	3 924,11	121,44	3 199,56	198,08	2 626,86	160,45	2 093,54	128,28
2006	4 158,18	140,79	3 631,55	206,12	3 133,83	201,75	2 204,10	110,39
2007	4 705,27	174,90	4 048,78	259,44	3 350,74	236,49	2 563,49	137,85
2008	5 179,45	209,59	4 335,72	282,51	3 745,19	275,52	2 945,66	229,07
2009	5 303,23	192,10	4 548,81	393,72	3 592,65	283,33	2 789,40	207,31
2010	5 067,60	210,67	4 370,19	358,70	3 688,88	287,77	2 695,40	218,74
2011	5 401,93	225,72	4 392,57	330,36	3 698,02	311,40	3 001,02	277,18

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov ŠÚ SR

Domácnosti bez detí, patria medzi domácnosti s najnižšími úrovňami výdavkov na splácanie pôžičiek a úverov a vysokými príjmami. Tieto domácnosti majú zväčša dostatok finančných prostriedkov na uspokojenie svojich potrieb a nemusia sa nadmerne zadlžovať. Vývoj ich výdavkov mal rastúci trend, zlom však nastal v čase prepuknutia finančnej krízy a to v roku 2009, kedy tieto výdavky klesli. Domácnosti s jedným dieťaťom dosahujú najvyššie príjmy a aj úrovne splácaných úverov a pôžičiek. Za nimi nasledujú domácnosti s dvomi deťmi a s tromi a viacerými. [podľa HOLKOVA, 2013, s. 102] Domácnosti žijúce v krajskom meste vynakladajú na splátky pôžičiek a úverov najviac, čo je spôsobené väčšou istotou a možnosťami nájsť si prácu, lepšou ekonomickou situáciou v mestách. Úroveň splácaných úverov a pôžičiek je v iných ako krajských mestách a obciach značne nižšia.

Napriek opatrnosti pri rozhodovaní o spotrebe v dôsledku obáv z budúceho vývoja našej i svetovej ekonomiky rastie zadlženosť slovenských domácností vyjadrená výškou výdavkov na splácanie úverov a pôžičiek. So splácaním úverov a pôžičiek je okrem príjmovej situácie úzko späté aj morálne hľadisko a motívy sporenia, kde prevláda opatrnostný motív, ktorý možno považovať za dôležitý determinant určujúci súčasnú úroveň spotreby. Význam opatrnostného motívu sporenia potvrdzuje nárast hrubej miery úspor domácností SR.

ZÁVER

Slovenské domácnosti sa vyznačujú značnými rozdielmi vo veľkosti i v štruktúre spotreby. V našich podmienkach existuje značná nerovnosť v spotrebe domácností. Súčasná štruktúra spotrebných výdavkov väčšiny slovenských domácností je výsledkom pôsobenia ekonomických

faktorov, ide predovšetkým o výšku ich príjmov a cenové zmeny statkov a služieb. Spotreba našich domácností je však ovplyvnená aj finančnou a hospodárskou krízou, jednotlivé domácnosti sa s negatívnymi dopadmi krízy vyrovnávajú rôzne. Výdavky na bývanie tvoria vysoký podiel na celkových výdavkoch, čo má značný vplyv na úroveň spotreby ako aj na jej budúci vývoj, s ohľadom na skutočnosť, že odkladajú svoju spotrebu priemere o 20 – 30 rokov. Preto je úlohou štátu venovať sa bytovej politike a podporovať nájomné bývanie, pretože slovenské banky poskytli obyvateľom ku koncu prvého polroka 2013 úvery v celkovom objeme 18,61 mld. €. Za dvanásť mesiacov zadlženie obyvateľov SR vzrástlo o desať percent čo je 1,71 mld. €. V závere prvého polroka 2013 dlhovali Slováci bankám vo forme spotrebných úverov 2,63 mld. €, čomu zodpovedal medziročný nárast o 13,2 %.

Zvyšovanie objemu peňazí požičaných na bývanie sa zase na raste spotreby neprejavuje, lebo ľudia predávajúci staršie byty, získané peniaze väčšinou neminú, ale uložia na účtoch v banke. O úvery na bývanie prejavujú záujem ľudia okolo veku 36 rokov, spotrebné úvery vo veku 40 rokov, teda prednostne ľudia pri úverovaní riešia otázku bývania. Vyššie vekové skupiny riešia bytovú otázku prostredníctvom spotrebných úverov, ktoré sú pre kratšiu splatnosť viac dostupné. Trhové ceny nájomov sú pre mladých ľudí veľmi vysoké, keď napríklad v Bratislave vyjde mesačný prenájom trojizbového bytu okolo 550 €, môžu pomôcť štátom dotované hypotéky. Maximálna hranica príjmu jednej osoby pre získanie zvýhodnenej hypotéky bude od októbra vo výške 1063,40 €. Na hypotéku pre mladých majú nárok ľudia vo veku od 18 do 35 rokov, pričom rozhodujúci je vek ku dňu podania žiadosti a jeho priemerný príjem v minulom roku nesmie presahovať stanovenú hranicu. Po splnení týchto podmienok schválený úrok automaticky klesne o tri percentuálne body počas prvých piatich rokov čerpania úveru na bývanie.

Nájomné byty sú riešením aj problému, že mladí ľudia si nemôžu dovoliť vlastné bývanie, a tak aj v dospelom veku čoraz viac z nich býva u rodičov. Až tretina ľudí vo veku od 31 do 35 rokov býva v SR s rodičmi. Tento trend so sebou nesie znižovanie pôrodnosti. Na porovnanie, v roku 1950 na Slovensku jedna žena v priemere porodila 3,5 dieťaťa. Po roku 1989 tento pomer klesol na súčasný priemer 1,4 novorodenca. O pár rokov tak v domácej ekonomike nebude dostatok pracovníkov platiacich odvody na dôchodky dnešných dôchodcov. Nie je dobré, ak mladí ľudia hlavne z ekonomických príčin príliš dlho odkladajú svoju sociálnu dospelosť. Napríklad mladé ženy po tridsiatke môžu bez problémov porodiť jedno, maximálne dve deti.

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0906/12 Technologická zmena, dobiehanie a ekoeфекtívnosť: rast a konvergencia v krajinách EÚ. Doba riešenia projektu: 2012 – 2014.

Použitá literatúra

1. Green, R.K. – Hendershott, P. H. 2001. Home Ownership and the Duration of Unemployment. A Test of the Oswald Hypothesis. National Bureau of Economic Research
2. Holková, V. et al. 2013. *Spotreba* a kvalita života domácností SR vo väzbe na ich spotrebiteľské rozhodnutia v európskom priestore. Vydavateľstvo EKONÓM. Bratislava: 2013 ISBN 978-80-225-3787-2
3. KREBS, V. a kol. 2005. Sociální politika, Praha: ASPI,a.s., 2005. ISBN 80-7357-050-5
4. Modigliani, F. – Brumberg, R. H. 1954. Utility analysis and the consumption function: an interpretation of cross-section data, in Kenneth K. Kurihara, ed., Post- Keynesian Economics, New Brunswick, NJ. Rutgers University Press. Pp 388–436.
5. Oswald, A.J. 1996. A Conjecture on the Explanation for High Unemployment in the Industrialized Nations: Part I. University of Warwick Working Paper No. 475

6. Ortalo-Magné, F. – Rady, S. (2002): Home Ownership: Volatile Housing Prices, Low Labor Mobility and High Income Dispersion. National Bureau of Economic Research, <http://www.nber.org>
7. Sčítanie obyvateľov a bytov v SR. 2011. ŠÚ SR
8. Taktika, 2013. Taktika domácností: Teraz radšej viac úspor ako výdavkov na zdravie. 2013. Health Policy Institute. [online]. cit. [2014-02-02]. Dostupné na internete <<http://www.hpi.sk/hpi/sk/view/4938/taktika-domacnosti-teraz-radsej-viac-uspor-ako-vydavkov-na-zdravie.html> >

Informácie o autorovi:

Ing. Jarmila Vidová, PhD., pracuje na Katedre hospodárskej politiky Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave ako odborná asistentka. V pedagogickom procese ako aj vo vedeckovýskumnej oblasti sa zaoberá problematikou investícií, zahraničných investícií. Vyučuje predmet Investičná teória a politika, Hospodárska politika Európskej únie.

Kontakt:

Ing. Jarmila Vidová, PhD.
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita, Dolnozemska cesta č. 1, 851 04 Bratislava
e-mail: vidova@dec.euba.sk

POROVNÁNÍ VÝPOČTU MZDY V ČESKÉ REPUBLICE V LETECH 2007 AŽ 2014

COMPARISON OF THE SALARY CALCULATION IN THE CZECH REPUBLIC FROM 2007 TO 2014

Daniela Romanová - Kristina Kabourková

Abstrakt

Autorky se ve svém článku zabývají vývojem při výpočtu odvodů z mezd a čisté mzdy v České republice v letech 2007 – 2014. První část článku obsahuje charakteristiku základních pojmů. Nejprve charakterizují jednotlivé zákonné srážky, a to odvody na důchodové a sociální a na zdravotní pojištění a zálohu na daň z příjmů ze závislé činnosti. Rozebírají nejčastěji využívané slevy na dani z příjmů. Následně u modelové pracovnice porovnávají ve sledovaných letech výši odvodů a čisté mzdy.

Abstract

The authors point out the calculation of salary from 2007 to 2014 in the Czech Republic and on its changes in each year. The first part of article contains main characteristics about basic salary concept, statutory deductions, taxes and rates. The next part is composed of the definition of model situation of worker and of calculations of wage in each year too. By means of comparative method authors discuss about the results and changes related to the methods of salary calculation.

Klíčová slova: Daň z příjmů ze závislé činnosti. Důchodové a sociální pojištění. Zdravotní pojištění. Salary. Sadzby.

Keywords: Personal income tax. Pension and social insurance. Health insurance. Salary. Rates.

ÚVOD

Zaměstnanci za svou práci dostávají v podnikatelské sféře mzdu, státní zaměstnanci dostávají plat. Výše mzdy či platu závisí na složitosti práce, na odpovědnosti, namáhavosti práce, na obtížnosti pracovních podmínek, na výkonnosti příslušného pracovníka a na dosažených pracovních výsledcích. Mzda či plat nesmí být nižší nežli mzda minimální, kterou stanovuje svým nařízením vláda. Povinností zaměstnavatele je vypočítat a odvést ze mzdy zákonné důchodové a sociální pojištění, zdravotní pojištění a zálohu na daň z příjmů ze závislé činnosti. Důchodové a sociální pojištění se odvádí na Okresní správu sociálního zabezpečení podle místní příslušnosti zaměstnavatele, zdravotní pojištění do té zdravotní pojišťovny, v níž je pracovník přihlášen a záloha na daň z příjmů ze závislé činnosti na místně příslušný finanční úřad. Je třeba mít na paměti, že srážky daně z příjmů ze závislé činnosti, pojistného na důchodové, sociální a zdravotní pojištění jsou zákonné, přednostní.

Odvody z mezd se skládají ze tří zásadních složek. Je to důchodové a sociální pojištění, které podnik jednak částečně hradí ze svých prostředků a dále sráží povinnou část ze mzdy zaměstnance a odvádí za něho celou částku na Okresní správu sociálního zabezpečení. Tyto peníze následně slouží k výplatě důchodů, dávek v nemoci a v mateřství, ošetrového, vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a v mateřství a k financování státní politiky zaměstnanosti. Dále je to zdravotní pojištění, kdy se opět částečně podílí na jeho financování zaměstnavatel a částečně zaměstnanec. V tomto případě si zaměstnanec sám zvolí zdravotní pojišťovnu, do které pak zaměstnavatel peníze zasílá. Pojištěnci příslušné zdravotní pojišťovny pak mají nárok na plnou zdravotní péči na území České republiky, na lékařsky nezbytnou zdravotní péči na území členských států Evropské unie, na vydání průkazu pojištěnce, právo na výběr lékaře a zdravotnického zařízení, na výběr zdravotní pojišťovny, na léčivé přípravky a potraviny pro zvláštní lékařské účely bez přímé úhrady, pokud se jedná o přípravky a potraviny hrazené ze zdravotního pojištění a předepsané v souladu se zákonem, právo na poskytnutí informací od zdravotní pojišťovny o jemu poskytnutých hrazených službách.

Posledním zásadním odvodem je záloha na daň z příjmů ze závislé činnosti. Výše měsíčního odvodu zálohy na daň z příjmů je nejsložitější, neboť zaměstnanec může mít nárok na nejrůznější slevy na dani. Přitom některé slevy se zohledňují v příslušném měsíci, např. sleva na poplatníka, na dítě, na invaliditu poplatníka či dítěte apod. Jiné slevy se zohledňují až při ročním zúčtování daně (např. sleva na manžela, manželku).

Slevy, které pracovník požaduje, musí uvést v Prohlášení poplatníka daně z příjmů fyzických osob ze závislé činnosti a z funkčních požitků. Pracovník jej může podepsat pouze u jednoho zaměstnavatele na jedno období, a to 30 dní po vstupu do pracovního poměru, každý další rok pak do 15. února, dále do konce kalendářního měsíce, kdy došlo ke změně údajů a do 30 dnů po narození dítěte. V tomto Prohlášení může zaměstnanec požádat i o roční zúčtování zálohy na daň z příjmů. Zaměstnavatel může toto zúčtování vykonat v případě, že zaměstnanec neměl v příslušném roce jiné zdanitelné příjmy (např. ze živnosti, z pronájmu apod.) a pokud neměl ve sledovaném roce současně více příjmů ze závislé činnosti (Zákon č. 586/1992 Sb.).

Požaduje-li zaměstnanec slevy na dani, musí je zaměstnavateli prokázat. Požaduje-li slevu na dani na manžela, manželku, musí přinést doklad prokazující totožnost manžela, požaduje-li slevu z důvodu invalidity, musí přinést rozhodnutí o přiznání invalidního důchodu a každoročně do 15. 2. doklad o výplatě invalidního důchodu, při slevě poskytnuté držiteli průkazu ZTP/P musí doložit tento průkaz. Student pak musí přinést potvrzení školy, ve které se soustavně připravuje na budoucí povolání studiem nebo předepsaným výcvikem.

Pokud zaměstnanec požaduje daňové zvýhodnění na dítě, musí přinést úřední doklad, který prokazuje totožnost dítěte. Je-li dítě držitelem průkazu ZTP/P, musí přinést tento průkaz.

Dále je třeba dodat potvrzení zaměstnavatele druhého z manželů, že nárok na zvýhodnění na konkrétní dítě neuplatňuje druhý manžel, potvrzení školy, že dítě se soustavně připravuje na budoucí povolání studiem nebo předepsaným výcvikem. Pokud se jedná o zletilé dítě do 26 let věku, je nutno dodat potvrzení správce daně o tom, že poplatník vyživuje dítě do 26 let věku, které nepobírá invalidní důchod pro invaliditu 3. stupně a nemůže se soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc či úraz.

Dítě je možno uplatnit v měsíci, kdy se narodilo, v měsíci, kdy zletilé dítě začalo plnit studijní povinnosti, v měsíci, kdy bylo osvojeno, případně převzato do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Podmínkou uplatnění je skutečnost, že poplatník vyživuje dítě ve společně hospodařící domácnosti. To je domácnost, kdy občané spolu trvale žijí a společně hradí náklady na své potřeby. Dočasný pobyt dítěte mimo tuto domácnost nemá vliv na uplatnění daňového zvýhodnění (např. při studiu pobyt na koleji). Daňové zvýhodnění na dítě může poplatník uplatnit nejpozději v měsíci, kdy dítě dovršilo 18 let věku a nepřipravuje se soustavně na budoucí povolání, pokud sňatkem nenabylo zletilosti před dovršením 18 let věku. Připravuje-li se dítě soustavně na budoucí povolání, může být daňové zvýhodnění na něj uplatněno naposledy v měsíci, kdy dovršilo 26 let věku.

Daňové zvýhodnění se poskytuje na dítě vlastní, osvojené, v péči, která nahrazuje péči rodičů, dítě či vnuka druhého z manželů, vnuka či vnučku, pokud příjmů jeho rodičů jsou tak nízké, že nemůže být uplatněno daňové zvýhodnění a přitom musí být splněna podmínka společné domácnosti s prarodiči.

Zaměstnanec sám má nárok na slevu na dani na poplatníka, která může být uplatněna každý měsíc. Od ledna roku 2013 však platí, že tato sleva nesmí být poskytnuta v případě, že se jedná o zaměstnance, který k 1. lednu zdaňovacího období pobírá starobní důchod z důchodového pojištění či ze zahraničního povinného pojištění stejného druhu (Kabourková a kol., 2012, Šubrt a kol., 2013).

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V této části je věnovaná charakteristika základních pojmů, které se vyskytují při výpočtu mezd v další části příspěvku.

- Hrubá mzda – peněžité nebo naturální plnění poskytnuté zaměstnavatelem za vykonanou práci. Hrubou mzdu tvoří základní mzda, pohyblivé složky mzdy a náhrady mzdy.
- Základní mzda – úkolová nebo časová
- Pohyblivé složky mzdy – příplatky za práci přesčas, za práci ve svátek, za práci ve ztíženém a zdraví škodlivém prostředí, za práci v noci a pod., prémie, odměny.
- Náhrada mzdy – za práci ve svátek, za dovolenou, za překážky v práci apod.
- Do hrubé mzdy se nezapočítávají dávky v nemoci – tzv. nemocenská. První tři dny nemoci nedostává zaměstnanec žádnou náhradu mzdy. Náhrada mzdy náleží za pracovní dny a to až od 4 do 14. Pracovního dne pracovní neschopnosti. Tuto náhradu vyplácí zaměstnavatel ze svých prostředků. Od 15. Pracovního dne pracovní neschopnosti je plátcem náhrady mzdy úřad sociálního zabezpečení
- Čistá mzda – jde o hrubou mzdu mínus zákonné srážky.
- Superhrubá mzda - hodnota důležitá pro výpočet zálohy na daň z příjmu. Zjistíme ji, jestliže k hrubé mzdě připočteme částku pojistného na zdravotní (9 % z HM) a sociální zabezpečení (25 % z HM), kterou musí odvést zaměstnavatel z hrubých mezd (Landová - Kuchařová, 2013).

Sociální pojištění zaměstnanců

Sociální pojištění zahrnuje:

- pojistné na nemocenské pojištění
- pojistné na důchodové pojištění
- příspěvek na státní politiku zaměstnanosti

Vyměřovacím základem je **úhrn příjmů, které jsou předmětem daně z příjmů fyzických osob** a nejsou od této daně osvobozeny, a které mu zaměstnavatel zúčtoval v souvislosti se zaměstnáním, které zakládá účast na nemocenském nebo jen na důchodovém pojištění (plnění v peněžní i nepeněžní formě a výhody poskytnuté zaměstnavatelem).

Zdravotní pojištění zaměstnanců

Zdravotní pojištění je zajímavé tím, že za každého se musí pojistné platit, za někoho tak činí stát. Vyměřovacím základem je **úhrn příjmů ze závislé činnosti a funkčních požitků**, které jsou předmětem daně z příjmů fyzických osob a nejsou od této daně osvobozeny, a které mu zaměstnavatel zúčtoval v souvislosti se zaměstnáním (plnění v peněžní i nepeněžní formě a jiné výhody poskytnuté zaměstnavatelem).

Sazby

- Sazba pojistného na zdravotní pojištění Z vyměřovacího základu se odvádí 13,5 %. Jednu třetinu (tedy 4,5 %) hradí zaměstnanec, zbývající dvě třetiny (tedy 9 %) hradí zaměstnavatel ze svých prostředků
- Sazby pojistného na sociální pojištění

Následující tabulka nám znázorňuje přehled sazeb pojistného na sociální pojištění

Tab. 1: Sazby pojistného na sociální pojištění

	2012, 2013, 2014
Zaměstnanec celkem	6,5 %
Nemocenské pojištění	0 %
Důchodové pojištění	6,5 %
Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	0 %
Zaměstnavatel celkem	25 %
Nemocenské pojištění	2,3 %
Důchodové pojištění	21,5 %
Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	1,2 %

Zdroj: [FINANCE, 2014]

Aby si mohl zaměstnavatel od sociálního pojištění odečíst polovinu náhrady mzdy vyplacenou zaměstnancům, tak musí odvádět na sociálním pojištění v roce 2012-2014 částku 26 % z

vyměřovacího základu, z toho 3,3 % na nemocenské pojištění, 21,5 % na důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti. Tuto možnost však mají pouze zaměstnavatelé s počtem zaměstnanců 25 a méně, kteří si tuto možnost pro daný rok zvolí (nejpozději do 20.1. příslušného kalendářního roku) [FINANCE, 2014]

- Sazba daně z příjmu – jde o výpočet daně z příjmu fyzické osoby, 15 %.

2. POUŽITÁ METODIKA

V této části specifikujeme postup řešení námi zvolené problematiky.

Cílem je porovnat postupy výpočtů mezd za jednotlivé roky 2007 - 2014, a to v chronologickém pořadí.

Základní metodou, kterou jsme při našem průzkumu využili je komparativní metoda. Jde o srovnání veličin (v našem případě čistou mzdu, odvody apod.) za jednotlivé roky. Kromě toho je v článku využita deskriptivní metoda, její aplikací autorky komentují výsledky mezd pracovnice za jednotlivé roky.

Modelový příklad, který jsme stanovili ke srovnání postupů výpočtu mezd zní: V podniku „X“ pracuje pracovnice, jejíž měsíční hrubá mzda činí Kč 10 400,--. Pracovnice podepsala Prohlášení, ve kterém požaduje slevu na dani na sebe.

3. VÝSLEDKY A DISKUSE

Změny při výpočtu mezd a odvodů ve sledovaném období v České republice jsou demonstrovány na modelové pracovnici, jejíž měsíční hrubá mzda činí Kč 10 400,--. Pracovnice podepsala Prohlášení, ve kterém požaduje slevu na dani na sebe.

Rok 2007

Pracovnice má hrubou měsíční mzdu Kč 10 400,--. Sráží se jí důchodové a sociální pojištění 8 %, tj. Kč 832,-- a zdravotní pojištění 4,5 %, tj. Kč 468,--. Po odečtení těchto dvou částek od hrubé mzdy získáme základ daně z příjmů ve výši Kč 9 100,--. Tuto částku násobíme 12 % a vypočteme tak zálohu na daň z příjmů ve výši 1 092,--. Tato částka je však ponížena o slevu na dani ve výši Kč 600,--. Pracovnice tedy obdrží čistou mzdu Kč 8 608,--. Zaměstnavatel za ni dále odvede ze svých prostředků 26 % z hrubé mzdy, tj. Kč 2 704,-- na důchodové a sociální pojištění, na zdravotní pojištění pak ještě 9% z hrubé mzdy, tj. Kč 936,--. Okresní správa sociálního zabezpečení tedy celkem obdrží Kč 3 536,--, zdravotní pojišťovna Kč 1 404,--, finanční úřad Kč 492,--.

Rok 2008

V tomto roce dochází k zásadní změně, neboť je zavedena tzv. superhrubá mzda. Ta vznikne tak, že k hrubé mzdě se připočítá zákonné důchodové a sociální a zdravotní pojištění, které za zaměstnance hradí zaměstnavatel.

U naší modelové zaměstnankyně je tedy výpočet následující. K hrubé mzdě Kč 10 400,-- se připočte Kč 2 704,--, což je důchodové a sociální pojištění, které platí zaměstnavatel a Kč 936, což je zdravotní pojištění placené podnikem. Obdržíme tak částku Kč 14 040,--. Tato superhrubá mzda se zaokrouhlí na stokoruny nahoru, tj. na Kč 14 100,-- a z toho se vypočte 15 %, což činí Kč 2 115,--. Tato záloha na daň z příjmů se poníží o slevu na dani, která v tomto roce je ve výši Kč 2 070,--. Dále se pracovníci srazí 8 % z hrubé mzdy na důchodové a sociální pojištění, tj. Kč 832,-- a 4,5 % z hrubé mzdy, tj. Kč 468,-- na zdravotní pojištění. Pracovnice tedy obdrží čistou mzdu ve výši Kč 9 055,--. Okresní správa sociálního zabezpečení celkem obdrží Kč 3 536,--, zdravotní pojišťovna celkem obdrží Kč 1 404,-- a finanční úřad Kč 45,--.

Rok 2009

V tomto roce dochází ke změně v odvodech na důchodové a sociální pojištění, kdy podnik platí za zaměstnance 25 % z jeho hrubé mzdy a zaměstnanci se sráží 6,5 % z hrubé mzdy.

U modelové pracovnice je postup následující. K hrubé mzdě Kč 10 400,-- se připočte Kč 2 600,--, což je částka, kterou platí podnik za zaměstnance na důchodové a sociální zabezpečení a Kč 936,-- na zdravotní pojištění. Superhrubá mzda tak činí Kč 13 936,--. Tato částka se opět zaokrouhlí na stokoruny nahoru na Kč 14 000,--. Znásobíme opět 15 % a získáme částku Kč 2 100,--, což je záloha na daň z příjmů. I v tomto roce má pracovnice nárok na slevu na dani Kč 2 070,--. Sražená záloha na daň tak činí Kč 30,--. Dále se pracovníci sráží na důchodové a sociální zabezpečení 6,5 % z hrubé mzdy, tj. Kč 676,-- a na zdravotní pojištění 4,5 % z hrubé mzdy, tj. Kč 468,--. Pracovnice obdrží čistou mzdu ve výši Kč 9 226,--. Okresní správa sociálního zabezpečení obdrží celkem Kč 3 276,--, příslušná zdravotní pojišťovna obdrží Kč 1 404,--.

Rok 2010

V roce 2010 nedochází při výpočtu mezd a odvodů u modelové pracovnice k žádné změně.

Rok 2011

V tomto roce se snižuje sleva na dani z příjmů na Kč 1 970,--. Postup při výpočtu mezd a odvodů bude následující.

K hrubé mzdě Kč 10 400,-- se připočte 25 %, které platí podnik na důchodové a sociální zabezpečení, tj. Kč 2 600,-- a 9 %, které platí podnik na zdravotní pojištění, tj. Kč 936,--. Superhrubá mzda Kč 13 936,-- se zaokrouhlí na Kč 14 000,--. Tuto částku opět vynásobíme sazbou daně ve výši 15 % a získáme zálohu na daň Kč 2 100,--. Protože sleva na dani je snižená, srazíme pracovníci Kč 130,-- a odvedeme na finanční úřad. Dále pracovníci srazíme na důchodové a sociální zabezpečení z hrubé mzdy 6,5 %, tj. Kč 676,-- a na zdravotní pojištění 4,5 %, tj. Kč 468,--. Pracovnice obdrží čistou mzdu Kč 9 126,--. Okresní správa sociálního zabezpečení opět obdrží celkem Kč 3 276,-- a příslušná zdravotní pojišťovna Kč 1 404,--.

Rok 2012

V roce 2012 se opět sleva na dani z příjmů na poplatníka zvyšuje na Kč 2 070,--. K žádné jiné změně nedochází a proto je postup výpočtu o sazby odvodů stejné jako v roce 2009 a 2010.

Rok 2013 a 2014, tam jde o shodný postup jako v roce 2012, neboť nedochází k žádným změnám.

V průběhu osmi let, kdy autorky porovnávaly výpočet čisté mzdy a odvodů u modelové pracovnice, nedošlo ke změně oproti předchozímu roku jen v roce 2010, 2013 a 2014. Jednou byly změněny sazby u důchodového a sociálního zabezpečení, nejčastěji se měnil propočet či sazby u daně z příjmů ze závislé činnosti. U zdravotního pojištění ve sledovaném období ke změnám nedošlo.

ZÁVĚR

Autorky ve své práci došly k závěru, že postup při výpočtu odvodů z mezd se v České republice relativně často mění. Nejvíce dochází ke změnám v oblasti daně z příjmů ze závislé činnosti, a to jednak v postupu při stanovení výše daňové povinnosti a pak hlavně ve výši poskytovaných slev na dani. Naopak u zdravotního pojištění k žádným změnám při výpočtu nedochází. U důchodového a sociálního zabezpečení došlo jednou ke změně v procentních sazbách. Autorky se však obávají, že v blízké budoucnosti opět bude postup zásadním způsobem změněn, a to z důvodu zrušení tzv. superhrubé mzdy. Dle názoru autorek už by bylo skutečně vhodné, aby situace v této oblasti byla stabilní a se změnami vlád nedocházelo pravidelně i ke změnám v této zásadní oblasti. Negativním příkladem budiž zavedení dobrovolného tzv. 2. pilíře

důchodového pojištění. Tento 2. pilíř byl původně občanům velmi doporučován, občané byli neustále nabádáni, aby se chovali odpovědně a mysleli na své stáří včas a do tohoto pojištění se zapojili. V současné době však vůbec není jasný jeho další osud a nikdo není schopen garantovat podobu tohoto systému v budoucnosti.

Použitá literatura

1. Šubrt, B. a kol. 2013. Abeceda mzdové účetní 2013, Anag Olomouc 2013. ISBN 978-80-7263-800-0
2. Kabourková, K. - Oubrechtová, M., Tuček, J. 2012. Vývoj nároků na odpočet slevy na dani na poplatníka, členy jeho rodiny a podmínky při čerpání nemocenských dávek v ČR. ČVUT v Praze, fakulta stavební 2012. ISBN 978-80-01-05079-8
3. Landová, M. – Kucharová, I. 2013. Účetnictví. Praha : ČZU Praha, 2013. ISBN 978-80-213-2104-5
4. FINANCE 2014 Sociální a zdravotní pojištění. [online]. cit. [2014-03-03]. Dostupní na: <http://www.finance.cz/dane-a-mzda/mzda/odvody-socialniho-a-zdravotniho-pojisteni/>
5. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů v pozdějších zněních

Informace o autorech:

Ing. Kristina Kabourková pracuje jako asistentka od r. 2008 na Vysoké škole technické a ekonomické v Č. Budějovicích. Zaměřuje se především na výuku finančního účetnictví podnikatelů a základů personální a mzdové agendy. Po ukončení studia na vysoké škole několik let pracovala v podnicích jako vedoucí účtárny a vedoucí metodická informační soustavy, poté působila jako osoba samostatně výdělečně činná v oboru účetnictví a současně vyučovala účetnictví na středních školách a v rekvalifikačních kurzech, které byly akreditovány ministerstvem školství.

Ing. Daniela Romanová, PhD. pracuje jako odborný asistent na České zemědělské univerzitě v Praze, zaměřuje se na finanční předměty a jejich výuku. Jedná se o základy účetnictví a finance. Necelý rok pracovala jako účtovníčka v zahraničních firmách. Okrem toho sa zameriava na rozvoj kompetencií študentov a ich príprave na pracovný trh.

Kontaktní údaje:

Ing.

Daniela Romanová, PhD.
ČZU, PEF Praha,
Katedra obchodu a financí
Kamýčka 29, Praha 6 Suchbátka
Email: romanova@pef.czu.cz

Ing. Kristina Kabourková
VŠTE České Budějovice
Katedra ekonomiky a managementu
Okružní 10, 370 01 České Budějovice
Email: kabourkova@mail.vstecb.cz

REFORMA ŠTÁTNEJ SPRÁVY V KONTEXTE SÚČASNÝCH TRENDOV

GOVERNMENT REFORM IN THE CONTEXT OF THE PRESENT TRENDS

Zuzana Neupauerová

Abstrakt

Hlavným cieľom príspevku je poukázať na aktuálne prebiehajúce reformné procesy a financovanie systému verejnej správy Slovenskej republiky. Prebudovanie štruktúry a financovania systému verejnej správy sa ukázalo byť síce nesmierne náročnou, ale na druhej strane nevyhnutnou úlohou týchto krajín v snahe úspešne konsolidovať verejné financie. V rámci príspevku venujeme veľkú pozornosť práve reforme štátnej správy ESO. Momentálne

realizovaná reforma si kladie za cieľ už podľa príznačného názvu efektívnu, spoľahlivú a otvorenú štátnu správu.

Abstract

The main aim of this paper is to point out the currently the ongoing reform processes and financing system of government of the Slovak Republic. Rebuilding the structure and financing of the public administration system has proved to be extremely difficult indeed, but on the other hand, an essential role of these countries in order to successfully consolidate public finances. As part of the contribution we pay great attention exactly to government ESO reform. The aim of the currently implemented reform is as stated in the revealing title efficient, reliable and open government.

Kľúčové slová: Verejná správa. Reforma ESO. Štátna správa. Verejné príjmy a výdavky.

Key words: Public administration. The ESO reform. State government. Public revenue and expenditure.

ÚVOD

Modernizácia verejnej správy je dôležitým nástrojom dosiahnutia potrebných zmien vedúcich k zásadnému zefektívneniu štátu vo všetkých jeho rozmeroch. Globálnym cieľom vlády pri efektívnom riadení verejnej správy je skvalitnenie činnosti jednotlivých subjektov verejnej správy a verejných služieb, čo má priamy dopad na podporu sociálno-ekonomického rastu a zlepšenie kvality života občanov Slovenskej republiky. Medzi tri základné piliere tvoriace spomínaný globálny cieľ patrí ekonomizácia, informatizácia a personálny rozvoj všetkých aspektov verejnej správy. To si vyžaduje systematicky skvalitňovaný právny rámec, a taktiež je potrebné dbať na zásadu, že občan a jeho uspokojenie životných potrieb musí byť stredobodom pozornosti organizovania výkonu verejnej správy. Táto modernizácia so sebou prináša úsporu verejných financií, zefektívnenie činnosti a lepšie služby občanom a podnikateľom. Ďalším pozitívnym efektom je aj zvýšenie analytických kapacít štátu, a tým vytvorenie atraktívneho miesta pre prácu pre najlepších odborníkov na Slovensku. [NEUPAUEROVÁ, 2013, s. 1-2]

1. REFORMA ŠTÁTNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU

V rámci reformy verejnej správy prebieha v súčasnosti jedna z najkomplexnejších a najrozsiahlejších reforiem štátnej správy od roku 1989 – *Vládny program ESO*. Podľa tohto výstižného označenia ide o efektívnu, spoľahlivú a otvorenú štátnu správu. Od 1. januára 2013 nadobudol účinnosť zákon č. 345/2012 Z. z. o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe. Aj napriek určitým zlepšeniam v minulých rokoch ľudia naďalej pri vybavovaní záležitostí na úradoch čelia rôznym formám stresu z byrokratických postupov. Z toho titulu sa v štátnej správe navrhujú kompletne systémové zmeny, ktoré sú potrebné aj vzhľadom na súčasný stav verejných financií a nevyhnutnosť šetrenia. Konsolidácia verejných financií musí byť priamo prepojená s efektívnosťou, modernizáciou a elektronizáciou úradov. Spomínaný zákon č. 345/2012 Z. z. o niektorých opatreniach v štátnej správe v znení neskorších predpisov realizuje zámery Programového vyhlásenia vlády na roky 2012 – 2016 a ciele Programu ESO. Jedným zo základných krokov ako dosiahnuť tieto ciele je vytvoriť novú štruktúru miestnych orgánov štátnej správy. Principiálne sa zjednoduší kontakt občana so štátnou správou, transparentnosť, efektívnosť nakladania s verejnými prostriedkami a účinná kontrola. Podobne ako každá reforma v rámci usporiadania nášho štátu, aj táto reforma je rozdelená do niekoľkých etáp.

V súvislosti s prvou etapou reformy ESO došlo k zrušeniu krajských štruktúr miestnych orgánov špecializovanej štátnej správy a k presunu ich pôsobností do existujúcich obvodných úradov v sídlach jednotlivých krajov od 1. januára 2013. Konkrétne krajské školské úrady, krajské stavebné úrady a územné vojenské správy prešli na existujúce obvodné úrady v sídle kraja v pôsobnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Do správy tohto ministerstva sa zveril aj majetok štátu v správe obvodných úradov, rovnako aj personálna pôsobnosť vo vzťahu k ich zamestnancom. Čo sa týka kompetencií zrušených krajských úradov životného prostredia, krajských pozemkových úradov, krajských lesných úradov, katastrálnych úradov a krajských úradov pre cestnú dopravu a pozemné komunikácie, tie sa presunuli do príslušného špecializovaného orgánu nižšieho stupňa v pôsobnosti ústredného orgánu štátnej správy.

Pre lepšie pochopenie možno uviesť nasledujúci príklad. Krajské úrady životného prostredia sa transformovali do obvodných úradov životného prostredia v sídlach krajov a v pôsobnosti ministerstva, v tomto prípade Ministerstva životného prostredia. Tento krok obmedzil počet subjektov, ktoré nakladajú s majetkom štátu, vykonávajú verejné obstarávanie, či rozhodujú o veľmi dôležitých personálnych otázkach. Spomínané opatrenie malo antikorupčný charakter, riadenie a kontrola verejných prostriedkov sa totiž stali viac transparentnými. [MV SR, 2013b]

Začiatok druhej etapy reformy štátnej správy ESO sa spája s návrhom zákona č. 180/2013 o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý bol schválený Národnou radou Slovenskej republiky 19. júna 2013. Nadväzuje na zákon č. 345/2012 Z. z. o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe. Návrh predložený Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky jasne vymedzoval základný cieľ, ktorým bolo prostredníctvom legislatívnych opatrení smerovať k vytvoreniu novej štruktúry miestnej štátnej správy. Dôraz sa kladol na samotnú integráciu orgánov špecializovanej miestnej štátnej správy do jedného štátneho úradu na miestnej úrovni s novým názvom okresný úrad. Predkladaným návrhom zákona sa navrhovalo zrušiť celkovo 248 miestnych orgánov štátnej správy, z toho 40 subjektov s právnym postavením rozpočtovej organizácie. Na základe územného a správneho usporiadania Slovenskej republiky sa ustanovili okresné úrady so sídlami v 72 okresoch. Dovtedy existujúci odvetvový princíp riadenia a kontroly štátnej správy uskutočňovanej miestnym orgánom štátnej správy zostal nezmenený. [NEUPAUEROVÁ, 2013, s. 1-2]

Predmetom tretej etapy reformy v zmysle Programu ESO je výkon štátnej správy na úsekoch verejného zdravotníctva, veterinárnej starostlivosti a práce, sociálnych vecí a rodiny. Špecifikum tejto skupiny úradov je neexistencia ich krajských organizačných štruktúr. Túto absenciu nahrádza inštitút nadriadeného orgánu štátnej správy s celorepublikovou pôsobnosťou. Ministerstvo vnútra SR sa prostredníctvom Vládneho programu ESO usiluje o integráciu pôsobností špecializovanej štátnej správy do samostatného úradu. Tým sa vytvára priestor pre zlepšenie podmienok komunikácie vo vzťahu k občanovi, a taktiež aj priblíženie sa realizovanej štátnej správy obyvateľstvu. Pre efektívnu komunikáciu obyvateľov s jednotlivými orgánmi štátnej správy boli vytvorené tzv. kontaktné miesta pre občana (*d'alej len „KAMO“*). Fyzické budovanie kontaktných miest je prostredníctvom rezortu vnútra kombinované s elektronizáciou verejnej správy v podobe e-Governmentu. Výsledkom tejto efektívnej synchronizácie je napríklad úspora času pri vybavovaní súkromných záležitostí, a samozrejme aj úspora finančných prostriedkov. [KOZ SR, 2014]

K 1. októbru 2013 došlo k vzniku 72 okresných úradov v sídlach, ktoré kopírujú územnosprávne členenie Slovenskej republiky. Agenda okresných úradov bude tvorená

agendou pôvodných obvodných úradov⁴, ako aj integrovanými špecializovanými úradmi štátnej správy po zrušení 248 obvodných úradov životného prostredia, obvodných úradov cestnej dopravy a pozemných komunikácií, obvodných lesných úradov, pozemkových úradov a správ katastra. Z pôvodných 50 obvodných úradov sa na okresné transformovalo 49 úradov, okrem mesta Štúrovo. Práve toto mesto nebolo okresným mestom, pracovisko štátnej správy tam však zostalo zachované. Paralelne s touto zmenou sa vytvorilo 23 nových okresných úradov pre integrovanú agendu štátnej správy za účelom akéhosi zázemia (back-office) pre dostupnejšie služby pre občanov, ktoré sa budú poskytovať na pripravovaných klientskych centrách (front-office). Kreácia inštitútu jedného predstaviteľa vlády na území okresu je ďalším podstatným prvkom zo širokého komplexu opatrení reformy ESO.

Okresný úrad je preddavkovou organizáciou, spôsobilosť konať samostatne mu zákon umožňuje v oblastiach výkonu štátnej správy. Rovnako samostatne a nezávisle vystupuje aj v súdnom a exekučnom konaní v rozsahu svojej pôsobnosti. Vládný program predstavuje štrukturálnu (nie kompetenčnú) reformu pod hlavičkou rezortu vnútra. ESO teda nezasahuje a nemení kompetencie, naopak mení štruktúru a efektivitu výkonu štátnej správy. Jeho významným cieľom je poskytnúť jednoduchší a dostupnejší servis štátu pre občana. Príslušný okresný úrad poskytuje občanom priestor na riešenie si svojich úradných záležitostí a plánuje sa aj vybudovanie klientskych centier pre kompletné vybavovanie občianskej agendy. Vízia Ministerstva vnútra SR je založená na tom, aby občanovi stačilo jedno podanie voči orgánom štátnej správy a klientske centrá budú zodpovedné za efektívnu komunikáciu s relevantnými úradmi a doručenie finálneho produktu alebo služby pre občana. Za finálny produkt možno považovať doklad či vydané rozhodnutie, službou rozumieme určité dôležité informácie či inštrukcie slúžiace občanom.

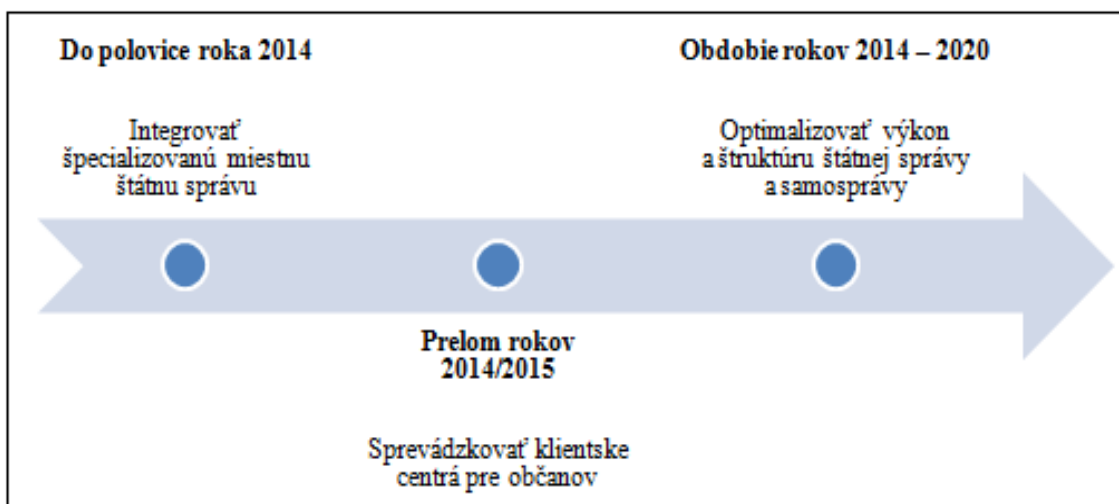
Prvým klientskym centrom je centrum pri Okresnom úrade v Nitre, ktoré funguje ako metodicko-školiace stredisko pre ostatných zamestnancov budúcich klientskych centier. Ďalšie okresné úrady majú v súčasnosti pôsobnosť na viacerých adresách z dôvodov, že proces prechodu jednotlivých úradov musí byť ukončený delimitáciou a až potom následným fyzickým sťahovaním. Kompletný zoznam všetkých 72 okresných úradov kreovaných prostredníctvom reformy ESO je uvedený v prílohe č. 5. V budúcnosti nebude pre občana podstatné sídlo okresného úradu, ale práve sídlo klientskeho centra, kde si primárne požiadavky v rámci integrovanej agendy dokáže vybaviť na počkanie a zložitejšie budú v kompetencii štátnej správy. [MV SR, 2013a]

Jednotná sieť pod názvom **Centrum verejnej správy** teda znamená, že služby občana bude zabezpečovať len jeden inštitút. Kreovanie okresných úradov plne dodržiava podmienku minimalizácie počtu potrebných budov. Rovnako tak je veľmi dôležité ich vzájomné prepojenie prostredníctvom informačných systémov. Výsledkom týchto krokov bude obmedzenie subjektov, ktoré nakladajú s majetkom štátu, vykonávajú verejné obstarávanie a rozhodujú o personálnych otázkach. V rámci uvedených činností má štát možnosť eliminovať korupčný aspekt, budovať transparentné riadenie a efektívnu kontrolu verejných prostriedkov. [OLACH, 2012, s.2.] Návrh rozpočtu verejnej správy na roky 2014 až 2016 zodpovedne identifikuje oblasti, ktoré možno zohľadniť pri vykonávaní opatrení v snahe o zvýšenie efektívnosti verejného sektora. Najdôležitejšou oblasťou bola práve realizácia druhej etapy reformy ESO, nakoľko došlo ku štrukturálnym zmenám v jednotlivých rezortoch a subjektoch verejnej správy.

⁴ medzi agendu obvodných úradov patrili miestna štátna správa, živnosti, matriky, občianstva, priestupky a i.

Zlučovanie a rušenie organizácií spolu s narastajúcou efektívnosťou vynaložených finančných prostriedkov malo za následok zníženie výdavkov v objeme 105 mil. eur. Rovnako tak došlo k analýze nehnuteľného majetku v štáte a v roku 2014 sa odhaduje dosiahnutie príjmu z predaja nepotrebného majetku v objeme 54 mil. eur. Program ESO sa týka aj ďalších oblastí, ku ktorým nepochybne patria aj konsolidačné opatrenia zamerané na zefektívnenie činností v spoločnostiach. Výsledkom týchto opatrení bolo zvýšenie príjmu z dividend od spoločností vo výške 91 mil. eur. Jednotlivé opatrenia reformy ESO budú postupne implementované až do roku 2020 podľa nasledovnej časovej osi, ktorá je predmetom schémy č.1. [MV SR, 2014a]

Schéma 1: Časová os postupne implementovaných opatrení reformy ESO

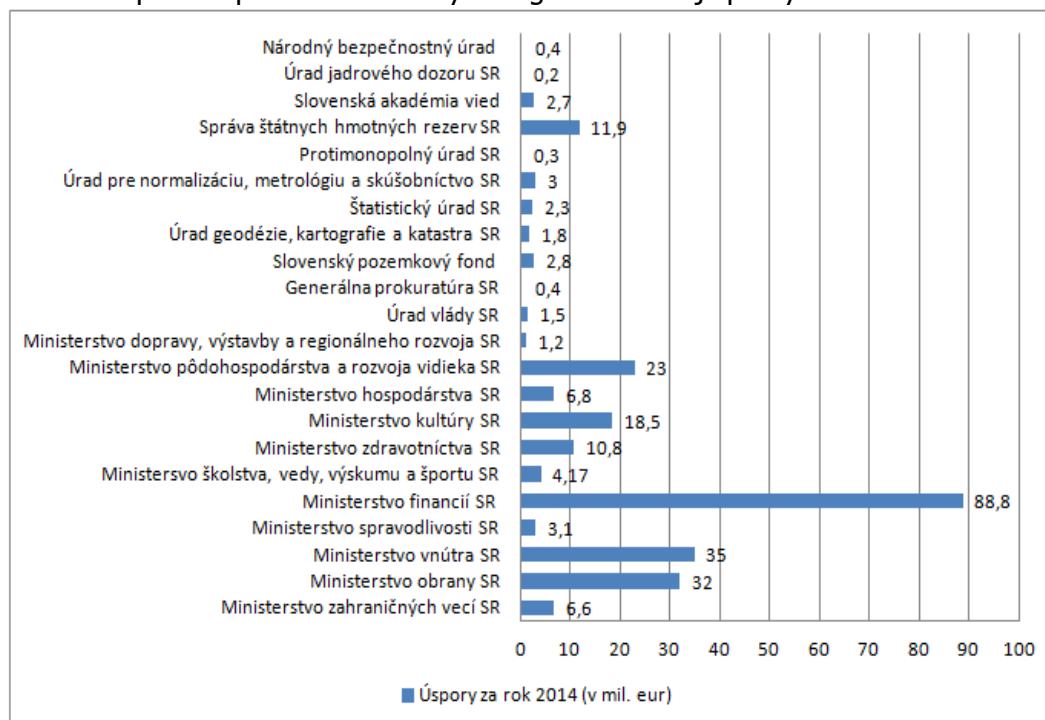

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: MF SR, 2014a.

Reforma ESO si kladie za cieľ nielen zefektívnenie miestnej štátnej správy, ale aj ústrednej štátnej správy v týchto dvoch oblastiach – osobné výdavky a výdavky na tovary a služby. Úspory v súvislosti s reformou ESO boli Ministerstvom financií SR zahrnuté do rozpočtu formou plošného viazania výdavkov vo vybraných organizáciách štátnej správy na rok 2013 v celkovom objeme 129,5 mil. eur. Osobné výdavky tvorili 32 mil. eur a výdavky na tovaroch a službách predstavovali 97,5 mil. eur. Tieto úspory za rok 2013 sa vyčíslili prostredníctvom metódy „top-down“, a teda išlo o plošné viazanie výdavkov.

Hlavným determinantom úspor na rok 2014 bola analýza činností a kompetencií ústredných orgánov štátnej správy a ich príspevkových a rozpočtových organizácií. Cieľ bol presne vymedzený, a síce navrhnuť opatrenia na konsolidáciu týchto organizácií, optimalizovať ich počet a výrazne usporiť finančné prostriedky. Do tejto analýzy bolo zahrnutých viac ako 400 príspevkových a rozpočtových organizácií, fondy a špeciálne organizácie zriadené zákonom. Extrahovalo sa od škôl, vzdelávacích a zdravotníckych zariadení. Spájanie agendy a organizačných zázemí jednotlivých subjektov s rovnakým alebo podobným charakterom činnosti malo veľmi pozitívny a synergický efekt. Rovnako dôležitou súčasťou konsolidačných opatrení bola aj príjmová strana rozpočtu verejnej správy, konkrétne oblasť nedaňových príjmov. Opatrenia realizované v jednotlivých oblastiach rozpočtu verejnej správy na rok 2014 priniesli úsporu približne 333 mil. eur. V prílohe č. 6 sú definované všetky konkrétne opatrenia príslušného ústredného orgánu. Na nasledovnom grafe č. 1 možno vidieť objemy úspor podľa jednotlivých ústredných orgánov štátnej správy SR. [MV SR, 2014a]

Graf 1: Úsporné opatrenia ústredných orgánov štátnej správy v mil. eur v roku 2014

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: MF SR, 2014a.

V návrhu rozpočtu verejnej správy na roky 2014 až 2016 sú zohľadnené predovšetkým viazané výdavky súvisiace s vládny programom ESO, legislatívne normy, uznesenia vlády SR, ako aj rozpočtové opatrenia realizované v priebehu roka 2013. Čo sa týka jednotlivých limitov osobných výdavkov a počtu zamestnancov, okrem iných zmien bola významná aj druhá etapa programu ESO, v priebehu ktorej došlo od 1. októbra 2013 k delimitácii finančných prostriedkov ako aj funkčných miest z jednotlivých kapitol štátneho rozpočtu za obvodné úrady životného prostredia, obvodné pozemkové úrady a ďalšie. V uvedenom návrhu na rok 2014 sa tiež predpokladá, že verejný sektor bude zamestnávať celkovo vo svojich troch hlavných zložkách približne 343 tisíc zamestnancov. Najväčšieho zamestnávateľa verejného sektora predstavuje územná samospráva, v ktorej je zamestnaných viac ako 51% z celkového počtu zamestnancov. Prognóza vývoja zamestnanosti podľa subjektov verejnej správy ako aj priemerný mzdový výdavok sú predmetom nižšie uvedenej tabuľky č. 1.

Tab. 1: Prognóza vývoja počtu zamestnancov podľa subjektu verejnej správy

Subjekty verejnej správy / rok	2011 S	2012 S	2013 R	2013 OS	2014 N	2015 N	2016 N
Ústredná správa	156396	155200	162409	155832	160990	160978	160977
Územná samospráva	181639	176632	175838	175838	175213	175502	175250
Fondy s. a z. poistenia	7458	7089	6978	7012	7080	7080	7080
Spolu (osoby)	345493	338 921	345225	338682	343283	343560	343307
Priem. mzdový výdavok (v eur)	801	832	789	834	841	833	829

Poznámka: S - skutočnosť, R – schválený rozpočet, OS - očakávaná skutočnosť, N - návrh rozpočtu
Zdroj: vlastné spracovanie podľa: MF SR, 2014a

V súvislosti s realizáciou reformy štátnej správy ESO došlo s účinnosťou k 31.12.2012 k uskutočneniu reorganizácie jednotlivých rozpočtových a príspevkových organizácií rezortu

vnútra z pôvodného počtu 97 na 10 organizácií. Dôsledkom tohto kroku sa od roku 2014 zmenila aj programová štruktúra. Jednotlivé výdavky kapitoly Ministerstva vnútra SR začali smerovať do nasledovných oblastí:

Efektívna, spoľahlivá a otvorená štátna správa, Výchova a vzdelávanie mládeže a medzirezortné programy. Z pohľadu hodnotenia reformy ESO je najvýznamnejšia pochopiteľne prvá uvedená oblasť. V rámci tejto oblasti celkové výdavky v roku 2014 dosiahli nárast o 154 mil. eur v porovnaní so schváleným rozpočtom roka 2013. Spomínaný nárast bol spôsobený zmenou vnútornej štruktúry, s ktorou súviselo aj zvýšenie prostriedkov na jednotlivých podprogramoch ako sú Centrálna podpora a Okresné úrady z dôvodu delimitácií. Rovnako tak významné zmeny v objeme výdavkov nastali aj v ďalších podprogramoch tejto oblasti.

Kompletný vývoj výdavkov vrátane návrhu rozpočtu verejnej správy v rokoch 2014-2016 podľa jednotlivých podprogramov oblasti Efektívna, spoľahlivá a otvorená štátna správa možno vidieť v tabuľke č. 2.

Tab.2: Vývoj výdavkov podľa podprogramov v rokoch 2011-2016 v mil. eur

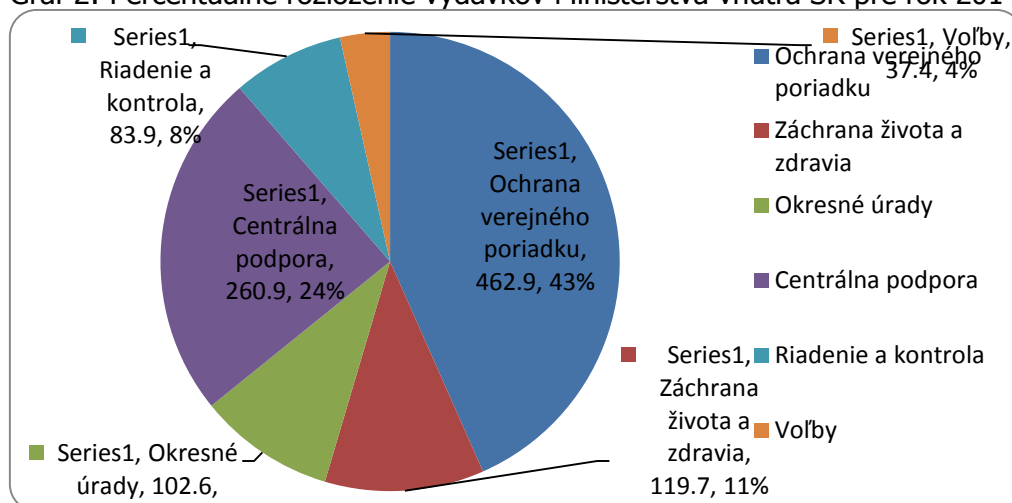
Výdavky v mil. eur / rok	2011 S	2012 S	2013 R	2013 OS	2014 N	2015 N	2016 N
Ochrana verejného poriadku	546,40	550,30	528,30	476,50	462,90	466,80	469,10
Záchrana života a zdravia	95,60	109,80	110,20	87,70	119,70	88,70	88,60
Okresné úrady	79,20	49,40	42,60	49,50	102,60	102,50	102,80
Archívnictvo	7,40	7,60	6,80	6,30	5,10	5,10	5,30
Azylová politika	3,10	3,40	2,90	2,70	1,50	1,40	1,50
Integr. záchranný systém	0,00	0,00	0,00	0,00	0,20	0,20	0,20
Centrálna podpora	130,90	170,30	176,50	197,10	260,90	208,40	208,40
Riadenie a kontrola	40,00	35,30	44,10	56,70	83,90	56,80	56,70
Voľby	0,10	9,60	9,10	9,10	37,40	0,80	8,50
Projekty Európskej únie	0,90	1,00	1,30	1,20	1,50	2,60	3,10
ESO spolu	903,60	936,60	921,70	886,80	1075,70	933,40	944,00

Poznámka: S - skutočnosť, R – schválený rozpočet, OS - očakávaná skutočnosť, N - návrh rozpočtu

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: MF SR, 2014a

Pre ďalšiu analýzu výdavkovej strany navrhovaného rozpočtu verejnej správy je dôležitý graf č. 2, ktorý zobrazuje navrhované percentuálne rozloženie výdavkov kapitoly Ministerstva vnútra SR pre rok 2014 podľa jednotlivých podprogramov. Podprogram s najvyšším objemom výdavkov je Ochrana verejného poriadku, ktorý pozostáva z bežných a kapitálových výdavkov na zabezpečenie činnosti polície, kriminalistického a expertízneho ústavu Policajného zboru, či úradu pre ochranu ústavných činiteľov. Celkové výdavky v uvedenom podprograme v roku 2014 zaznamenali pokles oproti schválenému rozpočtu roka 2013 o 65,4 mil. eur. Dôvodom tohto poklesu je vytvorenie nového samostatného podprogramu Centrálna podpora. Medzi ďalšie podprogramy s najvyšším objemom výdavkov patria Záchrana života a zdravia a Okresné úrady. Celkové výdavky podprogramu Okresné úrady dosiahli v roku 2014 nárast o takmer 60 mil. eur (140 % nárast) oproti schválenému rozpočtu v roku 2013. [MV SR, 2014a]

Graf 2: Percentuálne rozloženie výdavkov Ministerstva vnútra SR pre rok 2014

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: MF SR, 2014a

2. REFORMA ŠTÁTNEJ SPRÁVY Z POHLĎADU SWOT ANALÝZY

Reforma štátnej správy – vládny program ESO (Efektívna, spoľahlivá a otvorená štátna správa) je nepochybne veľmi aktuálnou a diskutovanou témou v podmienkach Slovenskej republiky. Realizácia Programu ESO má fyzickým a právnickým osobám zjednodušiť vybavovanie jednotlivých záležitostí zabezpečovaných štátom. Štátna správa má byť z pohľadu občana a podnikateľských subjektov jednoduchá, prehľadná a dostupná, má fungovať udržateľne, transparentne a s efektívne vynakladanými finančnými prostriedkami.

Predmetom našej SWOT analýzy bola reforma štátnej správy ESO. Vynaloženú snahu o tak rozsiahlu reformu, akou reforma štátnej správy ESO nepochybne je, môžeme považovať za pozitívny impulz v riadení verejnej správy na Slovensku. Nižšie uvedená schéma č. 2 zobrazuje tie najdôležitejšie závery z pohľadu SWOT analýzy. [MV SR, 2014b]

Schéma 2: Vládny program ESO z pohľadu SWOT analýzy⁵

S	Reštrukturalizácia a optimalizácia štruktúr na úrovni ministerstiev Skvalitnenie služieb miestnej štátnej správy pre občanov - KAMO Zníženie nákladov, byrokracie a finančného zaťaženia pre občanov
W	Náročnosť komunikácie s decentralizovanými odbormi Prvotný nesúhlas a odpor zamestnancov ministerstiev a úradov miestnej štátnej správy Sústredenie sa len na miestnu štátnu správu
O	Nové metódy riadenia štátnej správy Audit ústrednej štátnej správy a implementácia opatrení Efektívne využitie financií a odborného personálu
T	Problémy s adaptáciou nových systémov Absencia odbornej diskusie a spolupráce s lokálnou a regionálnou samosprávou Nesprávne vymedzenie správnych území a systémové zlyhanie

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: MF SR, 2014b

⁵ SWOT analýza: S (strenghts) – silné stránky, W (weaknesses) – slabé stránky, O (opportunities) – príležitosti, T (threats) - hrozby

Realizácia reformy štátnej správy ESO so sebou priniesla aj významnú silnú stránku z pohľadu SWOT analýzy, a síce zriadenie tzv. kontaktných miest pre občana (ďalej len „KAMO“). Slúžia na efektívnu a priamu komunikáciu občana s jednotlivými orgánmi štátnej správy „pod jednou strechou“. Fyzická kreácia týchto kontaktných miest a elektronizácia verejnej správy prostredníctvom e-Governmentu sú tak hlavnými príležitosťami pre úspešnú realizáciu reformy. Výsledkom synergického efektu spomínaných dvoch prvkov bude podstatná úspora času a finančných prostriedkov pri vybavovaní občianskych záležitostí.

Klientske centrá budú poskytovať služby ako sú živnostenská, matričná, pobytová agenda, doklady a evidencia, výpis z katastra a obchodného registra, priestupky a podobne. Zároveň budú slúžiť aj ako podateľňa pre lesné a pozemkové úrady, pre agendu sociálnej poisťovne, daní, zdravotnej poisťovne, práce, sociálnych vecí a rodiny, ako aj agendu pre úsek ciest, dopravy a pozemných komunikácií. Prostredníctvom kontaktného telefonického centra si bude možné overiť stav vybavovania podanej žiadosti. V prípade, že bude daná žiadosť kompletne vybavená, občan bude o tom informovaný prostredníctvom SMS notifikácie. Celkovo sa plánuje vytvoriť 89 klientskych centier na území Slovenskej republiky.

Úspora pre občana tak pozostáva z troch hlavných aspektov – úspora správnych poplatkov, cestovného a samozrejme času. Zoberme si do úvahy nasledovnú prípadovú štúdiu. Ak sa napríklad občan Šale dlhodobo zdržiava mimo svojho bydliska, kvôli každej občianskej záležitosti musí cestovať na príslušný úrad do daného mesta jeho pôsobnosti. Ak musí ísť napríklad vybaviť určitú žiadosť na Pozemkový úrad, musí precestovať takmer 34 km do Nových Zámkov.

V časovom vyjadrení ho to bude stáť 45 minút. V tom horšom prípade, ak sa rozhodne navštíviť Colný úrad v Štúrove, bude musieť prekonať vzdialenosť 90 km, čím stratí takmer dve hodiny. Vďaka reforme ESO si tak môže svoju celkovú občiansku agendu vybaviť v klientskom centre Nitra. Práve toto centrum má svoje špecifikum v tom, pretože vzniklo medzi prvými a je akýmsi školiacim strediskom pre ostatné klientske centrá po celom Slovensku. [MV SR, 2014b]

Schéma 3: Prípadová štúdia vybavenia občianskej agendy

Šal'a	Nové Zámky	Galanta	Nitra	Štúrovo
• Obvodný úrad (živnostenský register, priestupky, občianstvo, zbierky) • Úrad cestnej dopravy a pozemných komunikácií • Úrad veterinárnej a potravinovej správy • Daňový úrad • Úrad práce • Kataster	• 34 km, 45 min • Lesný úrad • Pozemkový úrad • Úrad verejného zdravotníctva	• 13 km, 25 min • Okresný súd	• 30 km, 45 min • Školský úrad • Stavebný úrad • Pamiatkový úrad	• 90 km, 2 hod • Colný úrad

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: MF SR, 2014b

ZÁVER

Vďaka rozličným analýzám reforiem verejnej správy v členských krajinách Európskej únie je možné priniesť rôzne návrhy a zlepšenia pre reformu v našej krajine. Samozrejme jednotlivé tieto opatrenia nie je možné aplikovať ihneď, preto by sme ich mohli rozdeliť podľa časového harmonogramu na krátkodobé, strednodobé a dlhodobé. K tým krátkodobým možno zaradiť napríklad efektívnejšie využívanie informačných technológií a poskytovanie informácií na internete. Rovnako dôležité je aj zaviesť bezplatnú infolinku, prostredníctvom ktorej môže občan získať jasné, presné a aktuálne informácie o danej reforme v štáte. Medzi strednodobé opatrenia možno zaradiť napríklad prepojenie Obchodného registra a Živnostenského registra, lepšiu kontrolu elektronických dokumentov a zlepšenie legislatívnych noriem v rámci tejto oblasti. K tým dlhodobým opatreniam rozhodne patrí snaha znížiť mieru korupcie, ktorá momentálne trápi mnohé krajiny, nielen v Európskej únii, ale na celom svete.

Prínos reformy ESO v otázke znižovania miery korupcie spočíva v tom, že občan pri vykonávaní svojej občianskej agendy prakticky nepríde do styku s daným úradníkom. Podľa všeobecného vzoru činnosti bánk sa všetky podané žiadosti občanov budú riešiť v jednotlivých klientskych centrách interne, ide o tzv. „back office.“ Následne bude občanom doručený výsledný output v podobe zrealizovanej služby a občianskej agendy. Reforma ESO je definovaná ako najkomplexnejšia reforma v existencii samostatnej Slovenskej republiky. Pri detailnejšom skúmaní možno zistiť, že predstavuje určitú čiastkovú organizačnú zmenu v rámci realizácie miestnej štátnej správy. Preto sa tu vytvára priestor pre navrhnutie modelu reformy verejnej správy ako celku, teda významne zahrnúť aj reformu územnej samosprávy. Práve v modeli komunálnej reformy by mohli byť uplatnené dôležité poznatky, princípy a metódy nadobudnuté pri uskutočňovaní momentálne prebiehajúcej reformy štátnej správy. Pochopiteľne nesmie chýbať ani celospoločenská diskusia.

Použitá literatúra

Knihy / Monografie

1. COOMBERS, D. – VERHEIJEN, T. 1997. Reforma verejnej správy: Porovnanie skúseností východu a západu. Bratislava: NISPACE, 1997. 478 s. ISBN 80-967616-2-5.
2. DÜHR, S. – COLOMB, C. 2010. European Spatial Planning and Territorial Cooperation. Oxon: Routledge, 2010. 460 s. ISBN 978-0-415-46774-2.
3. MORENO, A. 2012. Local government in the member states of the European Union: a comparative legal perspective. Madrid: Instituto Nacional de Administración Pública, 2012. 683 s. ISBN 978-84-7351-417-0.

Články v elektronických časopisoch a iné príspevky

4. CAUFIELD, J. 2007. LG Finance in OECD Countries. [online]. [cit. 2014-02-24]. Dostupné na internete: <http://www.cgc.gov.au/data/assets/pdf.file/0015/4650/Dr_Ja-nice-caufield-LG_Finance_in_OECD_Countries.pdf>.
5. EUROSTAT. 2014. Government finance statistics. General government expenditure by function (COFOG). [online]. [cit. 2014-02-24]. Dostupné na internete: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_a_tax_ag&lang=en>.
6. KONEČNÝ, B. – LUBELCOVÁ, A. 2014. Komunálna reforma. In Obecné noviny. 2014, roč. 24, č. 9-10, s. 12. [online]. [cit. 2014-02-24]. Dostupné na internete: <http://www.inprost.sk/sites/inprost.sk/fi-les/2014/ON_9-10-2014.pdf>.

7. KOZ SR. 2014. Informácia o stave zabezpečenia úloh vyplývajúcich z Programového vyhlásenia vlády SR v súvislosti s programom ESO. In kozsr.sk. [online]. [cit. 2014-03-21]. Dostupné na internete: <http://www.kozsr.sk/page_sk/tripartita/informa-cia_eso.pdf>.
8. MF SR. 2014a. Rozpočet verejnej správy na roky 2014 až 2016 – schválený NR SR. [online]. [cit. 2014-02-24]. Dostupné na internete: <<http://www.finance.gov.sk/De-fault.aspx?CatID=9521>>.
9. MV SR. 2014b. ESO – reforma štátnej správy. [online]. [cit. 2014-02-24]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?eso-efektivna-spolahliva-otvorena-verejna-sprava>>.
10. MV SR. 2013a. Štátna správa už v štruktúre 72 okresných úradov. In minv.sk. [online]. [cit. 2014-03-21]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?tlacove-spravy-8&sprava=statna-sprava-uz-v-strukture-72-okresnych-uradov>>.
11. MV SR, 2013b. V rámci programu ESO sa začalo s opatreniami v miestnej štátnej správe. In minv.sk. [online]. [cit. 2014-03-21]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?tlacove-spravy-8&sprava=v-ramci-programu-eso-sa-zacalo-s-opatreniami-v-miestnej-statnej-sprave>>.
12. NEUPAUEROVÁ, Z. 2013. Modernizácia verejnej správy ako jeden z bodov Národného programu reforiem na rok 2013. In Verejná správa profi [online]. [cit. 2014-02-24]. Bratislava: Verlag Dashofer, 2013. ISSN 1338-5968. Dostupné na internete: <http://www.vsonline.sk/33/modernizacia-verejnej-spravy-ako-jeden-z-bodov-narodneho-programu-reforiem-na-rok-2013-uniqueiduchxzASYZNYU-nr8QpN7fZo9Tzbe6QGB/?query=moderniz%E1cia+verejnej+spr%E1vy+ako+jeden+z+bodov+n%E1rodn%E9ho+programu&serp=1>.
13. NEUPAUEROVÁ, Z. 2014. Zákon o druhej fáze reformy ESO schválený vládou. In Verejná správa profi (elektronický zdroj). Bratislava: Verlag Dashofer, 2013. ISSN 1338-5968.
14. OLACH, B. 2012. ESO – Efektívna, Spolahlivá a Otvorená štátna správa. In Obecné noviny. 2012, roč. 22, č. 42, s. 2. [online]. [cit. 2014-02-24]. Dostupné na internete: <http://www.inprost.sk/sites/inprost.sk/fi-les/2012/ON_42-2012.pdf>.

Legislatívne normy

15. Zákon č. 345/2012 Z.z. o niektorých opatreniach v štátnej správe v znení neskorších predpisov
16. Zákon NR SR č. 583/2004 Z.z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy v znení neskorších predpisov (§ 3, ods. 1, písm. a-c; § 4, ods. 2)
17. Zákon SNR č. 472/1990 Zb. o organizácii miestnej štátnej správy (§ 2, ods.1)

Informácie o autorovi:

Autorka vyštudovala v rámci svojho inžinierskeho a doktorandského štúdia špecializáciu Financie na Katedre financií, Ekonomickej univerzite v Bratislave na Národohospodárskej fakulte. Je autorkou viacerých vedeckých a odborných článkov, zúčastňuje sa pravidelne na zahraničných a domácich medzinárodných vedeckých konferenciách. Od roku 2011 je odbornou asistentkou na Katedre financií, kde vyučuje predmety Financie a mena, Verejné financie, Verejné rozpočty a Financie územnosprávnych celkov. Je zapojená do viacerých domácich grantových schém a projektov.

Kontaktné údaje

Ing. Zuzana NEUPAUEROVÁ, PhD.

odborná asistentka

Katedra financií

Národohospodárska fakulta

Ekonomická univerzita

Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava

email: neupauerova.euba@gmail.com